

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS MOKYKLOS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS**

**KAROLINA KARDOKAITĖ
BAUDŽIAMOJI TEISĖ IR KRIMINOLOGIJA**

**PREKYBOS ŽMONĖMIS TYRIMO ŠIUOLAIKINĖS AKTUALIJOS:
KRIMINALISTINĖ CHARAKTERISTIKA IR TARPTAUTINIO
BENDRADARBIAVIMO VEKTORIAI**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
prof. Dr. Vidmantas Egidijus Kurapka

Vilnius, 2024

TURINYS

ĮVADAS	3
SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	11
1. TEISĖS AKTAI REGLAMENTUOJANTYS PREKYBĄ ŽMONĖMIS TYRIMĄ BEI PREVENCIJĄ NACIONALINIŲ IR TARPTAUTINIŲ LYGMENIŲ	12
1.1. Prekybos žmonėmis tyrimo ir prevencijos reglamentavimas tarptautiniu lygmeniu	12
1.2. Prekyba žmonėmis tyrimo ir prevencijos reglamentavimas nacionaliniu lygmeniu.....	16
2. PREKYBOS ŽMONĖMIS KRIMINALISTINĖ CHARAKTERISTIKA	22
2.1. Prekybos žmonėmis nusikaltimų kriminalistinė charakteristika	22
2.1.1. Prekybos žmonėmis nusikaltimo būdas	25
2.1.2. Asmuo, padaręs prekybos žmonėmis nusikalstamą veiką	32
2.1.3. Prekybos žmonėmis nukentėjusysis.....	38
2.1.4. Prekybos žmonėmis nusikaltimo situacija	42
2.2. Tarptautinės kriminalistinės informacinės sistemos plėtra, siekiant efektyvaus prekybos žmonėmis tyrimo	48
3. TARPTAUTINIO BENDRADARBIAVIMO VEKTORIAI TIRIANT PREKYBĄ ŽMONĖMIS	57
3.1. Mokslinis vektorius	57
3.2. Teisėkūros vektorius	73
3.3. Kriminalistinis vektorius	87
3.4. Prevencijos vektorius	108
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	120
LITERATŪROS SĄRAŠAS	123
PRIEDAI	134
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	137
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	138
AKADEMINIO SAŽININGUMO DEKLARACIJA	139

IVADAS

Tiriama problema ir baigiamojo darbo aktualumas. Prekyba žmonėmis – tai reiškiny, kurio metu yra brutaliai suvaržoma žmogaus laisvė ir pažeidžiamos prigimtinės žmogaus teisės. Prekyba žmonėmis yra nusikaltimas, kurio metu žmonės būna išnaudojami vergijai (ar panašiomis į vergiją sąlygomis), organų prekybai, pornografijai, prostitucijai, priverstinei ar fiktyviai santuokai, priverstiniam darbui ar elgetavimui, nusikalstamoms veikoms daryti ir kitais išnaudojimo tikslais¹. Visos išnaudojimo formos yra asmens laisvės atėmimas – laisvė priimti ir atsisakyti darbo, laisvė palikti vieną darbdavį ir pereiti pas kitą arba laisvė apsispręsti, kada ir su kuo susituokti.² Šios nusikalstamos veikos plinta ir atsiranda vis naujos prekybos žmonėmis formos dėl įvairių priežasčių, tokių kaip: tarptautinio organizuoto nusikalstamumo plėtra, korupcija, globalizacija, technologinių sprendimų tobulinimas, geopolitiniai pokyčiai, kariniai konfliktai ir kita. Pvz., kiekvienais metais tūkstančiai karo zonose gyvenančių ir iš jų bėgančių žmonių patiria didelį smurtą ir prievartą, prievarta verbuojami ir išnaudojami ginkluotose grupuotėse, grobiami siekiant išpirkos, priverstinės santuokos ir priverstinio darbo – tai yra kasdieniai pavojai, su kuriais susiduria valstybės.³ Taip pat neigiamas klimato kaitos poveikis sustiprina kitus veiksnius, skatinančius žmonių migravimą – pragyvenimo šaltinių praradimas, skurdas, maisto nepriteklis, priegos prie išteklių trūkumas, todėl žmonės priversti migruoti ir šie pažeidžiami žmonės tampa šiuolaikinės vergovės aukomis.⁴

Remiantis „Global Slavery Index“ duomenimis⁵, visame pasaulyje, 49,6 milijonai žmonių gyvena vergijoje, iš kurių kas 4 yra vaikas, 54 proc. visų žmonių gyvenančių vergijoje sudaro moterys, taip pat 27,6 milijonai žmonių dirba priverstinį darbą, o 22 milijonai žmonių yra priverstinėse santuokose. Naujausiais 2023 m. duomenimis⁶, iš 47 valstybių, Lietuva užima 25 vietą pagal apytikriai apskaičiuotą, šiuolaikinėje vergovėje esančių žmonių, paplitimą, o būtent Lietuvoje yra 17 tūkstančių žmonių, kurie yra šiuolaikinėje vergovėje. Pažymėtina, jog šie duomenys grindžiami tūkstančiais interviu su išgyvenusiais asmenimis, surinktų per nacionaliniu lygmeniu reprezentatyvias apklausas 75 šalyse, ir nacionalinio lygmens pažeidžiamumo vertinimu. Nagrinėjant Lietuvos valstybės rodiklius, matyti, jog pagal Informatikos ir ryšių

¹ „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl Prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijų patvirtinimo““, LRS, žiūrėta 2023 m. gegužės 18 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7a3026a0a8ae11e59010bea026bdb259/asr>.

² „Global Slavery Index“, Walk Free, žiūrėta 2024 m. gegužės 2 d., <https://www.walkfree.org/global-slavery-index/>.

³ *Ibid.*

⁴ *Ibid.*

⁵ *Ibid.*

⁶ *Ibid.*

departamento pateikiamus duomenis⁷, o būtent duomenis apie užregistruotas ir iširtas nusikalstamas veikas įstaigose atliekančiose ikiteisminius tyrimus, laikotarpiu nuo 2020 m. iki 2023 m. iš viso buvo užregistruota 34 nusikalstamos veikos ir iširtos 45 nusikalstamos veikos (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Užregistruotos ir iširtos nusikalstamos veikos nuo 2020 m. iki 2023 m. Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal informatikos ir ryšių departamento pateikiamus duomenis.

Straipsnis	2020		2021		2022		2023	
	Užregistruota	Iširta	Užregistruota	Iširta	Užregistruota	Iširta	Užregistruota	Iširta
BK 147	19	22	2	4	7	13	6	6
BK 147-1	1	-	1	-	4	2	4	1
BK 147-2	-	-	-	1	3	4	-	-
BK 157	-	2	-	-	8	3	3	2

Atkreiptinas dėmesys, jog prekyba žmonėmis specifiškai yra latentiškas reiškinys, todėl tikri prekybos žmonėmis duomenys yra nenustatyti. Tai gali lemti kelios priežastys: prekyba žmonėmis vyksta tarptautiniu mastu, todėl kelios valstybės tą patį tyrimą atlieka atskirai, t. y. tarpusavyje nesidalina surinkta informacija apie nukentėjusiuosius ir potencialius įtariamuosius; prekyba žmonėmis formos slepiasi už kitų nusikalstamų veikų (pvz. nelegali migracija ir prostitucija); prekybos žmonėmis raiškos formos pasireiškia kaitumu, todėl prekybos žmonėmis atvejus sunku identifikuoti; prekybos žmonėmis aukos nepraneša apie šios nusikalstamos veikos atvejus⁸(pvz. bijo kreiptis pagalbos, jų veikimo laisvė yra suvaržyta ar ženkliai apribota, kultūrinės vertybės lemia, jog pranešimas apie nusikaltimą užtraukia nepagarbą ar gėdą).

Taigi, tyrimas gali trukti ne vienerius metus. Tarptautinis bendradarbiavimas pakankamai sudėtingas, o aukos ne visada kreipiasi į atitinkamas valstybės institucijas dėl pagalbos. Atsižvelgiant į tai, daroma prielaida, kad prekybos žmonėmis atvejų skaičius neparodo realios situacijos Lietuvoje ir visame pasaulyje, t. y. didelė tikimybė, kad prekybos žmonėmis atvejai yra žymiai didesni.

Įvertinus nacionalinius ir tarptautinius statistinius duomenis, matoma, jog Lietuvoje prekybos žmonėmis atvejai nemažėja ir didelė prekybos žmonėmis dalis galimai lieka nenustatyta, o atsižvelgiant į viso pasaulio vergovės atvejus, nustatyta, jog visame pasaulyje

⁷ „Duomenys apie užregistruotas ir iširtas nusikalstamas veikas įstaigose, atliekančiose ikiteisminius tyrimus (Forma_1G-IT)“, Informatikos ir ryšių departamentas, žiūrėta 2024 m. gegužės 6 d., https://www.ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=10374&datasource=81063.

⁸ „Prekybos žmonėmis mastas Lietuvoje kelia nerimą: daugybė atvejų net neužfiksuoti“, *15min*, 2020 m. sausio 24 d., <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/prekybos-zmonemis-skaiciai-lietuvoje-kelia-nerima-daugybe-atveju-nefiksuojami-56-1255232>.

prekybos žmonėmis aukų skaičius stipriai auga, todėl nusikalstamos veikos padėtis tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu mastu vertinama grėsmingai.

Atsižvelgiant į tai, kad prekyba žmonėmis dažnai yra tarptautinis organizuotas nusikaltimas, yra svarbu atlikti prekybos žmonėmis tyrimo tobulinimo analizę, apimant tarptautinį bendradarbiavimą. Tarptautinį bendradarbiavimą tiriant nusikaltimus reguliuoja tarptautiniai teisės aktai: 1959 m. Europos konvencija dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose⁹, 1970 m. Europos Tarybos konvencija dėl tarptautinio baudžiamųjų nuosprendžių pripažinimo¹⁰, 1972 m. Europos konvencija dėl baudžiamojo proceso perdavimo¹¹ ir kt. Juose dalyvauja tokios organizacijos ir institucijos kaip Tarptautinė kriminalinės policijos organizacija (Interpolas)¹², ES kriminalinės žvalgybos agentūra (Europolas)¹³ ir kt. Lietuvoje prekybą žmonėmis paprastai tiria skirtingų apskričių vyriausiuose policijos komisariatuose dirbantys Organizuoto nusikalstamumo tyrimo tarnybų specialistai, Lietuvos kriminalinės policijos biuras ir skirtingų apygardų prokuratūrų Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo prokurorai. BPK numato plačias bendradarbiavimo galimybes tiriant nusikalstamas veikas (BPK 66-77-2 str.). Tačiau šių veikų tyrimo rekomendacijos¹⁴ neapima tarptautinio bendradarbiavimo kriterijų, kurie yra svarbūs bendrų sprendimų paieškos harmonizavimui ir vienodos praktikos formavimui su kitomis valstybėmis. Prevencijai skirtos atskiros teisinės priemonės, pvz., 2000 m. lapkričio 15 d. priimtas „Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos Konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą“ (dar vadinamas Palermo protokolu)¹⁵ arba Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. balandžio 5 d. priimta direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR.¹⁶ Lietuva kiekvienais metais skelbia Kovos su prekyba žmonėmis

⁹ „1959 m. balandžio 20 d. Europos konvencija dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose“, LRS, žiūrėta 2023 m. gegužės 18 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.31313>.

¹⁰ „Europos konvencija dėl tarptautinio baudžiamųjų nuosprendžių pripažinimo“, LRS, žiūrėta 2023 m. gegužės 18 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.43807>.

¹¹ „Europos konvencija dėl baudžiamojo proceso perdavimo Nr. 73“, LRS, žiūrėta 2023 m. gegužės 18 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.49154>.

¹² „Interpol“, The International Criminal Police Organization, žiūrėta 2023 m. gegužės 18 d., <https://www.interpol.int/en>.

¹³ „Europol“, European Union Agency for Law Enforcement Cooperation, žiūrėta 2023 m. gegužės 18 d., <https://www.europol.europa.eu/>.

¹⁴ „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl Prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijų patvirtinimo““, *supra note*, 1.

¹⁵ „Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos Konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą“, LRS, žiūrėta 2023 m. gegužės 18 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.211307?jfwid=->.

¹⁶ „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES „Dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR““, EUR-Lex, žiūrėta 2023 m. gegužės 18 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0036&from=LT>.

situacijos Lietuvoje apžvalgas, kuriose atskiras dėmesys yra skiriamas prevencijai. Kaip matyti iš pateikiamų duomenų, yra kuriamos ir vykdomos programos, strategijos ir kitos priemonės užkardant prekybą žmonėmis, tačiau kyla klausimas: Ar visos šios prevencinės priemonės veikia? Tačiau tokių duomenų nėra, t. y. nėra pateikta duomenų, kad tam tikros prevencinės priemonės veikia, o kitos neveikia ir t. t., nėra iškeliamos konkrečios problemos ir sprendimų būdai dėl kovos (kovoiant) su prekyba žmonėmis. Taip pat, kaip matyti, iš pateikiamų apžvalgų – prevencija nėra aktyviai vykdoma tarptautiniu lygmeniu, todėl darytina išvada, jog Lietuvoje nėra vieningo veiksmingo mechanizmo prekybos žmonėmis prevencijos atžvilgiu.

Todėl baigiamojo darbo autorė iškelia probleminius klausimus – Ar Lietuvoje efektyviai naudojamosi tarptautinio bendradarbiavimo galimybėmis tiriant prekybos žmonėmis nusikaltimus ir vykdant prevencines priemones? Ar pakanka kriminalistinio informacinio resurso, ar tokios kriminalistinės kategorijos kaip „kriminalistinė charakteristika“ ir toliau liks tik „teorinėmis matricomis“ be realaus panaudojimo tyrimo procese? Kaip efektyviau panaudoti nevyriausybinų organizacijų potencialią prekybos žmonėmis prevencijai? Atkreiptinas dėmesys, jog jau šių klausimų iškėlimas rodo dar nepakankamai išnaudotus rezervus ir netyrinėtą mokslinę problematiką, kurios dalį mes pabandytume atskleisti šiame magistro baigiamajame darbe.

Baigiamojo darbo naujumas. Prekyba žmonėmis yra nusikalstama veika apimanti skirtingus aspektus, Lietuvoje apie baudžiamąją atsakomybę už prekybą žmonėmis ir šios nusikalstamos veikos sampratą nagrinėjo A. Gutauskas¹⁷, O. Fedosiukas¹⁸, D. Mickevičius¹⁹, R. Burda, E. Gruodytė ir R. Krikščiūnas²⁰, S. Nikartas²¹, D. Bolzonas ir A. Drakšienė²², A. Urbelionytė²³. Prekybos žmonėmis prevencijos aspektus analizavo I. Bazylevkas ir V. Pajaujįs²⁴,

¹⁷ Aurelijus Gutauskas, „Prekybos žmonėmis baudžiamojo teisinio vertinimo ypatumai Lietuvos teismų praktikoje“, *Verslo ir teisės aktualijos* 3, (2009): 141-169.

¹⁸ Oleg Fedosiuk, „Prekybos žmonėmis nusikaltimo normos naujosios redakcijos (2005 m. birželio 23 d.) aiškinimo ir taikymo problemos“, *Jurisprudencija* 98, 8 (2007): 54–61, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/12316/2692-5710-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

¹⁹ Darius Mickevičius, „Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintų prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo arba pardavimo sudėčių atitikties Lietuvos Respublikos tarptautinėms sutartims ir Europos Sąjungos teisei aspektai“, *Teisė* 54 (2005): 122-133, <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2005~1367155716975/J.04~2005~1367155716975.pdf>.

²⁰ Ryšardas Burda, Edita Gruodytė ir Rolandas Krikščiūnas, *Prekybos žmonėmis tyrimo bei teismo nagrinėjimo problemos Lietuvoje*, (Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, 2006).

²¹ Simonas Nikartas, „Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata“, *Teisės problemos* 64, 2 (2009): 104-133, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=723359>.

²² Darius Bolzonas ir Anna Drakšienė, „Prekybos žmonėmis samprata“, *Teisė* 53 (2004): 38–50, <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2004~1367154564264/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.

²³ Agnė Urbelionytė, „Europos Sąjungos teisinio prekybos žmonėmis reglamentavimo pokyčiai priėmus direktyvą 2011/36/ES“, *Socialinių mokslų studijos* 4, 3 (2012): 1143–1155, <https://ojs.mruni.eu/ojs/societal-studies/article/view/538/501>.

²⁴ Igoris Bazylevas ir Virgilijus Pajaujįs, *Prekyba žmonėmis ir sisteminis požiūris kaip problemos sprendimas* (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015), <https://renate-europe.net/wp-content/uploads/2016/06/PREKYBA->

R. Sirgedienė²⁵, N. Grigutytė, R. Augutienė ir K. Mišiniene²⁶ I. Bazylevas ir R. Žekonis²⁷. Prekybos žmonėmis tyrimo ypatumus nagrinėjo R. Burda, E. Gruodytė ir R. Krikščiūnas²⁸, taip pat R. Krikščiūnas²⁹. Tarptautinio bendradarbiavimo aspektus prekybos žmonėmis atvejais analizavo R. Sirgedienė³⁰, D. Seniutienė ir L. Ubartas³¹. Prekybos žmonėmis problematika taip pat nagrinėjama ir magistrų baigiamuosiuose darbuose, pvz., G. Kaminskaitė³² rašė apie prekybos žmonėmis tyrimo ypatumus, išnagrinėjo prekybos žmonėmis nusikaltimų tyrimo metodiką ir problemas, L. Jarovojūtė³³ nagrinėjo įvairių teisėsaugos institucijų bendradarbiavimo praktiką, o R. Kvederaitė³⁴ analizavo šiuolaikinės prekybos žmonėmis atsakomybės ypatumus. Žiūrint už Lietuvos valstybės ribų, taip pat matyti, jog užsienio šalyse iškeliama prekybos žmonėmis problematika, pvz., J. Burckley, M. Jeanis ir B. Fox³⁵ nagrinėjo seksualinio darbo neteisėtumą ir poveikį prekybai žmonėmis, C. Hounmenou ir S. Toepp³⁶ atliko teisėsaugų bendradarbiavimo, tiriant prekybos žmonėmis bylas, tyrimą, J. Winterdyk ir P. Reichel analizavo

[%C5%BDMON%C4%96MIS-IR-SISTEMINIS-PO%C5%BDI%C5%AARIS-KAIP-PROBLEMOS-SPRENDIMAS.pdf](#).

²⁵ Reda Sirgedienė, „Nacionaliniai kovos su prekyba žmonėmis koordinavimo modeliai ir galimybės stiprinti nukentėjusių nuo prekybos žmonėmis asmenų teisių apsaugą“, *Societal Innovations for Global Growth* 1, 1 (2012): 54-78, <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367188624454/J.04~2012~1367188624454.pdf>.

²⁶ Neringa Grigutytė, Rita Augutienė ir Kristina Mišiniene, *Prekybos žmonėmis ir jų išnaudojimo prevencija*, (Kaunas: Nacionalinė svietimo agentūra, 2022), <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2022/12/2022-Prekybos-zmonemis-ir-ju-isnaudojimo-prevencija-B5-2022-12-09.pdf>.

²⁷ Igoris Bazylevas ir Renaldas Žekonis, *Prekybos žmonėmis prevencija ir kontrolė Lietuvoje* (Vilnius: S. Rudalevičiūtės individuali leidybos įmonė, 2003).

²⁸ Ryšardas Burda, Edita Gruodytė ir Rolandas Krikščiūnas, *Prekybos žmonėmis nusikaltimų tyrimo metodika* (Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, 2007).

²⁹ Vidmantas Egidijus Kurapka ir kt., *Kriminalistika. Taktika ir metodika* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013), 731–753, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16914/9789955195238.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

³⁰ Reda Sirgedienė, „Prekybos žmonėmis masto vertinimas: tarptautinės ir nacionalinės iniciatyvos“, *Socialinių mokslų studijos* 4,4 (2012): 1623-1644, <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367187047091/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.

³¹ Danguolė Seniutienė ir Linas Ubartas, „Tarptautinis bendradarbiavimas tiriant nusikaltimus: teoriniai ir teisiniai pagrindai“, *Mokslinių straipsnių rinkinys, visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 1, (2013): 251-263, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15112/Seniutien%C4%97.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

³² Gertrūda Kaminskaitė, „Prekybos žmonėmis ypatumai“ (magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2023), <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:167534216/datastreams/MAIN/content>.

³³ Laura Jarovojūtė, „Prekybos žmonėmis tyrimas: tarptautinio bendradarbiavimo galimybės ir realijos“ (magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2023), <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:184912017/datastreams/MAIN/content>.

³⁴ Radvilė Kvederaitė, „Šiuolaikinės prekybos žmonėmis baudžiamosios atsakomybės ypatumai“ (magistro baigiamasis darbas, Vilniaus Universitetas, 2022), <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:175678779/datastreams/MAIN/content>.

³⁵ Jacquelyn Birkley, Michelle Jeanis ir Bryanna Fox, „On the Illegality of Sex Work and the Impact on Victimization, Health, and Human Trafficking: Is Criminalization a Cure or Disease?“, *Victims & Offenders* 18, 3 (2023): 572–85, https://www.researchgate.net/publication/369076512_On_the_Illegality_of_Sex_Work_and_the_Impact_on_Victimization_Health_and_Human_Trafficking_Is_Criminalization_a_Cure_or_Disease.

³⁶ Charles Hounmenou ir Sachi Toepp, „Exploring Private Investigation Agencies' Experience of Collaboration with Law Enforcement in Investigations of Human Trafficking Cases“, *Societies* 13, 2 (2023): 44, <https://www.mdpi.com/2075-4698/13/2/44>.

prekybos žmonėmis problemas ir perspektyvas³⁷, o S. Meyer³⁸ rašė apie prekybą žmogaus organais Europoje.

Aukščiau minėti autoriai yra tik dalis visų, kurie analizavo ir vertino skirtingus prekybos žmonėmis aspektus, tačiau šis magistro baigiamasis darbas išsiskiria tuo, jog jame yra analizuojama šiuolaikinės prekybos žmonėmis aktualijos, t. y. prekybos žmonėmis kriminalistinė charakteristika, duodanti šių nusikaltimo tyrimo paveikslą ir tampanti savotiška tyrimo matrica (kartu pateikiant pasiūlymus dėl jos įveiklinimo) bei atskleisti galimi svarbiausi tarptautinio bendradarbiavimo vektoriai, jų galimybės bei tobulinimo perspektyvos. Vektoriai buvo pasirinkti atsižvelgiant į prekybos žmonėmis nusikaltimą bei jo užkardymą, t. y. keturi elementai - mokslas, teisėkūra, nusikaltimo tyrimo ypatumai bei prevencija. Darbo autorės nuomone, šie elementai yra vieni svarbiausių sėkmingam prekybos žmonėmis nusikaltimo ištyrimui, prevencijai ir šio nusikaltimo mokslinei doktrinai, tarptautiniu lygmeniu. Jų bendras veikimas sudarytų prekybos žmonėmis nusikaltimo tyrimo sėkmingai funkcionuojantį institutą, todėl svarbu šiuos elementus analizuoti bei, remiantis autoritetingų ekspertų interviu, pateikti tobulinimo kryptis. Pažymėtina, jog monografiniu lygmeniu, šios kryptys, Lietuvoje dar nebuvo nagrinėjamos. Taip pat darbo autorė, gilindamasi į prekybos žmonėmis tyrimo aktualijas, nutarė dalyvauti XIX tarptautiniame, moksliniame, praktiniame kongrese „Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika“ bei parengė straipsnį apie tarptautinės kriminalistinės informacinės sistemos plėtrą, Kongreso straipsniams skirtų magistrantų darbų, rubrikoje.

Tyrimo tikslas. Parodyti nepakankamai nušviestas šiuolaikinės prekybos žmonėmis tyrimo aktualijas ir pateikti pasiūlymus dėl šių veikų tyrimo tobulinimo vektorių.

Tyrimo uždaviniai. Tyrimo tikslui pasiekti iškeliami šie uždaviniai:

1. Įvertinti prekybos žmonėmis tyrimo reglamentavimo teisinę bazę.
2. Atskleisti šiuolaikinę prekybos žmonėmis kriminalistinę charakteristiką, parodyti jos realaus panaudojimo perspektyvas ir pateikti pasiūlymus.
3. Išanalizuoti galimus svarbiausius tarptautinio bendradarbiavimo vektorius, t. y. mokslo, teisėkūros, nusikaltimo tyrimo ir prevencijos, kartu pateikiant atliktais tyrimais paremtas jų tobulinimo kryptis ir perspektyvas.

Ginamieji teiginiai:

³⁷ John Winterdyk ir Philip Reichel, „Introduction to Special Issue: Human Trafficking: Issues and Perspectives“, *European Journal of Criminology* 7, 1 (2010): 5-10, <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1477370809347894>.

³⁸ Silke Meyer, „Trafficking in Human Organs in Europe: A Myth or an Actual Threat?“, *European Journal of Crime Criminal Law and Criminal Justice* 14, 2 (2006): 208–229, https://www.researchgate.net/publication/240679336_Trafficking_in_Human_Organs_in_Europe_A_Myth_or_an_Actual_Threat.

1. Reikalinga sukurti veiksmingą tarptautinę kriminalistinę informacinę sistemą, kurioje būtų kaupiama prekybos žmonėmis tyrimo praktika ir kuri taptų sudėtine prekybos žmonėmis tyrimo metodikos dalimi.

2. Keičiantis prekybos žmonėmis formoms turi būti keičiama ir prekybos žmonėmis tyrimo metodika ir prevencinės priemonės, efektyviau panaudojant tarptautinio bendradarbiavimo priemones ir galimybes.

Tyrimo metodika. Magistro baigiamajam darbui parašyti, autorė pasirinko tyrimo metodus pagal K. Kardelį³⁹ ir R. Tidikį⁴⁰. Mokslinės literatūros analizės metodas naudotas su tikslu išnagrinėti literatūros šaltinius, parodyti prekybos žmonėmis tyrimo aktualijas ir galimas tarptautinio bendradarbiavimo kryptis. Abstrakcijos metodas naudotas atskleisti šiuolaikinę kriminalistinės charakteristikos sampratą. Dokumentų analizės metodas taikytas nagrinėjant teisės aktus ir kitus tarptautinius dokumentus dėl prekybos žmonėmis tyrimo ir šios nusikalstamos veikos prevencijos. Indukcijos metodas naudotas šio darbo skyrių, poskyrių apibendrinimui. Sintezės metodas naudotas prekybos žmonėmis kriminalistinei charakteristikai sudaryti, remiantis baudžiamųjų bylų analize ir magistro baigiamojo darbo išvadoms pateikti. Interviu apklausos metodas – naudotas siekiant atskleisti prekybos žmonėmis tyrimo tarptautinio bendradarbiavimo vektorius, užduodant atviro pobūdžio klausimus bei diskutuojant su pasirinktais respondentais. Darbo autorė, nori atskirą padėką išreikšti visiems dalyvavusiems respondentams. Jų skirtas brangus laikas bei sukaupia ilgametę patirtis prisidėjo prie šio magistro baigiamojo darbo problemų iškėlimo bei tobulinimo kryptių nustatymo.

Tyrimo struktūra. Magistro baigiamasis darbas sudarytas iš įvado, santrumpų sąrašo, trijų skyrių, devynių poskyrių ir keturių skyrelių, išvadų ir pasiūlymų, literatūros sąrašo, priedų, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis. Pirmojo skyriaus pirmajame poskyryje analizuojami tarptautiniai teisės aktai, antrame poskyryje atskirai analizuojami ES teisės aktais ir trečiajame poskyryje analizuojama nacionaliniu lygmeniu įtvirtintas reglamentavimas prekybos žmonėmis kontekste. Antro skyriaus pirmajame poskyryje pateikiama šiuolaikinė prekybos žmonėmis kriminalistinė charakteristika, o būtent: pirmame skyrelyje pateikiami prekybos žmonėmis nusikaltimo būdai, antrame skyrelyje pateikiamas asmuo, padaręs prekybos žmonėmis nusikalstamą veiką, trečiame skyrelyje pateikiamas prekybos žmonėmis nukentėjusysis ir ketvirtame skyrelyje pateikiama prekybos žmonėmis nusikaltimo situacija. Antro skyriaus antrajame poskyryje vertinamas tarptautinės kriminalistinės informacinės sistemos būtinumas. Trečiojo skyriaus pirmajame poskyryje nagrinėjami tarptautinio bendradarbiavimo teisėkūros

³⁹ Kęstutis Kardelis, *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai* (Šiauliai: Lucilijus, 2007).

⁴⁰ Rimantas Tidikis, *Socialinių mokslų tyrimų metodologija* (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003).

vektoriai. Trečiojo skyriaus antrame poskyryje nagrinėjami tarptautinio bendradarbiavimo kriminalistiniai vektoriai. Trečiojo skyriaus trečiame poskyryje nagrinėjami tarptautinio bendradarbiavimo prevencijos vektoriai. Trečiojo skyriaus ketvirtame poskyryje nagrinėjami tarptautinio bendradarbiavimo mokslinis vektorius. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir pasiūlymai. Prieduose pateikiami interviu klausimai. Darbo autorė nori atkreipti dėmesį, jog visos sudarytos darbo autorės lentelės yra pateikiamos dėstymo dalyje, o ne prieduose, norint lyginamojoje dalyje išlaikyti nuoseklumą.

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

BK – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas

BPK – Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas

Pranešėjas – Lietuvos Respublikos nacionalinis pranešėjas kovos su prekyba žmonėmis klausimais

Ataskaitos – Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos teikiamos Kovos su prekyba žmonėmis situacijos Lietuvoje apžvalgos

ES – Europos Sąjunga

IBPS – Integruotos baudžiamojo proceso informacinės sistemos

GRETA – Kovos su prekyba žmonėmis ekspertų grupė.

1. TEISĖS AKTAI REGLAMENTUOJANTYS PREKYBĄ ŽMONĖMIS TYRIMĄ BEI PREVENCIJĄ NACIONALINIU IR TARPTAUTINIU LYGMENIU

Siekiant užkirsti kelią prekybai žmonėmis, pasaulio valstybėms iškilo didelis poreikis skirti dėmesį šio nusikaltimo tyrimo reglamentavimui, todėl kovojant su šia, žmogaus teises pažeidžiančia nusikalstama veikla, valstybės prekybą žmonėmis pradėjo kriminalizuoti ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu mastu. Darbo autorės nuomone, yra svarbu apžvelgti prekybos žmonėmis tyrimo bei prevencijos reglamentavimą ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu lygmeniu, todėl šio skyriaus pirmame poskyryje nagrinėjami tarptautiniai teisės aktai, antrame poskyryje nagrinėjami ES teisės aktai susiję su prekyba žmonėmis ir trečiame poskyryje nagrinėjami Lietuvos nacionaliniai teisės aktai, kurie reglamentuoja prekybos žmonėmis nusikalstamų veikų tyrimą ir prevenciją.

1.1. Prekybos žmonėmis tyrimo ir prevencijos reglamentavimas tarptautiniu lygmeniu

Pirmasis žingsnis užkertant prekybą žmonėmis buvo padėtas 1814 m., būtent šiais metais buvo pasirašyta sutartis tarp Prancūzijos ir Britanijos, kurios pagalba buvo pasmerkta prekyba vergais.⁴¹

1904 m. gegužės 18 d. ir 1910 m. gegužės 4 d. tarptautinės sutartys dėl baltųjų vergių prekybos. Šiomis tarptautinėmis sutartimis buvo siekiama įpareigoti valstybes imtis būtinų priemonių, asmenims, kurie siekdami patenkinti kito asmens aistras, amoraliems tikslams įgijo, suviliojo ar vedė, net ir su jos sutikimu, nepilnametę moterį ar mergaitę, nepaisant to, kad nusikalstama veikla buvo vykdoma kitoje šalyje. Atkreiptinas dėmesys, jog šios tarptautinės sutartys įtraukė ir apgaulės, smurto, grasinimo, piktnaudžiavimu valdžia ir kitus prievartos modelio požymius.

Kitas reikšmingas teisės aktas buvo priimtas 1921 m. rugsėjo 30 d – Tarptautinė konvencija dėl kovos su prekyba moterimis ir vaikais, kurioje atsiranda papildomas subjektas – vyriškos lyties asmuo. Konvencijos 2 str. nurodo, jog šalys susitaria imtis visų priemonių ieškoti ir bausti asmenis, kurie prekiauja abiejų lyčių vaikais. Pažymėtina ir tai, jog konvencija buvo pirmas tarptautinis teisės aktas, kuriame buvo paminėta prekybos žmonėmis sąvoka. Taigi, šioje tarptautinėje konvencijoje ne tik buvo įtrauktos galimos vyriškos lyties aukos, bet ir pirmą kartą buvo minėta prekybos žmonėmis koncepcija.⁴² 1926 m. rugsėjo 25 d. priimta konvencija dėl

⁴¹ Darius Bolzanas ir Anna Drakšienė, *supra note*, 22: 40

⁴² „International Convention for the Suppression of the Traffic in Women and Children Geneva, 30 September 1921“, ICC Legal Tools Database, žiūrėta 2023 m. lapkričio 22 d., <https://www.legal-tools.org/doc/9d9c4q/pdf>.

vergovės, kurioje veiksmai su vergų prekyba buvo susiję su asmens pagrobimu, įsigijimu, įsigijimu turint tikslą asmenį parduoti ar išmainyti ir disponavimu su tikslu asmenį pavergti.⁴³ Atkreiptinas dėmesys, jog nurodyti veiksmai, kurie siejami su prekyba vergais, iš esmės atitiko šiuolaikinės prekybos žmonėmis objektyviusius požymius, tačiau nagrinėjant nusikaltimo tikslą, konvencijoje nurodytas žmonių prekybos tikslas buvo paversti žmogų vergu, t. y. visiškai ar iš dalies elgtis su juo kaip su daiktu.⁴⁴ Pažymėtina, jog 1956 m. konvencijoje „Dėl vergovės ir į vergovę panašių institucijų bei papročių panaikinimo“ 1926 m. rugsėjo 25 d. konvencijoje nurodyta vergovės sąvoka buvo papildyta tokiais bruožais: pavergimas už skolas, baudžiavinė padėtis bei santuokinė vergija.⁴⁵ Taip pat 1956 m. konvencijos 1 str. (d) punktas draudė atiduoti vaiką ar 18 metų neturintį paauglį kitam asmeniui už atlyginimą arba be jo, siekiant išnaudoti vaiką ar paauglį arba jo darbą, o šios konvencijos 3 str. 1 d. įtvirtinta nuostata, draudė vergų pervežimą ar mėginimą juos pervežti transporto priemonėmis iš vienos valstybės į kitą arba dalyvavimą šiuose veiksmuose.⁴⁶ Pastebėtina, jog 1956 m. konvencijos „Dėl vergovės ir į vergovę panašių institucijų bei papročių panaikinimo“ 3 str. 1 d., iš esmės buvo papildyta dviem papildomais kvalifikuojamais požymiais: pasikėsiniu padaryti nusikalstamą veiką ir bendradarbiavimu vykdant nusikalstamą veiką.

Analizuojant tarptautinius teisės aktus, dėmesys krypta į 1930 m. birželio 28 d. konvenciją dėl priverstinio ar privalomojo darbo. Šios konvencijos 2 str. 1 d. apibrėžia sąvoką „priverstinis ar privalomas darbas“, konvencija šiuos apibrėžimus pateikia kaip bet kokį darbą ar tarnybą, kurių buvo išreikalauta prievarta, grasinant nuobauda ir kurių asmuo nesutiko atlikti sava valia.⁴⁷ Taip pat šio straipsnio 2 d. nurodyta, kada apibrėžimas „priverstinis ar privalomas darbas“ nėra siejamas su tam tikra veikla, t. y. 1.) kokio nors darbo ar tarnybos, reikalaujamų pagal privalomosios karinės tarnybos įstatymus vien tik kariniams tikslams; 2) kokio nors darbo ar tarnybos, tiesiogiai susijusių su visiškai savarankiškos valstybės pilietinių pareigų vykdymu; 3) kokio nors darbo ar tarnybos, kurie būtų išreikalauti iš asmenų kaip nuteisimo pasekmė, jeigu tas darbas ar tarnyba atliekami prižiūrint ir kontroliuojant valdžios institucijai ir jeigu asmens nepasamdė ar neįdarbino privatūs asmenys, kompanijos ar asociacijos. 4) kokio nors darbo ar tarnybos, išreikalautų ypatingais atvejais: karo ar stichinės nelaimės grėsmės atveju, t. y. kilus gaisrui, potvyniui, badui, žemės drebėjimui, smarkiai epidemijai ar epizootinėms ligoms,

⁴³ „Slavery, Servitude, Forced Labour and Similar Institutions and Practices Convention of 1926 (Slavery Convention of 1926), 60 L.N.T.S. 253, entered into force March 9, 1927.“, University of Minnesota Human rights library, žiūrėta 2023 m. lapkričio 22 d., <http://hrlibrary.umn.edu/instreet/flsc.htm>.

⁴⁴ Darius Bolzanas ir Anna Drakšienė, *supra note*, 22: 40

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ „Tarptautinės darbo organizacijos 1930 m. birželio 28 d. konvencija Nr. 29 „Dėl priverstinio ar privalomojo darbo““, LRS, žiūrėta 2023 m. lapkričio 26 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.25643?jfwid>.

užpuolus laukiniams gyvuliams, vabzdžiams ar daržovių kenkėjams, taip pat bet kokiomis kitomis aplinkybėmis, sukeliančiomis pavojų visų ar dalies gyventojų egzistencijai ar jų gerovei; 5) nedidelės visuomeninės paslaugos, kurias bendruomenės nariai atlieka savo bendruomenės labui, todėl jos gali būti laikomos normaliomis pilietinėmis pareigomis, privalomomis bendruomenės nariams, su sąlyga, kad bendruomenės nariai ar tiesioginiai jų atstovai turi teisę konsultuotis dėl tokių paslaugų reikalingumo.⁴⁸ Atsižvelgiant į tai, matyti, jog šio įstatymo leidėjai pirmą kartą naudoja priverstinio darbo sąvoką ir nors nurodo sąrašą veiklų, kurios nėra laikomos priverstiniu ar privalomuoju darbu, tačiau darbo autorė atkreipia dėmesį, kad sąrašas yra baigtinis, todėl nėra vietos papildomoms interpretacijoms ar kitiems nuklydimams.

Siekiant užtikrinti, jog būtų sustabdyta prekyba moterimis, 1933 m. spalio 11 d. buvo priimta Tarptautinė konvencija dėl kovos su prekyba pilnametėmis moterimis. Šios konvencijos 1 str. nurodė, jog, tas, kas siekdamas patenkinti kito asmens aistras, įgijo, suviliojo ar pasiėmė su savimi pilnametę moterį ar mergaitę, net ir jai sutikus, kad ji būtų įtraukta į kito asmens seksualinį gyvenimą, baudžiamas, nepaisant to, kad įvairūs nusikaltimą sudarantys veiksmai gali būti padaryti skirtingose šalyse, šis straipsnis taip pat apėmė ir pasikėsinimo požymį.⁴⁹

Vienas svarbiausių tarptautinių aktų yra 2000 m. Jungtinių Tautų Konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą ir ją papildantis protokolai dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, kitaip dar vadinamas *Palermo protokolais*, šio protokolo tikslas: užkirsti kelią prekybai žmonėmis ir kovoti su ja, skiriant ypatingą dėmesį moterims ir vaikams; saugoti tokios prekybos aukas ir joms padėti, užtikrinant visišką jų žmogaus teisių apsaugą; skatinti šio protokolo šalių tarpusavio bendradarbiavimą ir skatinti bendradarbiavimą tarp valstybių šalių.⁵⁰ Atkreiptinas dėmesys, jog šio protokolo 3 str. yra pateikiama prekybos žmonėmis sąvoka:

„a) „prekyba žmonėmis“ – žmonių verbavimas, pervežimas, perdavimas, slėpimas ar jų priėmimas gąsdinant, panaudojant jėgą ar kitas prievartos, grobimo, apgaulės, sukčiavimo formas, piktnaudžiaujant padėtimi ar pažeidžiamumu arba mokant ar priimant pinigų ar kitą naudą tam, kad būtų gautas kito tą žmogų kontroliuojančio asmens sutikimas siekiant išnaudoti. Išnaudojimas apima kitų asmenų išnaudojimą prostitucijos forma ir kitas seksualinio

⁴⁸ „Tarptautinės darbo organizacijos 1930 m. birželio 28 d. konvencija Nr. 29 „Dėl priverstinio ar privalomojo darbo“, *supra note*, 47.

⁴⁹ „International Convention for the Suppression of the Traffic in Women of Full Age. Geneva, 11 October 1933“, United Nations Treaty Collection, žiūrėta 2023 m. lapkričio 26 d. https://treaties.un.org/doc/Treaties/1933/10/19331011%2006-00%20AM/Ch_VII_5p.pdf.

⁵⁰ „Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos Konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą“, LRS, žiūrėta 2023 m. lapkričio 26 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.211307?jfwid=->.

išnaudojimo formas, priverstinį darbą ar paslaugas, vergiją ar veiklą, panašią į vergiją, tarnystę ar organų pašalinimą;

b) prekybos žmonėmis aukos sutikimas iš anksto apgalvotam išnaudojimui, nurodytam šio straipsnio a punkte, neturi reikšmės, jei buvo panaudota bet kuri iš a punkte nurodytų priemonių;

c) vaiko verbavimas, pervežimas, perdavimas, slėpimas ar priėmimas, siekiant jį išnaudoti, yra laikoma „prekyba žmonėmis“, net jei tai neapima nė vieno iš šio straipsnio a punkte nurodytų būdų;

d) „vaikas“ – kiekvienas asmuo iki aštuoniolikos metų.“⁵¹

Taigi, darytina išvada, jog Palermo protokolas išsamiai praplečia prekybos žmonėmis apibrėžimą, nustatydamas nusikalstamos veikos padarymo alternatyvius veiksmus, būdus, tikslą ir formas. Darbo autorės nuomone, toks iš esmės baigtinis prekybos žmonėmis apibrėžimas yra sąlygotas vienokia ar kitokia istorine patirtimi, būtent tobulėjant technologijoms, keičiantis visuomenės suvokimui į žmogų, jo teises bei suklestėjus geopolitinei situacijai. Palermo protokole pateiktas prekybos žmonėmis apibrėžimas įgavo tarptautinį pripažinimą, o protokolas tapo vienu reikšmingiausių tarptautinių teisinių dokumentų.

Įstojus į ES valstybėms iškilo poreikis priimti tam tikrus įstatymus, direktyvas, nutarimus ir t. t., kurių pagrindu būtų galima užtikrinti laisvą žmonių, kapitalo, paslaugų ir prekių judėjimą tarp ES valstybių. Tačiau atsivėrus naujoms galimybėms ir palengvinus tarpvalstybinį judėjimą, prekyba žmonėmis išliko svarbi problema, kurią realizuoti tokiomis aplinkybėmis tapo dar lengviau.

2002 m. liepos 19 d. Tarybos pamatinis sprendimas Nr. 2002/629/TVR dėl kovos su prekyba žmonėmis⁵² pateiktas prekyba žmonėmis apibrėžimas, apėmė: nusikaltimus, susijusius su prekyba žmonėmis jų darbo arba seksualinio išnaudojimo tikslais (1 str.); kurstymą, bendrininkavimą ir pasikėsinimą (2 str.); bausmes (3 str.); juridinių asmenų atsakomybę (4 str.); sankcijas juridiniams asmenims (5 str.); jurisdikciją ir baudžiamąjį persekiojimą (6 str.); apsaugą ir pagalbą aukoms (7 str.); teritorinį taikymą (8 str.). Pažymėtina, jog šis Tarybos pamatinis sprendimas buvo pakeistas Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES 2011 m. balandžio 5 d. dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos. Ši direktyva yra ypatinga tuo, jog ji nustato platesnę prekybos žmonėmis sąvoką nei Pamatiniame sprendime

⁵¹ „Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos Konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą“, *supra note*, 50.

⁵² „Tarybos pamatinis sprendimas 2002/629/TVR „Dėl kovos su prekyba žmonėmis“, EUR-Lex, žiūrėta 2023 m. lapkričio 27 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002F0629&from=LT>.

2002/629/TVR, t. y. įtraukiama papildomų išnaudojimų formų: vertimas elgetauti, įtraukimas į nusikalstamą veiką ir organų išėmimas.⁵³

2005 m. gegužės 16 d. Europos Tarybos konvencijoje dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis, didžiausias dėmesys skiriamas būtent nuo prekybos žmonėmis nukentėjusioms aukoms bei šios nusikalstamos veikos prevencijai. Atkreiptinas dėmesys, jog šios konvencijos 36 str., pirmą kartą paminėtas stebėsenos mechanizmas, kuris buvo įvardintas „GRETA“ – tai kovos su prekyba žmonėmis ekspertų grupė, kurios pagalba bus stebima kaip ES šalys įgyvendina šią konvenciją.⁵⁴ Taigi, nors ši konvencija iš esmės nesiskyrė nuo tarptautinių dokumentų (naujomis traktuotėmis), tačiau matyti, jog prekybos žmonėmis nusikaltimo aukoms buvo skiriamas ypatingas dėmesys, pateikiant tam tikras naujoves, kurių pagalba, kova su prekyba žmonėmis būtų dar veiksmingesnė.

Apžvelgus vienus svarbiausių ES įtvirtintus dokumentus, dėl kovos su prekyba žmonėmis, galime daryti išvadą, jog šie dokumentai buvo sudaryti remiantis tarptautiniais dokumentais bei, laikui bėgant, kiekvienas naujas ES atsiradęs dokumentas yra vienaip ar kitaip papildytas vadovaujantis ankstesniu dokumentu.

1.2. Prekyba žmonėmis tyrimo ir prevencijos reglamentavimas nacionaliniu lygmeniu

Lietuvoje pirmą kartą prekyba žmonėmis buvo įtvirtinta 1998 m. liepos 2 d. redakcijos (galiojusi iki 2003 m. gegužės 1 d.) BK 131-3 str., šio straipsnio dispozicijoje buvo nurodyta, jog prekyba žmonėmis tai žmogaus pardavimas ar kitoks jo neteisėtas perleidimas arba neteisėtas asmens įsigijimas turint tikslą seksualiai jį išnaudoti, priversti verstis prostitucija arba gauti materialinę ar kitokią asmeninę naudą, taip pat asmens gabenimas prostitucijai į Lietuvą ar už jos ribų.⁵⁵ Lietuva įtvirtindama šią normą išskyrė du aspektus – tai neteisėtą asmens perleidimą ar įgijimą, turint tikslą jį seksualiai išnaudoti, priversti verstis prostitucija ir materialios naudos gavimą iš tos veiklos.⁵⁶ Šio straipsnio 2 d. numatė atsakomybę tiems, kurie nusikalstamą veiką

⁵³ „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES „Dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR““, EUR-Lex, žiūrėta 2023 m. lapkričio 27 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0036&from=LT>.

⁵⁴ „Europos Tarybos Konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis“, LRS, žiūrėta 2023 m. lapkričio 27 d., <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.416349>.

⁵⁵ Darius Bolzanas ir Anna Drakšienė, *supra note*, 22: 46.

⁵⁶ *Ibid.*

(šiuo atveju prekybą žmonėmis) padarė pakartotinai arba nepilnamečio atžvilgiu, arba grupės iš anksto susitarusių asmenų, arba itin pavojingo recidyvisto.⁵⁷

2000 m. rugsėjo 26 d. redakcijos BK prekybą žmonėmis įtvirtino 147 str. ir nurodė, jog „tas, kas turėdamas tikslą gauti turtinės ar kitokios asmeninės naudos pardavė, pirkė ar kitaip perleido arba įgijo asmenį, baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų.“⁵⁸ Atkreiptinas dėmesys, jog „šio straipsnio dispozicijoje atsisakydamas specialaus asmens perleidimo ir įgijimo tikslo – priversti asmenį verstis prostitucija ar seksualiai jį išnaudoti, įstatymų leidėjas iš esmės išplėtė prekybos žmonėmis sampratą. Todėl prekybos žmonėmis turinį sudaro ne tik prekyba žmonėmis prostitucijos ar seksualinio išnaudojimo tikslais, bet ir vaisiaus išnešiojimo, organų transplantacijos, donorystės, darbo jėgos išnaudojimo gamyboje, buityje, pramonėje, nusikalstamame versle ir kitais panašaus pobūdžio tikslais.“⁵⁹

Pažymėtina tai, jog BK įtvirtino ir vaiko apsaugą, t. y. BK 157 str. 1 d. nustatė, jog „tas, kas pardavė, pirkė ar kitaip perleido arba įgijo mažametį vaiką, baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų“.⁶⁰ Šio straipsnio 2 d. įtvirtinta „tas, kas vertėsi prekyba mažamečiais vaikais, baudžiamas laisvės atėmimu nuo dvejų iki dešimties metų.“⁶¹ Apibendrinus BK 147 str. ir 157 str. įtvirtintas normas, darytina išvada, jog šie straipsniai skyrėsi ne tik nustatytų nukentėjusiųjų amžiumi, bet ir BK 157 str. buvo naikintinas vienas požymis, t. y. tikslas, jo nereikėjo, kad būtų nustatyta nusikalstama veika.

Vėlesnė BK redakcija buvo priimta 2005 m. birželio 23 d., o prekybą žmonėmis įtvirtinto kaip „tas, kas pardavė, pirkė ar kitaip perleido arba įgijo asmenį, arba verbavo, gabeno ar laikė nelaisvėje žmogų panaudodamas fizinį smurtą ar grasinimus arba kitaip atimdamas galimybę priešintis, arba pasinaudodamas nukentėjusio asmens priklausomumu ar pažeidžiamumu, arba panaudodamas apgaulę, arba sumokėdamas pinigus ar suteikdamas kitokią turtinę naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį, jeigu kaltininkas žinojo arba siekė, kad nukentėjęs asmuo būtų įtrauktas į prostituciją ar būtų pelnomasi iš šio asmens prostitucijos arba jis būtų išnaudojamas pornografijai ar priverstiniam darbui, baudžiamas laisvės atėmimu nuo dvejų iki dešimties metų.“⁶² Taigi, skirtumai nuo senosios redakcijos matosi iš

⁵⁷ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 8(1), 25, 32, 35, 45, 47(1), 53(1), 54, 55, 131, 239, 241, 242, 306, 321(2) straipsnių pakeitimo ir papildymo bei papildymo 131(3), 310(1) straipsniais įstatymas“, LRS, žiūrėta 2023 m. lapkričio 29 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.60340>.

⁵⁸ „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, LRS, žiūrėta 2023 m. lapkričio 29 d., <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555>.

⁵⁹ Darius Bolzanas ir Anna Drakšienė, *supra note*, 22: 46.

⁶⁰ „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, *op. cit.*

⁶¹ *Ibid.*

⁶² „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 147(1), 199(1), 199(2), 267(1), 270(1), 308(1) straipsniais įstatymas“, LRS, žiūrėta 2023 m. spalio 3 d., <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.258888?jfwid=-153nfmurt6>.

karto, t. y. BK 147 str. reglamentuota prekyba žmonėmis buvo papildyta naujais prekybos žmonėmis požymiais:

1. verbavimu;
2. gabenimu;
3. laikymu nelaisvėje.

Taip pat naujesnėje redakcijoje prekyba žmonėmis reglamentavimas nustatė ir nusikalstamos veikos padarymo būdus:

1. panaudojant fizinį smurtą;
2. panaudojant grasinimą;
3. panaudojant apgaulę;
4. asmens kontroliavimą;
5. kitaip atimant galimybę priešintis.

Atkreiptinas dėmesys į šios normos formuluotę tikslo kontekste, t. y. priešingai nei BK 1998 m. ir 2000 m. redakcijose, prekybos žmonėmis tikslas nėra nurodytas, tačiau šį galima suprasti iš šios normos dalies „[...] žinojo arba siekė, kad nukentėjęs asmuo būtų įtrauktas į prostituciją ar būtų pelnomasi iš šio asmens prostitucijos arba jis būtų išnaudojamas pornografijai ar priverstiniam darbui [...]“.⁶³ Tačiau darbo autorės nuomone, tokia įtvirtinta BK norma yra ydinga, t. y. ji nustato baigtinį prekybos žmonėmis išnaudojimo tikslų sąrašą, tačiau prekyba žmonėmis nusikaltimas yra nepastovus, jo požymiai nuolatos kinta, o nusikaltėliai greitai prisitaiko prie naujovių, todėl prekyba žmonėmis gali greitai pasireikšti ir kitomis formomis.

Analizuojant BK 147 str. 2 d. įstatymų leidėjas nurodė kvalifikuotą prekybos žmonėmis sudėtį, t. y. „tas, kas šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką padarė dviem ar daugiau nukentėjusiems asmenims, arba dalyvaudamas organizuotoje grupėje, arba siekdamas įgyti nukentėjusio asmens organą, audinį arba ląstelių, baudžiamas laisvės atėmimu nuo ketverių iki dvylikos metų.“⁶⁴ Taigi, įstatymų leidėjas išskyrė tris aspektus: nusikalstama veika padaryta daugiau nei vienam žmogui, bendrininkavimas, bei asmens organų, audinių arba ląstelių įgijimas, būtent šios papildomos aplinkybės, prekybos žmonėmis nusikaltimą daro pavojingesnį, todėl atitinkamai ir atsakomybė nurodyta didesnė nei BK 147 str. 1 d.

Pažymėtina, jog BK 147 str. sudėtį papildė ir šio straipsnio 3 d., kuri reglamentavo baudžiamąją atsakomybę juridiniams asmenims už prekybą žmonėmis.

⁶³ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 147(1), 199(1), 199(2), 267(1), 270(1), 308(1) straipsniais įstatymas“, *supra note*, 62.

⁶⁴ *Ibid.*

Skiriant dėmesį prekyba žmonėmis vaiko kontekste, matyti, jog BK 157 str. numatė taip pat pakeitimus, t. y. šio straipsnio 1 d. nurodė, jog „tas, kas siūlė pirkti ar kitaip įgyti vaiką arba pardavė, pirkė ar kitaip perleido arba įgijo vaiką, arba verbavo, gabeno ar laikė nelaisvėje vaiką žinodamas arba siekdamas, kad jis būtų įtrauktas į prostituciją ar būtų pelnomasi iš jo prostitucijos arba jis būtų išnaudojamas pornografijai ar priverstiniam darbui, baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki dvylikos metų.“⁶⁵ Taigi, 2005 m. BK 157 str. dispozicijoje, nurodytas naujas subjektas – vaikas. Lyginant 2005 m. BK su 2000 m. BK redakcija, matyti, jog pastarasis BK apėmė tik mažamečius (iki 14 m.), tačiau vykdant pakeitimus, 2005 m. BK „mažamečio“ sąvoką pakeitė į „vaiko (iki 18 m.)“. Taip pat šio straipsnio 2 d., kaip ir BK 147 str. 2 d. numatė kvalifikuotą nusikaltimo sudėtį, o 3 d. atsakomybę numatė ir juridiniams asmenims.

2005 m. redakcijos BK randama dar viena naujovė – BK papildytas nauju prekybos žmonėmis nusikaltimu, t. y. BK 147-1 str. nurodė, kad „tas kas panaudodamas fizinį smurtą ar grasinimus arba kitaip atimdamas galimybę priešintis, arba pasinaudodamas žmogaus priklausomumu neteisėtai vertė jį dirbti tam tikrą darbą, baudžiamas bausme arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų.“⁶⁶ Šis reglamentavimas uždraudė konkrečią nusikalstamą veiką, t. y. vertimą dirbti tam tikrą darbą, šio straipsnio 2 d. nurodyti papildomi požymiai, t. y. vergovės ir nežmoniškos sąlygos.

Analizuojant prekybą žmonėmis nacionalinėje teisėje, matyti, jog vėlesnė BK redakcija buvo priimta 2012 m. birželio 30 d., kurioje prekyba žmonėmis buvo formuluota taip: „tas, kas pardavė, pirkė, kitaip perleido ar įgijo, verbavo, gabeno ar laikė nelaisvėje žmogų panaudodamas fizinį smurtą ar grasinimus arba kitaip atimdamas galimybę priešintis, arba pasinaudodamas nukentėjusio asmens priklausomumu ar pažeidžiamumu, arba panaudodamas apgaulę, arba priimdamas ar sumokėdamas pinigus, arba gaudamas ar suteikdamas kitokią naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį, jeigu kaltininkas žinojo arba siekė, kad nukentėjęs asmuo, nesvarbu, ar jis sutiko, būtų išnaudojamas vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis, prostitucijai, pornografijai ar kitoms seksualinio išnaudojimo formoms, priverstiniam darbui ar paslaugoms, įskaitant elgetavimą, nusikalstamai veikai daryti arba kitais išnaudojimo tikslais, baudžiamas laisvės atėmimu nuo dvejų iki dešimties metų.“⁶⁷ Esminiai, šios BK redakcijos, pakeitimai matosi prekybos žmonėmis išnaudojimo formų kontekste – BK 147 str. norma buvo papildyta naujomis išnaudojimo formomis: vergija ar panašiomis į vergiją

⁶⁵ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 147(1), 199(1), 199(2), 267(1), 270(1), 308(1) straipsniais įstatymas“, *supra note*, 62.

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147, 147-1, 157, 303 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 147-2 straipsniu įstatymas“, LRS, žiūrėta 2023 m. spalio 3 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.429564?jfwid=4t5u6wz5l>.

sąlygomis; kitomis seksualinio išnaudojimo formomis; priverstinėmis paslaugomis, įskaitant elgetavimą; nusikalstamų veikų darymu ir kitais išnaudojimo tikslais.⁶⁸ Atkreiptinas dėmesys, jog šioje normoje išnaudojimo tikslų sąrašas nėra baigtinis (kaip pvz., buvo 2005 BK redakcijoje), todėl toks reglamentavimas, darbo autorės nuomone, yra teisingas ir nereikalauja įstatymų leidėjui nuolatos koreguoti straipsnio dispoziciją.

Nauja BK 147 str. įtvirtinta norma ypatinga tuo, jog yra įtrauktas asmens sutikimas, kuris neturi jokios reikšmės nusikaltimo kontekste. Atkreiptinas dėmesys, jog tarptautinėje teisėje, jau 1904 m. gegužės 18 d. kai buvo priimta aukščiau minėta tarptautinė sutartis dėl baltųjų vergių prekybos, buvo reglamentuotas sutikimo nereikšmingumas, tačiau Lietuvoje, įstatymų leidėjas tokią poziciją išreiškė tik 2012 m.

Nagrinėjant 2012 m. birželio 30 d. redakcijos BK 147 str. 2 d. kvalifikuojamus požymius, įstatymų leidėjas šią normą papildė:

1. pavojaus asmens gyvybei sukėlimu;
2. siekiu paimti nukentėjusiojo asmens organą, audinį ar ląstelę;
3. specialiu subjektu (valstybės tarnautojas ar viešojo administravimo funkcijas atliekantis asmuo).⁶⁹

Pakeitimai matyti ir kitose šio straipsnio dalyse, t. y. šio straipsnio 3 d. nurodė, jog „nukentėjęs nuo šiame straipsnyje numatytos veikos asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamą veiką, kurią jis buvo priverstas tiesiogiai padaryti dėl jam padarytos šiame straipsnyje numatytos veikos.“⁷⁰Tuo tarpu juridinio asmens atsakomybė buvo įtvirtinta BK 147 str. 4 d.

2012 m. birželio 30 d. redakcijos BK papildė ir naujas straipsnis prekybos žmonėmis kontekste, t. y. 2012 m. BK 147-2 str. numatė, kad „tas, kas naudojosi žmogaus darbu ar teikiamomis paslaugomis, įskaitant prostituciją, žinodamas ar turėdamas ir galėdamas žinoti, kad asmuo šį darbą dirba ar šias paslaugas teikia dėl to, kad jam išnaudojimo tikslais buvo panaudotas fizinis smurtas, grasinimai, apgaulė arba kt., šio kodekso 147 straipsnyje nurodyti būdai, baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.“⁷¹O šio straipsnio 2 d. numatė, kad „asmuo, kuris padarė šiame straipsnyje numatytą veiką, atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu jis iki jo pripažinimo įtariamuoju savanoriškai apie tai pranešė teisėsaugos institucijai ir aktyviai bendradarbiavo nustatant nuo prekybos žmonėmis (147 str.) ar vaiko pirkimo arba pardavimo (157 str.) nukentėjusį asmenį ir

⁶⁸ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147, 147-1, 157, 303 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 147-2 straipsniu įstatymas“, *supra note*, 67.

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ *Ibid.*

išaiškinant kurią nors iš šių nusikalstamų veikų.⁷² Įtvirtinant šią naują BK normą, įstatymų leidėjas uždraudė asmeniui naudotis žmogumi, jam žinant, jog prieš asmenį buvo naudoti įvairūs būdai, palaužiant jo laisvę. Taigi, esminių papildymų ir pakeitimų nėra padaryta, o darbo autorės nuomone, tokia papildoma norma yra perteklinė, kuri gali būti papildyta BK 147 str. ir BK 157 str. dalimis, nesukuriant naujo BK straipsnio.

2012 m. redakcijos BK 157 str. iš esmės atrodė, kaip BK 147 str. tačiau BK 157 str. subjektai buvo – vaikai. Be kita ko, darbo autorė atkreipia dėmesį į BK 157 str. dispoziciją, kurioje randama naujas prekybos vaikais požymis – neteisėtas įvaikinimas.

2016 m. gegužės 12 d. BK redakcija yra aktualiausia, priimant naujausius sprendimus susijusius su prekyba žmonėmis. Esminių pakeitimų nuo ankstesnių redakcijų nėra randama, išskyrus BK 147 str. 1 d. ir BK 157 str. 1 d., kurias papildė naujas prekybos žmonėmis požymis: priverstinė, fiktyvi santuoka.

BK 147-1 str. kontekste, nuo 2020 m. lapkričio 5 d. randami pakeitimai, t. y. šio straipsnio 3 d. numatė asmens atleidimą nuo atsakomybės padarius šiame straipsnyje nurodytas nusikalstamas veikas, o 4 d. įtvirtino juridinio asmens baudžiamąją atsakomybę.

Įvertinus nacionalinės teisės reglamentavimą prekybos žmonėmis kontekste, galima daryti išvadą, jog Lietuva, siekdama vykdyti tarptautinius įsipareigojimus ir kovoti su prekyba žmonėmis, sėkmingai kriminalizavo prekybą žmonėmis bei nuolatos koregavo prekybos žmonėmis nusikaltimo reglamentavimą.

⁷² „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147, 147-1, 157, 303 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 147-2 straipsniu įstatymas“, *supra note*, 67.

2. PREKYBOS ŽMONĖMIS KRIMINALISTINĖ CHARAKTERISTIKA

Bet kokio nusikaltimo tyrimo sėkmę daugiausia lemia tyrėjo gebėjimas įsigilinti ne tik į baudžiamąjį įstatymą, bet ir į jo kriminalistinę esmę. Teisingai suvokti padarytos veikos kriminalistinę esmę – kriminalistinę charakteristiką, tyrėjas gali tik esant tam tikroms sąlygoms. Kad tai padarytų, jis turi išmanyti tipinius kriminalistiškai reikšmingus įvairių rūšių nusikalstamos veikos požymius, taip pat gebėti tikslingai nustatyti būtiną kiekvieno konkretaus nusikaltimo kriminalistinę informaciją bei palyginti ją su tipiniais atitinkamos nusikalstamos veikos rūšies požymiais.⁷³

Nusikalstamų veikų kriminalistinė charakteristika yra svarbi tiek bendrajai teorijai (atskirų jos dalių teorinėms nuostatoms), tiek praktinei tiriamajai veiklai ir ypač nusikaltimų tyrimo metodams. Kartais ši charakteristika vadinama tipiniu informaciniu nusikaltimo modeliu, tačiau tai nekeičia šios sąvokos esmės.⁷⁴

Informacija, skirta tiriamo nusikaltimo kriminalistinės charakteristikos esmei išaiškinti, renkama naudojant visų kriminalistikos dalių priemones, būdus ir metodus. Tipiniai nusikaltimo rūšių požymiai susiformuoja, nustačius ir mokliškai ištyrus, bet kokią pasikartojančią kriminalistiškai reikšmingą informaciją (jos pasireiškimo ir pasikartojimo dėsningumo laipsnį), būdingą įvairioms nusikalstamų veikų rūšims ir tipams, apibendrinant didelį atitinkamų baudžiamųjų bylų, kuriose nuosprendis yra įsiteisėjęs, skaičių.⁷⁵

Tam, kad būtų galima suvokti ir tinkamai išnagrinėti prekybos žmonėmis kriminalistinę charakteristiką, šiame skyriuje, vadovaujantis baudžiamųjų bylų analize, bus pateikta prekybos žmonėmis nusikaltimų kriminalistinė charakteristika pagal skirtingus elementus. Taip pat, atsižvelgiant į kriminalistinės charakteristikos svarbą nusikaltimo tyrimui, bus pateikta kriminalistinės informacinės sistemos plėtros svarba, siekiant efektyvaus prekybos žmonėmis tyrimo.

2.1. Prekybos žmonėmis nusikaltimų kriminalistinė charakteristika

Tiriant įvairias nusikalstamas veikas, matyti, jog asmenys atranda vis naujesnius būdus ir formas realizuoti nusikalstamą veiką. Būdai ir formos tampa vis sudėtingesnės, todėl kriminalistikos mokslui ne tik reikia, bet ir būtina nuolat vystytis, koreguoti ir tobulinti bei esant reikalui pritaikyti naujus tyrimo metodus. Esant šiam nuolatos kintančiam reiškiniui,

⁷³ Николай Павлович Яблоков и Игорь Викторович Александров, *Криминалистика. полный курс* (Москва: Юрайт, 2018), 31.

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ *Ibid.*

mokslininkai yra įpareigoti ieškoti ir nagrinėti naujus kriminalistikos tyrimo metodus, todėl pastarieji didelį dėmesį skiria kriminalistikos mokslų pamatui, t. y. šių mokslų charakteristikos sampratai.

Kriminalistinės charakteristikos sampratai ir jos struktūrai didelį dėmesį skyrė S. Matulienė disertacijoje „Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika nusikaltimų tyrimo metodikoje: teorinių ir praktinių problemų šiuolaikinė interpretacija“, kurioje išsamiai išnagrinėjo kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos sąvoką ir pasiūlė kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką įvardinti kaip „visumą kriminalistiškai svarbių savybių, išryškinančių patį nusikaltimą, jo padarymo mechanizmą ir dėsningumus, kurie išsidėsto keliose sistemose (elementų, dėsningų ryšių tarp elementų ir duomenų, padedančių iškelti ir patikrinti tyrimo versijas) pagal penkis lygius:

1. Bendrąją kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką, kuri suprantama kaip abstraktus jos elementų tarpusavio ryšių, dėsningumų, būdingų visoms nusikaltimų rūšims, aprašymas.

2. Atskirų nusikaltimų grupių kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką – tai žemesnis nusikaltimų aprašymas, informacinis modelis, kuris apibūdina tam tikros nusikaltimų grupės požymių kriminalistinę sistemą.

3. Atskirų nusikaltimų rūšių kriminalistinę charakteristiką – ji apima požymius, būdingus konkrečių nusikaltimų masyvui, t. y. atitinkamai nusikaltimų rūšiai būdingų bruožų aprašymas.

4. Atskirų nusikaltimų porūšių kriminalistinę charakteristiką – tai visuma duomenų apie tam tikro porūšio konkrečius nusikaltimus.

5. Atskiro, konkretaus nusikaltimo kriminalistinį apibūdinimą, kuris nėra tipinis nusikaltimo aprašymas, o yra konkretaus nusikaltimo informacinis modelis.⁷⁶

Darbo autorės nuomone, tokia kriminalistinės charakteristikos sąvokos formuluotė yra išsami, konkreti ir tikslinga apibūdinant kriminalistinę charakteristiką. Pažymėtina, jog suformuoti tinkamą tam tikro dalyko sampratą yra labai svarbu, kadangi tai yra elementas apibūdinantis dalyko reikšmę.

Taip pat S. Matulienė didelį dėmesį skyrė kriminalistinės charakteristikos sistemai ir pasiūlė ją sudaryti iš 4 elementų, t. y. nusikaltimo būdo; asmens, padariusio nusikaltimą; pasikėsینimo dalyko ir (arba) nukentėjusiojo ir nusikaltimo situacijos.⁷⁷ Atkreiptinas dėmesys, jog S. Matulienė didelį dėmesį skyrė kiekvienam elementui atskirai, todėl matyti, jog nagrinėjant

⁷⁶ Snieguolė Matulienė, „Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika nusikaltimų tyrimo metodikoje: teorinių ir praktinių problemų šiuolaikinė interpretacija“ (daktaro disertacija, Lietuvos teisės universitetas, 2004), 35, <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/3b1b7289-8b40-4b5c-9625-c8980852d849/content>.

⁷⁷ *Ibid.*, 47-49.

šiuos pagrindinius elementus vyko plati mokslinė teorinė diskusija. Atsižvelgiant į tai, remiantis S. Matulienės siūloma kriminalistinės nusikaltimo charakteristikos nagrinėjimo sistema, pagal Kovos su prekyba žmonėmis situacijos Lietuvoje apžvalgą ir Lietuvoje esančias visas viešai prieinamas baudžiamąsias bylas, bus analizuojama šiuolaikinė prekybos žmonėmis charakteristika. Atkreiptinas dėmesys, jog į prekybos žmonėmis kontekstą yra įtraukiami daugiau nei vienas straipsnis, t. y. BK 147 str., 157 str. ir 147-1 str., todėl šie straipsniai į kriminalistinę charakteristiką bus įtraukiami bendrai kaip prekybos žmonėmis nusikaltimai.

Darbo autorė nori atkreipti dėmesį, jog dalis prekybos žmonėmis bylų yra ne viešo pobūdžio ir šių bylų nuosprendžiai nėra viešai skelbiami, tuo tarpu nuo 2017 m. Vidaus Reikalų ministerija teikia Ataskaitas⁷⁸, kuriuose skelbiami statistiniai duomenys apima ir tuos atvejus, kurie nėra viešai skelbiami. Šiose Ataskaitose galima rasti informaciją apie prekybos žmonėmis išnaudojimo formas ir būdus, nukentėjusius asmenis, asmenis padariusius nusikalstamą veiką. Sudarant prekybos žmonėmis kriminalistinę charakteristiką, dalis šios teikiamos informacijos, tiktų pagal reikšmingus kriminalistinės charakteristikos elementus, tačiau pažymėtina, jog ne tik, kad Ataskaitose nėra detaliau analizuojama prekybos žmonėmis išnaudojimo formos ir būdai, nukentėjęs asmuo, asmuo padaręs nusikalstamą veiką, bet ir trūksta ketvirto svarbaus kriminalistinio elemento – nusikaltimo situacijos. Darbo autorės nuomone, Ataskaitose teikiami duomenys yra labai naudingi ir, kas svarbiausia, parodo realų prekybos žmonėmis poveikį Lietuvoje, kadangi, kaip aukščiau minėta, į Ataskaitų duomenis įtraukiami visi duomenys neatsižvelgiant į bylų prieinamumą. Tačiau tokios Ataskaitos turėtų būti išsamiai papildytos, taip pat įtraukiant į jas nusikaltimo situacijas. Todėl jos ne tik taptų daug daugiau informatyvesnės, bet ir sudarytų prekybos žmonėmis nusikaltimų kriminalistinę charakteristiką, kuri būtų pateikta kiekvienais metais.

Darbo autorė, nagrinėdama prekybos žmonėmis nusikaltimų kriminalistinę charakteristiką pagal elementus, lygina nuo 2018 m. Vidaus Reikalų ministerijos teikiamų Kovos su prekyba žmonėmis situacijų Lietuvoje apžvalgų statistikas ir Lietuvoje esančias viešai prieinamų bylų duomenis 7 m. laikotarpyje.

Pažymėtina ir tai, jog Ataskaitose pateikiami duomenys nors ir parodo realią situaciją valstybėje, tačiau pateikiami duomenys neturi ryšio tarp skirtingų elementų, t. y. atvejai nėra susieti su aukomis arba asmenimis, padariusius nusikalstamas veikas, kadangi atvejis gali būti užfiksuotas ir pradėtas tirti 2019 m., asmenys pripažinti pripažinti nukentėjusiais tik 2020 m., o asmeniui pareikšti kaltinimai tik 2021 m., todėl atitinkamai jie bus įtraukti į skirtingus, tam

⁷⁸ „Kova su prekyba žmonėmis“, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, žiūrėta 2024 m. gruodžio 12 d., <https://vrm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/viesasis-saugumas-1/kova-su-prekyba-zmonemis-1/>.

tikrų metų, statistinius duomenis. Priešingai nei Ataskaitose, bylų nuosprendžiuose visi duomenys ir elementai eina kartu, todėl nors ir nėra visi atvejai viešai skelbiami, tačiau elementai tarpusavyje sąveikauja ir turi tam tikrą ryšį. Darbo autorė, taip pat nori pažymėti, jog nors Ataskaitose pateikiami duomenys pagal elementus neturi tarpusavio ryšio, tačiau šiuo atveju svarbu apžvelgti, kokie duomenys yra renkami ir pateikiami, ar jų užtenka sudaryti prekybos žmonėmis nusikaltimo paveikslą valstybėje.

Kalbant apie bylų apžvalgą, matyti, jog nors visos bylos nėra prieinamos kiekvienam asmeniui, viešai skelbiami bylų nuosprendžiai yra tik dalis visų prekybos žmonėmis bylų, todėl yra sunku perteikti tikrąjį prekybos žmonėmis kriminalistinės charakteristikos paveikslą, tačiau nepaisant to, analizuojant baudžiamąsias bylas, buvo pasirinktas 7 metų laikotarpis, ir šiame laikotarpyje buvusios visos, viešai skelbiamos, 23 bylos. Atkreiptinas dėmesys, jog nors ir buvo pasirinktas 7 metų laikotarpis, t. y. nuo 2018 m. iki 2024 m., tačiau pažymėtina, jog viešai skelbiamų nuosprendžių bylos buvo tik laikotarpiu nuo 2018 m. iki 2022 m., o laikotarpiu nuo 2023 m. ir 2024 m. viešai skelbiamų prekybos žmonėmis bylų nėra. Darbo autorei žinoma, jog prekybos žmonėmis bylų skaičius yra labai mažas palyginus su kitais nusikaltimais, todėl kriminalistinė charakteristika analizuojama ne tik iš bylų, bet ir jose esančių epizodų, kurių yra 61.

2.1.1. Prekybos žmonėmis nusikaltimo būdas

Pirmasis kriminalistinės charakteristikos elementas – *nusikaltimo būdas*. Nors mokslinėje literatūroje nėra nusistovėjusio, bendro nusikaltimo būdo apibrėžimo, pastebėtina, jog mokslininkų nuomonė sutampa, kad nusikaltimo padarymo būdas, pasireiškiantis įvairiuose pėdsakuose, yra svarbus duomenų šaltinis apie nusikalstamos veikos kokybinę charakteristiką.⁷⁹ Pritartina mokslininkų nuomonei, jog pagal nusikaltimo būdą, tikslinga suprasti objektyviai ir subjektyviai sąlygotą subjekto elgesį prieš, per ir po nusikaltimo padarymo, siekiant surinkti įvairaus pobūdžio įrodymus, kurie leistų kriminalistiniais metodais ir priemonėmis suprasti padaryto nusikaltimo esmę, nusikaltėlio elgesio ypatybes bei jo asmeninius duomenis ir atitinkamai nustatyti optimaliausius metodus, skirtus atskleisti tiriamą nusikaltimą.⁸⁰

Nagrinėjant Ataskaitas matyti, jog pagal 2018 m. Ataskaitos duomenis⁸¹, 2018 m. buvo pradėti 14 ikiteisminių tyrimų: 10 ikiteisminių tyrimų buvo pradėta pagal BK 147 str., 1 – pagal

⁷⁹ Matulienė, *supra note*, 43: 52.

⁸⁰ Николай Павлович Яблоков ir Игорь Викторович Александров, *supra note*, 73: 35.

⁸¹ „Situacija kovos su prekyba žmonėmis srityje Lietuvoje 2018 m.“, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, žiūrėta 2024 m. gruodžio 12 d.,

157 str., 1 – pagal 147 str. ir 157 str., 2 – pagal 147 str.. Iš 14 ikiteisminių tyrimų 7 ikiteisminiai tyrimai buvo, kai asmenys išnaudojami nusikalstamoms veikoms vykdyti, 3 – priverstiniam darbui, 3 – seksualiniam išnaudojimui ir 1 – elgetavimui.

Atkreiptinas dėmesys, jog 2018 m. Ataskaitose verbavimo būdai nurodyti tokie kaip internetas, skelbimai spaudoje ir žodžiu, tačiau darbo autorės nuomone, tokie duomenys turėtų būti prilyginami nusikaltimo situacijoms, kadangi tai yra nusikaltimo priemonės, kuriomis buvo pasinaudota, jog asmuo taptų prekybos žmonėmis auka, o prie verbavimo būdų turėtų būti nurodyta kaip aukų verbavimas pasireiškė (apgaule, fiziniu smurtu, psichologiniu smurtu, pažeidžiamumu ar priklausomumu). Tačiau Ataskaitose yra pateikiami palenkimo būdai: pažeidžiamumas, apgaulė, priklausomumas, fizinis smurtas, gauta ar suteikta kitokia nauda asmeniui, kuris kontroliavo nukentėjusį asmenį, tačiau ir šiuo atveju nėra šie duomenys detalizuojami.

Pagal 2019 m. Ataskaitos duomenis⁸², 2019 m. buvo pradėti 16 ikiteisminių tyrimų: 10 ikiteisminių tyrimų buvo pradėti pagal BK 147 str., 4 – pagal 157 str., 1 – pagal 147-1 str. ir 1 – pagal 147-1 ir 147 str. iš 16 pradėtųjų ikiteisminių tyrimų, 7 buvo pradėti dėl prekybos žmonėmis nusikalstamoms veikoms, 1 – priverstiniam darbui ir nusikalstamoms veikoms, 1 – priverstiniam darbui, 5 – seksualiniam išnaudojimui (prostitucijai), 1 – elgetavimui, 1 – priverstinei santuokai.

Iš 2019 m. Ataskaitų duomenų jau matyti, jog prie palenkimo būdų yra nurodyti ne tik būdai, bet ir jų skaičius: pažeidžiamumas (32 nukentėjusieji) ir apgaulė (28 nukentėjusieji), rečiau grasinimai (9 nukentėjusieji) ar fizinis smurtas (7 nukentėjusieji).

Pagal 2020 m. Ataskaitos duomenis⁸³, 2020 m. Lietuvoje buvo pradėti 11 ikiteisminių tyrimų: 9 ikiteisminiai tyrimai buvo pradėti pagal BK 147 str., 1 – pagal 157 str., 1 – pagal 147-1 str. Iš 11 pradėtų ikiteisminių tyrimų 4 buvo pradėti dėl prekybos žmonėmis nusikalstamoms veikoms, 3 – dėl prekybos žmonėmis priverstiniam darbui, 2 – dėl prekybos žmonėmis seksualiniam išnaudojimui, 1 – dėl prekybos žmonėmis seksualiniam išnaudojimui ir elgetavimui bei 1 – dėl prekybos žmonėmis priverstinei santuokai. Nagrinėjant verbavimo būdus, matyti, jog verbavimo būdus nurodo žodžiu, per skelbimus spaudoje ir internetu, o palenkimo būdus nurodo

https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Prekyba_zmonemis/nacionalinio%20pranesejo%20ataskaita_2019%2B%2B.pdf.

⁸² „2019 metų kovos su prekyba žmonėmis situacijos Lietuvoje apžvalga“, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija“, žiūrėta 2024 m. gruodžio 12 d.,

https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Prekyba_zmonemis/2019%20m_%20apzvalga.pdf.

⁸³ „2020 metų kovos su prekyba žmonėmis situacijos Lietuvoje apžvalga“, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija“, žiūrėta 2024 m. gruodžio 12 d.,

https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Prekyba_zmonemis/2021%20002%2024_NACIONALINIO%20PRANESEJO%20ATASKAITA_tinklapiui.pdf.

pažeidžiamumą (22 atvejai), apgaulę (15 atvejų), taip pat fizinį smurtą ir grasinimus, tačiau jų nedetalizuojant.

Pagal 2021 m. Ataskaitos duomenis⁸⁴, 2021 m. buvo pradėti 7 nauji ikiteisminiai tyrimai: pagal BK 147 str. (dėl prekybos žmonėmis), pagal BK 157 str. (dėl vaiko pirkimo arba pardavimo) ir BK 147-1 str. (dėl išnaudojimo priverstiniam darbui ar paslaugoms), tikslesnio skaičiaus nenurodant. Iš 7 ikiteisminių tyrimų, 3 – dėl prekybos žmonėmis nusikalstamoms veikoms, 3 – dėl prekybos žmonėmis priverstiniam darbui, 1 – dėl prekybos žmonėmis elgetavimui ir seksualiniam išnaudojimui.

Atkreiptinas dėmesys, jog 2021 m. Ataskaitoje valios palenkimo būdai nurodyti tokie kaip: panaudota apgaulė (18 nukentėjusiųjų), pasinaudota pažeidžiamumu (18 nukentėjusiųjų), fizinis smurtas (5 nukentėjusieji), grasinimai (4 nukentėjusieji), pasinaudota nukentėjusio asmens priklausomumu (3 nukentėjusieji). Taip pat, šioje Ataskaitoje paminėta, jog siekiant užverbuoti auką, dažnai naudojami keli (mažiausiai du) valios palenkimo būdai, pvz., dažniausiai – apgaulė ir pažeidžiamumas, rečiau – apgaulė, pažeidžiamumas, fizinis smurtas ir grasinimai. Ataskaitoje pateikiami verbavimo būdai išlieka tokie patys: žodžiu, internetu ir per skelbimus.

Pagal 2022 m. Ataskaitos duomenis⁸⁵, 2022 m. buvo pradėta 12 naujų ikiteisminių tyrimų: pagal BK 147 str. (dėl prekybos žmonėmis), BK 147-1 str. (dėl išnaudojimo priverstiniam darbui ir paslaugoms), BK 157 str. (dėl vaiko pirkimo ar pardavimo). Iš 12 ikiteisminių tyrimų, nusikalstama veika pasireiškė seksualiniu išnaudojimu (seksualinės paslaugos, prostitucija): 2 ikiteisminiai tyrimai – pagal BK 147 str. 2 – pagal BK 157 str., 1 – pagal BK 147 ir 157 str.; naudojimas asmens priverstiniu darbu ar paslaugomis: 3 ikiteisminiai tyrimai pagal BK 147-1 str.; nusikalstama veika (migrantų gabenimas, narkotinių medžiagų platinimas): 2 ikiteisminiai tyrimai pagal BK 157 str.; neteisėtas įvaikinimas: 1 ikiteisminis tyrimas pagal BK 157 str.; elgetavimas: 1 ikiteisminis tyrimas pagal BK 157 str.

Kaip ir ankstesnėse Ataskaitose, valios palenkimo būdai nurodyti tokie kaip: pažeidžiamumas (11 nukentėjusiųjų iš 15), panaudota apgaulė (9 nukentėjusieji iš 15), grasinimai (5 nukentėjusieji iš 15), suteikta kitokia nauda faktiškai kontroliuojant asmenį (4 nukentėjusieji iš 15), fizinis smurtas (1 nukentėjusysis iš 15). Taip pat Ataskaitose paminėta, jog siekiant užverbuoti auką, dažnai naudojami keli (ne mažiau kaip 2) valios palenkimo būdai.

⁸⁴ „2021 metų kovos su prekyba žmonėmis situacijos Lietuvoje apžvalga“, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija“, žiūrėta 2024 m. gruodžio 12 d., https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Prekyba_zmonemis/2021%20MET%C5%B2%20KOVOS%20SU%20PREKYBA%20%C5%BDMON%C4%96MIS%20SITUACIJOS%20LIETUVOJE%20AP%C5%BDVALGA%2B.pdf.

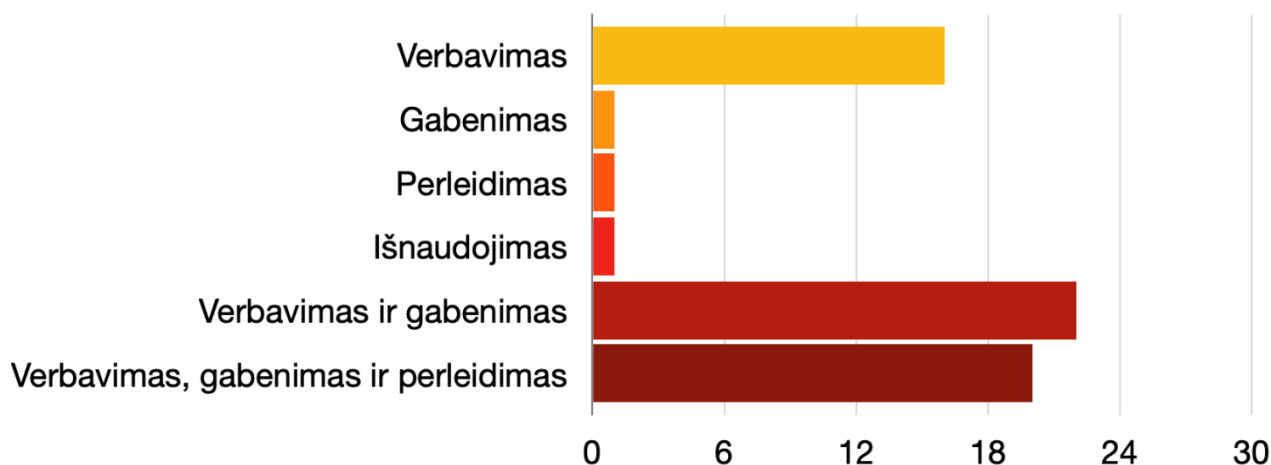
⁸⁵ „2022 metų kovos su prekyba žmonėmis situacijos Lietuvoje apžvalga“, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija“, žiūrėta 2024 m. gruodžio 12 d., https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Prekyba_zmonemis/PRANESEJO%20ATASKAITA_final.pdf.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog verbavimo būdai išlieka tokie patys – žodžiu, internetu ir per skelbimus spaudoje.

Tuo tarpu analizuojant bylų nuosprendžius, matyti, kad 16 išnagrinėtų bylų buvo pagal BK 147 str., 1 byla pagal BK 157 str., 3 bylos pagal BK 147 str. ir 157 str., 1 byla pagal BK 147-1 str., 147 str. ir 157 str., 2 bylos pagal BK 147-1 str. ir 147 str., o jeigu pažiūrėsime pagal bylų epizodus, matysime, jog 51 epizodas buvo pagal BK 147 str., 6 – pagal BK 157 str. ir 4 epizodai pagal BK 147-1 str. Nagrinėjant bylų epizodus matyti, jog prekybos žmonėmis atvejais, aukos būna išnaudojamos įvairiomis formomis, tokiomis kaip: seksualinės paslaugos, prostitucija, nusikalstamoms veikoms daryti, fiktyvi santuoka, priverstinis darbas.

Nagrinėjant bylų nuosprendžius pagal nusikaltimo būdą, matyti, jog aukos būna verbuojamos, gabenamos, perleistos kitiems asmenims, taip pat viename epizode asmuo buvo išnaudojamas darbui, tačiau šiais atvejais atkreiptinas dėmesys, jog daugiausia prekyba žmonėmis pasireiškia kompleksiskai, t. y. aukos ne tik būna verbuojamos arba, tik gabenamos, tačiau kartu ir verbuojamos, gabenamos ir perleistos kitiems asmenims (žr. 1 diagramą).

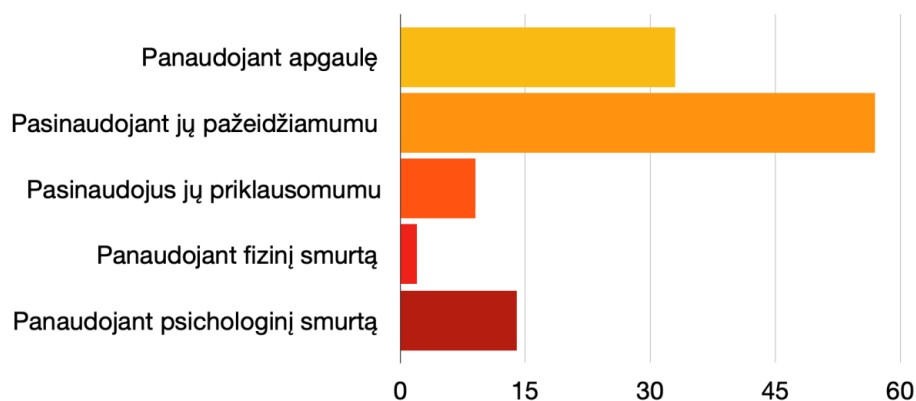
1 diagrama. Prekybos žmonėmis nusikaltimo realizavimo būdai

Šiuo atveju matyti, jog dažniausiai aukomis būna užverbuoti asmenys, tačiau verbavimas, kaip minėta aukščiau, pasireiškia kompleksiskai, t. y. verbavimas ir gabenimas ir t. t., pvz., auka būna užverbuota teikti seksualines paslaugas, tačiau kitame mieste nei gyvena, tokiais atvejais, dažniausiai nusikaltėlis pasirūpina, kad auka būtų nugabenta į kitą miestą, t. y. nuveža ją pats, įtraukia kitus asmenis, kad nuvežtų, taip pat nuperka aukai autobuso bilietą, kad ji nuvyktų į tam tikrą parinktą miestą ir t. t.. Kitais atvejais, auka gali būti užverbuota daryti nusikalstamas veikas kitoje šalyje, tokiais atvejais nusikaltėlis parūpina jos nugabenimu į kitą šalį, o nugabenus, auką pasitinką dar kitas asmuo, kuris įgyja visišką aukos kontrolę, tokiais atvejais auka ne tik būna užverbuojama ir gabenama, bet ir perleidžiama kitiems asmenims.

Prekybos žmonėmis nusikaltimo būdai atskleisti, svarbu išnagrinėti verbavimo būdus. Peržiūrėjus bylų epizodus, matyti, jog aukos buvo užverbuojamos panaudojant apgaulę – 33 atvejai, pasinaudojus jų pažeidžiamumu – 57 atvejai, priklausomumu – 9 atvejai, panaudojant fizinį smurtą – 2 atvejai ir psichologinį smurtą – 14 atvejų (žr. 2 diagramą).

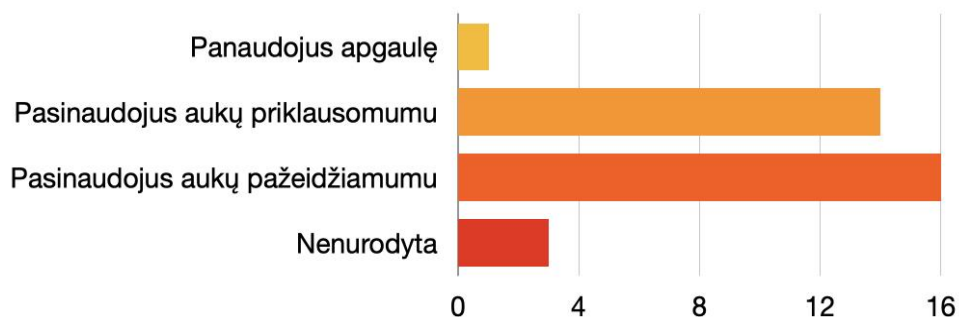
2 diagrama. Aukų verbavimo būdai

Atkreiptinas dėmesys, jog dažniausiai aukos būna užverbuojamos panaudojant daugiau nei vieną verbavimo metodą, pvz., prekybos žmonėmis aukos būna užverbuojamos ne tik pasinaudojant jų pažeidžiamumu, tačiau kartu ir priklausomumu arba apgaule. Bylų analizė parodė, jog dažniausiai aukos būna užverbuojamos pasinaudojus jų pažeidžiamumu, tačiau pastebėtina tendencija, jog aukos pirmiau būna užverbuojamos ir vėliau perleistos kitiems asmenims pasinaudojus jų priklausomumu ar pažeidžiamumu.

Perleidimo atveju, matyti, jog aukos perleidžiamos kitiems asmenims panaudojus apgaulę – 1 atvejis, 14 – pasinaudojus aukų priklausomumu, 16 – pažeidžiamumu, o 3 atvejais nėra nurodyta (žr. 3 diagramą).

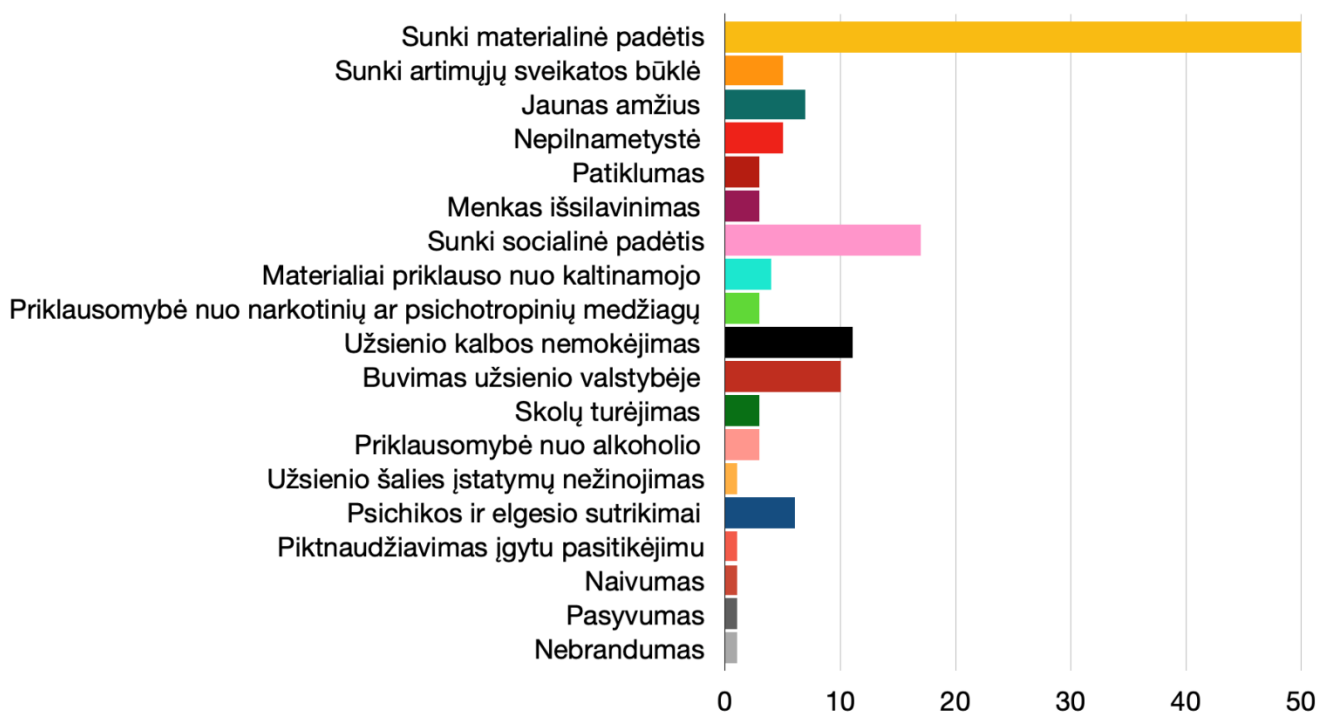
3 diagrama. Perleidimo realizavimo būdai.

Darbo autorės nuomone, nagrinėjant bylų epizodus, svarbu dar labiau detalizuoti ir išnagrinėti būtent aukų priklausomumą ir pažeidžiamumą, t. y. kokiomis aplinkybėmis pasireiškia aukų priklausomumas ir pažeidžiamumas.

Bylų analizė parodė, jog aukos gali būti pažeidžiamos dėl įvairių priežasčių. Bylų epizoduose matyti, jog aukos pažeidžiamos dėl sunkios materialinės padėties, protinio atsilikimo, nebrandumo, naivumo, pasyvumo, priklausomybės nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų, prastos socialinės padėties, piktnaudžiavimo įgytu pasitikėjimu, psichikos ir elgesio sutrikimų, buvimo užsienio šalyje ir nemokant užsienio kalbos, patiklumo, menko išsilavinimo, užsienio šalies įstatymų nežinojimo, priklausomybės nuo alkoholio, skolų, taip pat dėl to, jog aukos yra materialiai priklausomos nuo kaltinamojo, nepilnametystės, jauno amžiaus, kad yra sunki artimųjų sveikatos būklė ir t. t. (žr. 4 diagramą).

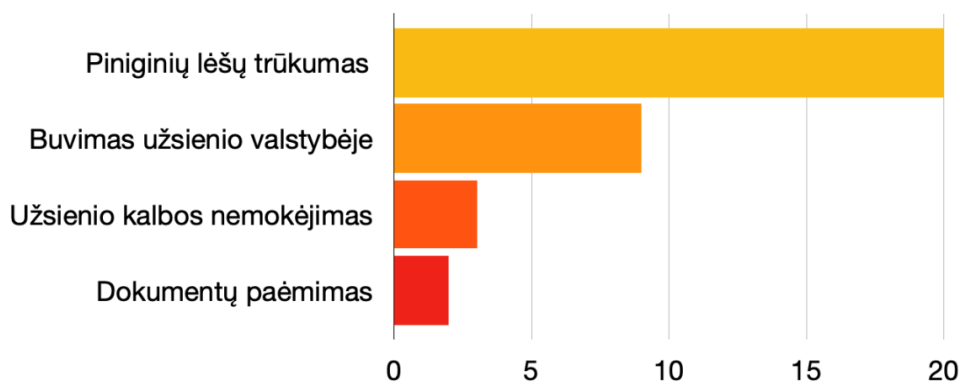
4 diagrama. Prekybos žmonėmis aukų pažeidžiamumo pasireiškimas

Kaip matyti iš bylų analizės gautų rezultatų, dažniausiai aukos pažeidžiamos būna dėl sunkios materialinės padėties, galima daryti išvada, jog ši aplinkybė dažniausiai sąlygoja aukų įtraukimą į prekybą žmonėmis. Aukos būdamos materialiai pažeidžiamos priima skubotus ir neapgalvotus sprendimus, pvz., joms pažadėjus geras darbo sąlygas ir atlygį pasiūloma vykti į užsienio valstybę, kurioje joms nereiks rūpintis apgyvendinimu ir t. t., arba būdamos materialiai pažeidžiamos, galvodamos, kad neturi kitos išeities, pasirenka vykti į kitą šalį dirbti nelegaliai arba daryti nusikalstamų veikų, pvz., savo šalyje turi antstoliams skolų ir žinodamos, kad įsidarbinus legaliai, joms liks tik dalis pinigų pragyvenimui, pasirenka vykti į kitą šalį dirbti nelegaliai arba daryti nusikalstamų veikų, galvodamos, kad vis tiek neturi, ko prarasti.

Nagrinėjant pasinaudojimą priklausomumu, bylų epizoduose randama, jog aukų priklausomumas pasireiškė piniginių lėšų trūkumu, buvimu užsienio valstybėje, užsienio kalbos nemokėjimu ir kai iš aukos būna atimami dokumentai, patvirtinantys jų tapatybę. (žr. 5 diagramą).

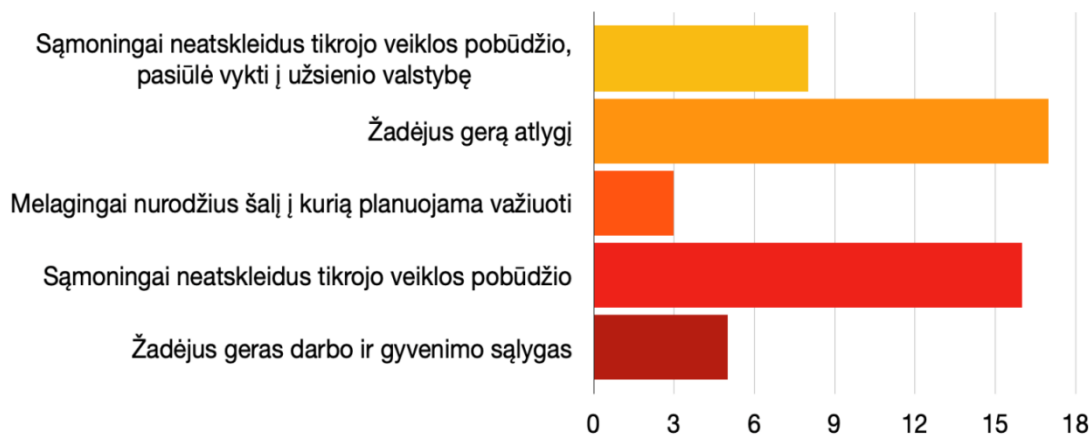
5 diagrama. Prekybos žmonėmis aukų priklausomumo pasireiškimas

Prekybos žmonėmis atvejais, matyti, jog aukos dažniausiai būna priklausomos nuo nusikaltėlio dėl piniginių lėšų trūkumo. Aukoms yra nuomojami būstai, perkami bilietai nuvykti iš taško A į tašką B, perkamas maistas ir t. t., kai kuriais atvejais aukos gali galvoti, kad jomis rūpinamasi, joms dėl to yra patogų, todėl nemato problemos sudaryti fiktyvią santuoką ar teikti seksualines paslaugas, kitais atvejais jos gali būti verčiamos “atidirbti“ už tai, jog jomis buvo pasirūpinta, likti skolingomis, tokiomis aplinkybėmis gali sutikti dirbti bet kokio pobūdžio darbą.

Nagrinėjant apgaulę, bylų epizoduose matyti, jog asmenys tapdavo prekybos žmonėmis aukos, kadangi nusikaltėliai sąmoningai neatskleisdavo tikrojo veiklos pobūdžio, tokiu būdu pasiūlydami vykti į užsienio valstybę, žadėdavo gerą darbo atlygį, melagingai nurodydavo šalį į kurią buvo planuojama vykti, sąmoningai neatskleisdavo tikrojo veiklos pobūdžio, žadėdavo geras darbo ir gyvenimo sąlygas. (žr. 6 diagramą)

6 diagrama. Apgaulės pasireiškimas prekybos žmonėmis nusikaltimo būdų atvejais

Kaip matyti, dažniausiai apgaulė pasireiškė nusikaltėliams žadėjus gerą atlygį bei sąmoningai neatskleidus tikrojo veiklos pobūdžio. Apgaulės realizavimą prekybos žmonėmis nusikaltimuose gali sąlygoti daug aspektų, pvz., aukoms būnant materialiai pažeidžiamoms, neapdairioms ir naivioms pažadėjus gerą atlygį, jos iš karto gali patikėti bei priimti sprendimą dirbti tam tikro pobūdžio darbą, kitais atvejais, aukos su nusikaltėliu gali būti pažįstamos, todėl dažniau gali tikėti ir pasitikėti nusikaltėliais, nei tais atvejais kai tam tikrą veiklą ar darbą siūlo visiškai nepažįstamas asmuo.

Prekybos žmonėmis nusikaltimo būdus lemia daug įvairių veiksnių ir visus juos aprašyti nebūtų įmanoma, kadangi yra žinoma, jog prekybos žmonėmis nusikaltimai yra labai dinamiški ir įvairūs, tačiau apibendrinus tai, kas aukščiau išdėstyta, galima daryti išvadą, jog 2018-2022 m. Ataskaitose, galima rasti vieną iš kriminalistinės charakteristikos elementų – nusikaltimo būdą. Tačiau darbo autorės nuomone, nusikaltimo būdas nėra pakankamai išsamiai aprašytas ir, nors pateikiamose Ataskaitose yra nurodyti verbavimo būdai ir valios palenkimo būdai, tačiau tokie duomenys turėtų būti atskirti ir kvalifikuoti pagal kitus elementus, t. y. valios palenkimo būdai – tai nusikaltimo būdas, o pagal verbavimo būdus – tai yra jau nusikaltimo situacija, kadangi Ataskaitose nurodyti duomenys yra ne verbavimo būdai, o priemonės, kuriomis įtraukdavo auką į prekybą žmonėmis. Be kita ko, Ataskaitų duomenys yra paviršutiniški, nors ir nurodo atvejų skaičių, tačiau nėra detalizuojama, pvz., kaip pasireiškia pažeidžiamumas arba priklausomumas, o darbo autorės nuomone, tokie duomenys yra labai svarbūs apibūdinant prekybos žmonėmis nusikaltimų būdus. Atsižvelgiant į tai, daryta išvada, jog šiuo atveju teikiamos Ataskaitos Dėl kovos su prekyba žmonėmis turėtų būti papildytos, nurodant išsamų nusikaltimo būdą, t. y. Ataskaitose turi aiškiai atsispindėti nusikaltimo būdai, verbavimo, perleidimo ir gabenimo būdai, taip pat kaip pasireiškia pažeidžiamumas, priklausomumas ir apgaule, o tokie duomenys turėtų būti pateikiami neabstrakčiai, o su konkrečiais atvejų skaičiais (statistikomis).

2.1.2. Asmuo, padaręs prekybos žmonėmis nusikalstamą veiką

Kitas svarbus kriminalistinės charakteristikos elementas – *asmuo, padaręs nusikaltimą*. Šis elementas apima asmenybės bruožus, kurie yra specifiniai ir būdingi asmenims, padariusiems konkrečios grupės, rūšies ar porūšio nusikaltimus. Šie bruožai yra svarbūs ir esminiai norint sėkmingai išaiškinti bei tirti nusikaltimus.⁸⁶S. Matulienė⁸⁷ nurodo, kad kriminalistikoje, nusikaltėlio asmenybę galima klasifikuoti labai įvairiai, t. y. pagal lytį (vyrai, moterys), amžių (paaugliai, pilnamečiai, senyvo amžiaus žmonės), tautybę (rusai, lenkai, žydai, vokiečiai),

⁸⁶ Matulienė, *supra note*, 43: 88.

⁸⁷ *Ibid.*, 87-88.

išsilavinimą (pradinis, nebaigtas vidurinis, aukštesnysis, aukštas ir kt.), materialinę padėtį (skurdžiai, vidutinės pajamas turintys asmenys, gerai materialiai apsirūpinę), užsiėmimo rūšį (verslininkas, valstybės tarnautojas ir t. t.), gyvenimo būdą (priklausymas įvairioms formalioms ir neformalioms grupuotėms ir t. t.), sveikatos būklę (sveiki, psichiniai ligoniai ir t. t.) ir pan., o visų klasifikacijų neįmanoma išvardinti, kadangi kriminalistinė nusikaltimų charakteristika yra dinaminė kategorija, ir kiekvieną kartą, priklausomai nuo nusikaltimo pobūdžio, gali atsirasti vis kitokia nusikaltėlių klasifikacija.

Nagrinėjant skirtingų metų Ataskaitas matyti, jog duomenys apie asmenis, padariusius nusikalstama veiką, yra itin menki. Ataskaitose pateikiama tik lytis ir amžiaus grupė į kurią asmuo patenka, o kai kurių metų Ataskaitose, net nėra pateikta kokios amžiaus grupei asmuo priklauso. Pvz., 2018 m. Ataskaitose⁸⁸ nurodyta, jog 2018 m. buvo nuteisti 48 asmenys iš kurių 35 vyrai ir 13 moterų. 2019 m. Ataskaitose⁸⁹ nurodyta, jog 11 asmenų buvo pareikšti kaltinimai iš kurių 10 vyrų ir 1 moteris. 2020 m. Ataskaitose⁹⁰ nurodyta, jog kaltinamieji buvo 15 vyrų ir 1 moteris. 2021 m. Ataskaitų duomenimis⁹¹, kaltinamieji buvo 7 vyrai ir 3 moterys, tačiau jau šiais metais, matyti, jog Ataskaitos buvo papildytos nurodant išnaudotojo prekybai žmonėmis profilį ir socialinį portretą, pvz., išnaudotojo profilis:

- asmuo, turintis finansinį kapitalą;
- asmuo, turintis aukštąjį išsilavinimą;
- asmuo, socialiai nepažeidžiamas;
- turintis kriminalinę praeitį;
- keletą kartų teistas;
- išmanantis teisėsaugos institucijų naudojamą priemonę;
- žinantis kriminalinės žvalgybos naudojamus veiksmus ir būdus;
- naudojantis konspiracines priemones, pvz., vienetiniai telefonai, atsiskaitymų per banko sąskaitas vengimas;
- palaikantis ryšius su kitų miestų organizuotomis nusikalstamomis grupėmis;
- turintis ryšių užsienio šalyse.⁹²

⁸⁸ „Situacija kovos su prekyba žmonėmis srityje Lietuvoje 2018 m.“, *supra note*, 78.

⁸⁹ „2019 metų kovos su prekyba žmonėmis situacijos Lietuvoje apžvalga“, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija“, *supra note*, 79.

⁹⁰ „2020 metų kovos su prekyba žmonėmis situacijos Lietuvoje apžvalga“, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija“, *supra note*, 80.

⁹¹ „2021 metų kovos su prekyba žmonėmis situacijos Lietuvoje apžvalga“, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija“, *supra note*, 81.

⁹² „2021 metų kovos su prekyba žmonėmis situacijos Lietuvoje apžvalga“, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija“, *supra note*, 81.

Išnaudotojo socialinis portretas nurodo, jog asmenys yra manipulatoriai, turintys aukštesnį socialinį statusą nei auka, psichologiškai stipresni už auką, turintis menką empatiją ir linkę peržengti ribas, pažeisti įstatymus ir naudotis kitais žmonėmis, siekdamas savų, dažnai nusikalstamų tikslų. Taip pat 2021 m. statistiniai duomenys buvo papildyti nuteistų asmenų dėl prekybos žmonėmis amžiaus grupėmis, tačiau amžiaus grupės nebuvo nurodyta nei asmenų, kuriems pareikšti įtarimai, nei asmenų, kurie buvo kaltinamieji. Nagrinėjant 2022 m. Ataskaitas⁹³ ir jose nurodytus asmenis, kurie padarė nusikalstamą veiką matyti, jog kaltinimai dėl prekybos žmonėmis buvo pareikšti 12 vyrams ir 2 moterims, daugiau reikšmingų duomenų apie nusikaltėlio bruožus nėra pateikta.

Tuo tarpu išnagrinėjus bylas ir jose esančius epizodus matyti, jog duomenų apie asmenis, padariusius nusikalstamą veiką yra žymiai daugiau. Visų pirma, atkreiptinas dėmesys į tai, jog prekyba žmonėmis dažniausiai vykdavo bendrininkaujant keliems asmenims, ypač kai tai būna susiję su tarptautiniu elementu, t. y. Lietuvoje tam tikrus veiksmus atlieka vieni asmenys, o kitoje valstybėje, jau kiti asmenys, kurie laukia atvykstančios aukos, tęsia nusikalstamą veiką. Taip pat matyti, jog nors epizodai skiriasi, tačiau asmenys siekiantys realizuoti nusikalstamą veiką išlieka tokie patys, todėl nusikalstamą veiką padarę asmenys bus analizuojami ne pagal epizodus, o pagal bylas, tam, kad asmenys, padarę nusikalstamą veiką nesiskaičiuotų po kelis kartus ir gauti rezultatai nesidubliuotų.

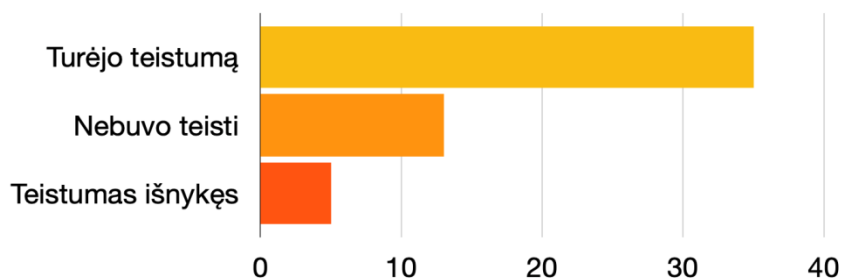
Bylų analizė parodė, jog asmenys, padarę nusikalstamą veiką klasifikuojami pagal lytį, išsilavinimą, darbo veiklos rūšį, šeimyninę padėtį ir pagal teistumą. Darbo autorės nuomone, asmenys, padarę nusikalstamą veiką, papildomai turėtų būti klasifikuojami pagal amžių, tautybę ir materialinę padėtį, tačiau duomenys apie amžių nėra skelbiami, tik kai kuriuose nuosprendžiuose įvardinta ar tai pilnametis ar ne, toliau nedetalizuojant jų amžiaus ar amžiaus grupės, taip pat ne visuose nuosprendžiuose yra nurodyta kokios tautybės asmenys yra, o duomenys apie materialinę padėtį apskritai nei viename nuosprendyje nėra nurodyta, todėl toliau klasifikuojant amžių ir tautybę, tik dalis asmenų, kurie padarę nusikalstamą veiką bus klasifikuojami pagal amžių ir tautybę.

Taigi, nagrinėjant baudžiamąsias bylas ir jose esančius asmenis, padariusius nusikalstamą veiką matyti, jog 53 asmenys, buvo pripažinti kaltais dėl prekybos žmonėmis, o iš 53 asmenų, 6 buvo moterys. Taip pat nagrinėjant bylas, buvo rasta, jog tarp asmenų, padariusių nusikalstamą veiką buvo viena studentė.

⁹³ „2022 metų kovos su prekyba žmonėmis situacijos Lietuvoje apžvalga“, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija“, *supra note*, 82.

Nagrinėjant toliau atskirus bruožus matyti, jog iš 53 asmenų, 35 turėjo teistumą, 13 nebuvo teisti, o 5 asmenims teistumas jau išnykęs (žr. 7 diagramą).

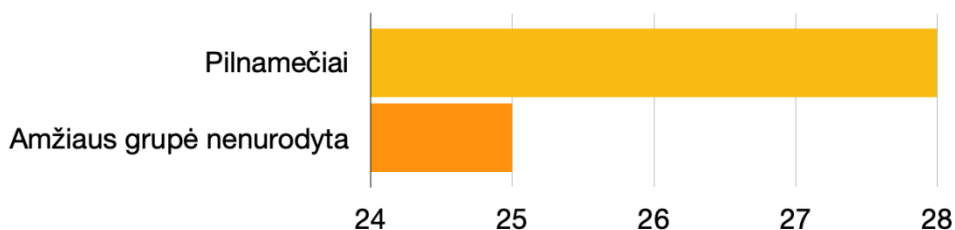
7 diagrama. Asmens, padariusio nusikalstamą veiką teistumas

Kaip matyti iš bylų analizės, prekybos žmonėmis nusikaltėliai dažniausiai yra linkę daryti nusikalstamas veikas ir jau anksčiau yra teisti.

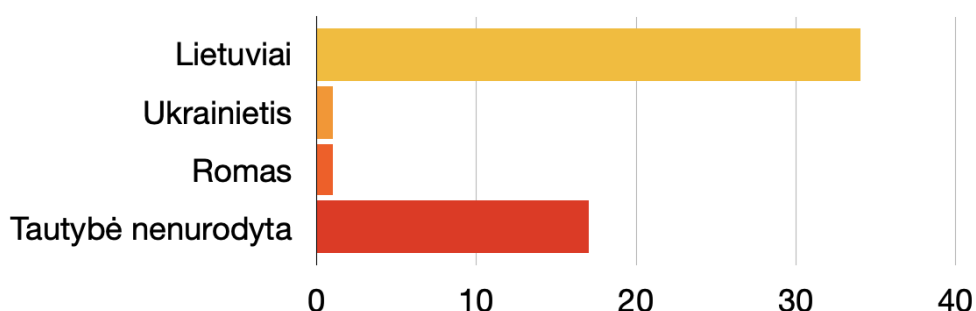
Iš 53 asmenų, 28 yra pilnamečių, o prie 25 asmenų nėra nurodyta į kurią amžiaus ribą jie patenka, tačiau sprendžiant iš išsilavinimo ir darbo pobūdžio, galima daryti išvadą, kad visi asmenys yra pilnamečiai (žr. 8 diagramą).

8 diagrama. Nusikaltėlio amžius

Toliau klasifikuojant pagal tautybę, matyti, jog 34 asmenys yra lietuviai, 1 asmuo ukrainietis, 1 asmuo yra romų tautybės ir prie 17 asmenų nėra nurodyta tautybė (žr. 9 diagramą).

9 diagrama. Nusikaltėlio tautybė

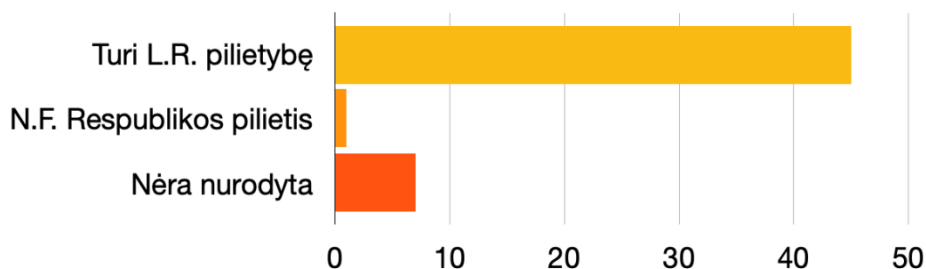

Darbo autorės nuomone, prekybos žmonėmis nusikaltimo tyrimo metu yra svarbu nustatyti asmens, padariusio nusikalstamą veiką, tautybę. Vis dėlto nusikaltėlio tautybė gali signalizuoti, ar auka galėjo būti išvežta į kitą šalį, jei taip, tai į kokią, o gal yra likusi savo šalyje.

Žinant nusikaltėlio tautybę, žinome ir jo kultūrą, tradicijas, pvz., jeigu auka yra išgabenta į kitą šalį, žinant nusikaltėlio tautybę, šalių, į kurias galėjo būti išgabenta auka, tikimybė gali susiaurėti nuo 10 valstybių iki 4 ir t. t.

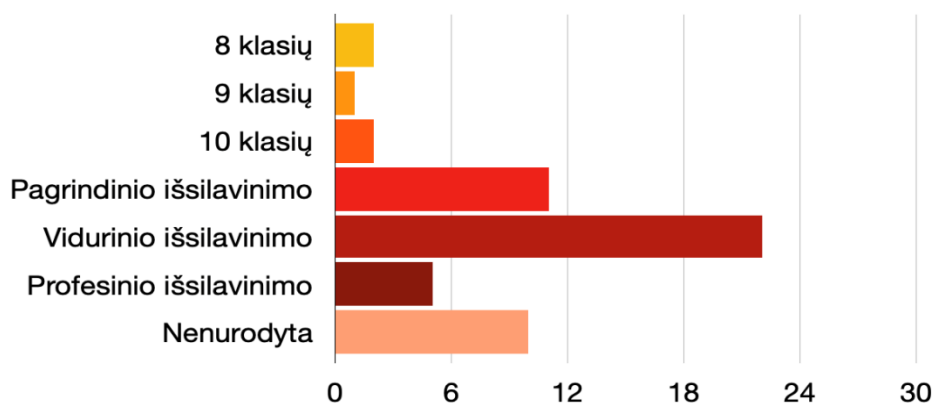
Pagal pilietybę, iš 53 asmenų, 45 – turintys Lietuvos Respublikos pilietybę, 1 – N. F. Respublikos pilietis ir 7 – nėra nurodyta (žr. 10 diagramą).

10. diagrama. Nusikaltėlio pilietybė

Pagal išsilavinimą matyti, jog 2 asmenys yra 8 klasių išsilavinimo, 1 – 9 klasių išsilavinimo, 2 – 10 klasių išsilavinimo, 11 – pagrindinio išsilavinimo, 22 – vidurinio išsilavinimo, 5 – profesinio išsilavinimo, o 10 asmenų nėra nurodyta (žr. 11 diagramą).

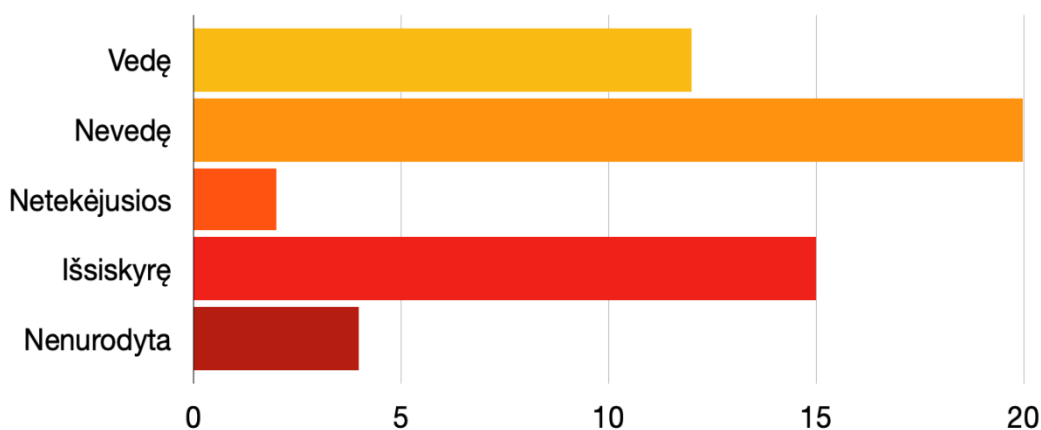
11 diagrama. Nusikaltėlio išsilavinimas

Bylų analizė parodė, jog prekybos žmonėmis nusikaltimą padarantys asmenys, dažniausiai turi vidurinį arba žemesnį nei vidurinį išsilavinimą. Nėra nei vieno nusikaltėlio, kuris vykdydamas prekybą žmonėmis turėtų aukštąjį išsilavinimą. Galima daryti prielaidą, jog nusikaltėliai nori greitai ir lengvai uždirbamus pinigus, turintys menką intelektą ir nepriimdami socialinių normų asmenys.

Pagal šeimyninę padėtį matyti, jog 12 asmenų yra vedę, 20 – nevedę, 2 – netekėjusios, 15 – išsiskyrę ir 4 – nenurodyta (žr. 12 diagramą).

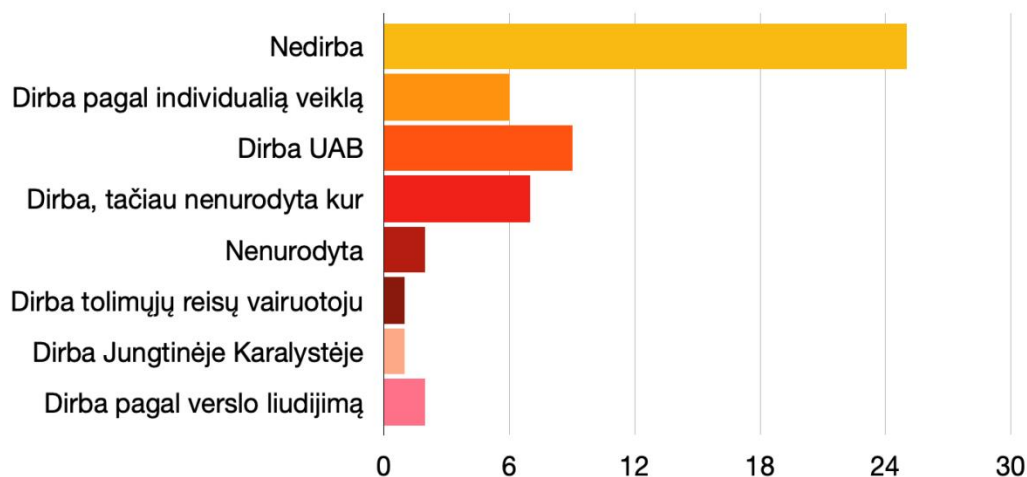
12 diagrama. Nusikaltėlio šeimyninė padėtis

Prekybos žmonėmis nusikaltėliai dažniausiai yra nevedę arba išsiskybę, taigi, šios kategorijos asmenys prieš nieką nėra įsipareigoję, laisvai elgiasi, nėra kas juos “paprotingų“, negu tie, kurie turi antras puses.

Iš 53 asmenų, 25 – nedirbantys, 5 – užsiima individualia veikla, 8 – dirbantys UAB, 7 – dirbantys, tačiau nenurodyta kur, 2 – nenurodyta, 1 – tolimųjų reisų vairuotojas, 1 – dirba Jungtinėje Karalystėje, 1 – dirbantis UAB direktoriumi, 1 – turi individualią įmonę, 2 – dirbantys pagal verslo liudijimą (žr. 13 diagramą).

13 diagrama. Nusikaltėlio užsiėmimas

Nusikaltėliai darantys prekybos žmonėmis nusikaltimus pasižymi darbo neturėjimu, kaip ir aukščiau minėta, nusikaltėliai siekia lengvai ir greitai uždirbamus pinigus, neturintys tam tikro išsilavinimo, daro nusikalstamas veikas, kad gautų pinigų.

Apibendrinant bylų duomenis, matyti, jog apie asmenį, padariusį nusikalstamą veiką yra pateikiami gan išsamūs duomenys, lyginant su Ataskaitų duomenimis. Tačiau čia vėl susiduriame su kliūtimi, kadangi bylos yra riboto prieinamumo, todėl realių skaičių, apie

asmenis, padariusius nusikalstamą veiką nėra gaunama, ir tai apsunkina sudaryti prekybos žmonėmis nusikaltimų kriminalistinę charakteristiką, o šiuo atveju asmenį, padariusį nusikalstamą veiką. Nagrinėjant 2018-2022 Ataskaitų duomenis, matyti, jog Ataskaitose pateikiama informacija apie asmenis, padariusius nusikalstamą veiką, yra visiškai neinformatyvi ir nenaudinga, kadangi iš tiek pateikiamų duomenų neįmanoma sudaryti nusikaltėlio charakteristikos ir naudoti šį elementą kaip vieną iš instrumentų tiriant prekybos žmonėmis atvejus. Atsižvelgiant į tai, darbo autorės nuomone, visų pirma, turėtų būti suvienodinti, baudžiamųjų bylų nuosprendžiuose nurodyti, charakterizuojami nusikaltėlių duomenys, t. y. ne visuose bylų nuosprendžiuose nurodyta nusikaltėlių tautybė, išsilavinimas, šeimyninė padėtis ir t. t. Taip pat bylų nuosprendžiuose turėtų atsispindėti nusikaltėlio materialinė padėtis bei nurodyta į kokią amžiaus ribą šis patenka. Analogiškai visi šie aukščiau išdėstyti duomenys, apie asmenį padariusį nusikalstamą veiką, turėtų būti nurodyti ir Ataskaitose.

2.1.3. Prekybos žmonėmis nukentėjusysis

Pasikėsavimo dalykas ir (arba) nukentėjusysis. Informacija, apie nusikaltimo aukų asmenybės ypatumus, atlieka svarbų vaidmenį nusikaltimo tyrime. Tokia informacija, leidžia išsamiau apibūdinti nusikaltėlio asmenybę, nusikaltimo padarymo motyvus ir padeda geriau apibrėžti asmenų ratą, tarp kurių reikėtų ieškoti nusikaltėlio. Vis dėlto, tarp nusikaltėlio ir aukos dažniausiai egzistuoja tam tikra koreliacija, todėl nusikaltėliai paprastai neatsitiktinai pasirenka asmenis kaip savo nusikalstamos veikos objektus.⁹⁴

Duomenų apie aukų tapatybę ir elgesį, kriminalistinis aspektas, paprastai pasireiškia tam tikra demografinė informacija (lytis, amžius, išsilavinimas, šeimyninė ir socialinė padėtis ir t. t.), fizine, biologinėmis ir psichinėmis savybėmis, gyvenimo būdu, vertybine orientacija ir t. t. Žinoma, šių duomenų reikšmė atitinkamos rūšies nusikalstamos veikos kriminalistinei informacijai nėra vienoda. Kai kuriais atvejais didžiausią kriminalistinę reikšmę turi duomenys apie amžių, asmeninius ir tarpusavio ryšius, kitais – apie gyvenimo būdą ir vertybines orientacijas, dar kitais – apie fizines ir psichines savybes ir pan. Atitinkamai, siekiant parinkti tinkamiausius metodus skirtingoms nusikalstamų veikų rūšims tirti, paprastai naudojami skirtingi kriminalistiniai duomenys apie aukų asmenybes.⁹⁵

⁹⁴ Николай Павлович Яблоков, *Криминалистика: Учебник* (Москва: Юристъ, 2005), 71, <http://koldin-msu.ru/wp-content/uploads/2015/03/%D0%A3%D1%87%D0%B5%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%81%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9-2005.pdf>.

⁹⁵ *Ibid.*, 72.

Nagrinėjant nukentėjusiojo asmenybę kriminalistikos kontekste, randama, jog N. P. Jablokovas ir V. J. Koldinas pateikia kelias nukentėjusiojo asmenybės tyrimo kryptis⁹⁶:

1. kryptis, kuri apima duomenų apie jau žinomo nukentėjusiojo asmenybę rinkimą ir tyrimą, o būtent tokia informacija, padeda tiksliau apibūdinti tai, kas įvyko, tiksliai apibrėžti asmenų, tarp kurių reikia ieškoti nusikaltėlio, grupę ir pan.

2. kryptis, kuri apima informaciją, reikalingą nenustatytiems ar dar nežinomiems nukentėjusiesiems identifikuoti ir versijoms kurti, rinkimas ir tyrimas.

Tačiau S. Matulienės nuomone⁹⁷, nukentėjusysis kriminalistikoje turėtų būti nagrinėjamas keturiomis kryptimis:

1. Pirmoji kryptis – retrospektyvinė. Šia kryptimi būtų renkama informacija apie jau žinomą nukentėjusįjį arba nusikaltimo pasikėsینimo dalyką.

2. Antroji kryptis – prognostinė. Ši kryptis apimtų duomenų rinkimą, tyrimą, analizavimą, versijų kėlimą apie nežinomą nukentėjusįjį ir pasikėsینimo dalyką.

3. Trečioji kryptis – profilaktinė. Šiuo atveju, surinkus duomenis ir informaciją, šie būtų naudoti kriminalistinėje profilaktikoje⁹⁸, parinkus metodus, būdus ir priemones, kurias komplikuoūtų nusikaltimų padarymą ir sumažintų asmenų rizikos faktorių tapti nukentėjusiais.

4. Ketvirtoji kryptis – viktimologinė. Viktimologinės analizės metu gauti rezultatai leidžia kelti versijas apie nusikaltėlį arba grupę asmenų, tarp kurių reikia ieškoti įtariamųjų. Viktimologinė analizė būtų naudinga tik tuo atveju, jeigu tyrėjas surinktų nemažai informacijos apie tai, koks yra nukentėjusiojo elgesys darbe, namuose, laisvalaikio metu, koks ryšys tarp nukentėjusiojo užsiėmimo pobūdžio, gyvenimo būdo ir nusikaltimo motyvų bei tikslų, kokie yra objektyvūs duomenys apie nukentėjusįjį ir nusikaltėlio tarpusavio ryšius, kokia nukentėjusiojo materialinė padėtis, kokie nukentėjusiojo bruožai galėjo sąlygoti nusikaltimą prieš jį padarant, su kuo nukentėjusysis turėjo konfliktų, kam naudingas padarytas nusikaltimas. Autorės nuomone, būtent ketvirtoji kryptis yra esminė charakterizuojant nukentėjusįjį prekybos žmonėmis nusikaltimuose.

Pagal 2018 m. Ataskaitos duomenis⁹⁹, 2018 m. buvo pripažinti 44 nukentėjusieji iš kurių 34 – moterys, 9 – vyrai ir 1 vaikas. Taip pat nurodyta, jog visi nukentėjusieji buvo Lietuvos Respublikos piliečiai. Šiose Ataskaitose taip pat randama ir amžių grupės:

- 27 asmenys priklauso 21–30 metų amžiaus grupei:

⁹⁶ Яблоков, *supra note*, 94: 72-73.

⁹⁷ Matulienė, *supra note*, 43: 119.

⁹⁸ Lina Novikovienė, „Kriminalistikos profilaktinė funkcija: kai kurie teoriniai aspektai“, *Jurisprudencija* 22, 14 (2001): 188, <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/b654f8fc-5dc6-459b-9f95-8ff9f50f81c7/content>.

⁹⁹ „Situacija kovos su prekyba žmonėmis srityje Lietuvoje 2018 m.“, *supra note*, 78.

- 13 asmenų priklauso 31–40 metų amžiaus grupei;
- 1 asmuo priklauso 0–17 metų amžiaus grupei;
- 1 asmuo priklauso 18–20 metų amžiaus grupei;
- 1 asmuo priklauso 41–50 metų amžiaus grupei;
- 1 asmuo priklauso 51–60 metų amžiaus grupei.

Pagal 2019 m. Ataskaitos duomenis¹⁰⁰, 2019 m. buvo 39 nukentėjusieji, iš jų 18 – vyrai, 17 – moterys. Kaip ir 2018 m. Ataskaitose, čia randama aukų paskirstymą pagal amžiaus grupes, tačiau šioje statistikoje jau atsiranda 41 nukentėjusysis:

- 15 asmenų priklauso 21–30 metų amžiaus grupei;
- 11 asmenų priklauso 18–20 metų amžiaus grupei;
- 9 asmenys priklauso 31–40 metų amžiaus grupei;
- 4 asmenys priklauso 0–17 metų amžiaus grupei;
- 2 asmenys priklauso 51–60 metų amžiaus grupei,
- 41–50 metų amžiaus grupės nukentėjusiųjų nebuvo.

Taip pat šiose Ataskaitose paminėta ir aukų pilietybė – 33 asmenys Lietuvos Respublikos, 4 Ukrainos Respublikos ir 2 Čekijos Respublikos piliečiai.

Pagal 2020 m. Ataskaitos duomenis¹⁰¹, 2020 m. buvo pripažinti 24 nukentėjusieji iš kurių 16 moterys, 7 vyrai ir 1 vaikas. Pagal amžiaus grupę randama tokia charakteristika:

- 12 asmenų priklausė 21–30 metų amžiaus grupei;
- 4 asmenys priklausė 41–50 metų amžiaus grupei;
- 3 asmenys priklausė 61 metų ir vyresnio amžiaus grupei;
- 2 asmenys priklausė 31–40 metų amžiaus grupei;
- 1 asmuo priklausė 51–60 metų amžiaus grupei;
- 1 asmuo priklausė 0–17 metų amžiaus grupei;
- 1 asmuo priklausė 18–20 metų grupei;

Taip pat, šiose Ataskaitose, nurodyta nukentėjusiųjų pilietybė, o būtent: iš 24 nukentėjusių asmenų, 21 asmuo – Lietuvos Respublikos, 1 – Čekijos Respublikos, 1 – Tailando Karalystės ir 1 – Indijos Respublikos piliečiai.

Pagal 2021 m. Ataskaitos duomenis¹⁰², matyti, jog 2021 m. buvo 26 asmenys, nukentėję nuo prekybos žmonėmis iš kurių 10 – moterų, 15 – vyrų ir 1 – vaikas (berniukas). Pagal pilietybę

¹⁰⁰ „2019 metų kovos su prekyba žmonėmis situacijos Lietuvoje apžvalga“, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija“, *supra note*, 79.

¹⁰¹ „2020 metų kovos su prekyba žmonėmis situacijos Lietuvoje apžvalga“, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija“, *supra note*, 80.

randama tokia klasifikacija: 24 asmenys – Lietuvos Respublikos, 1 asmuo – Kambodžos Karalystės, 1 asmuo – Tadžikistano Respublikos piliečiai. Nagrinėjant atskirus bruožus taip pat yra pateikiami duomenys dėl amžiaus grupių:

- 9 asmenys priklausė 21–30 metų amžiaus grupei;
- 7 asmenys priklausė 31–40 metų amžiaus grupei;
- 5 asmenys priklausė amžiaus grupei, turėjusiai 60 ir daugiau metų;
- 2 asmenys priklausė 18–20 metų amžiaus grupei;
- 2 asmenys priklausė 41–50 metų amžiaus grupei;
- 1 asmuo priklausė 0–17 metų amžiaus grupei.

2022 m. statistiniai duomenys¹⁰³, pagal kuriuos, jog 2022 m. atliktuose ikiteisminiuose tyrimuose nukentėjusiais nuo prekybos žmonėmis buvo pripažinti 15 asmenų, iš kurių 7 moterys, 5 vyrai ir 3 vaikai (mergaitės). Klasifikuojant pagal pilietybę: 12 asmenų – Lietuvos piliečiai, 1 asmuo – Rusijos pilietė, 1 asmuo – Egipto Arabų Respublikos pilietis, 1 asmuo – Uzbekistano Respublikos pilietis. Taip pat nagrinėjant Ataskaitą randama ir amžių grupių klasifikacija:

- 7 asmenys priklausė 21–30 metų grupei;
- 3 asmenys priklausė 0–17 metų grupei;
- 2 asmenys priklausė 18–20 metų grupei;
- 1 asmuo priklausė 31–40 metų grupei;
- 1 asmuo priklausė 51–60 metų grupei.

Nagrinėjant bylų nuosprendžius, galima rasti 61 nukentėjusįjį, iš kurių 26 vyrai ir 35 moterys. Norint klasifikuoti pagal amžių grupes, čia susiduriame su problema, kadangi bylų nuosprendžiuose nėra nurodyta, į kurią amžiaus grupę nukentėjusysis patenka, tik iš bylos faktinių aplinkybių galima suprasti, ar jis vis dėlto pilnametis ar vaikas, o gal jauno amžiaus. Taigi, pagal nukentėjusiųjų byloje esančius faktinius duomenis matyti, jog nepilnamečiai buvo 7 nukentėjusieji, jauno amžiaus – 4 nukentėjusieji, 46 – asmenys yra pilnamečiai, 4 – nenurodyta.

Toliau nagrinėjant atskirus nukentėjusiųjų bruožus, darbo autorė nori atkreipti dėmesį, jog bylose esantys duomenys nėra pakankamai atskleidžiantys aukų paveikslą, bei nėra galimybės jų panaudoti darant aukos charakteristiką, kadangi bylų nuosprendžiuose trūksta pateikiamos informacijos apie auką, o vienintelis būdas rinkti duomenis apie nukentėjusiuosius yra analizuoti faktines aplinkybes, apklausas ir kt. Kadangi bylų nuosprendžiuose, nėra skiriamas dėmesys aukų bruožams, tenka apsiriboti tik duomenimis apie lytį ir galimą amžių. Analizuojant

¹⁰² „2021 metų kovos su prekyba žmonėmis situacijos Lietuvoje apžvalga“, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija“, *supra note*, 81.

¹⁰³ „2022 metų kovos su prekyba žmonėmis situacijos Lietuvoje apžvalga“, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija“, *supra note*, 82.

bylų nuosprendžius, teigtina, jog nukentėjusiojo elementą galima išnagrinėti tik pagal bendrus duomenis:

- didžioji aukų dalis yra sunkioje materialinėje padėtyje (darbo ir pragyvenimo šaltinio neturėjimas);
- turi priklausomybių nuo alkoholio ir psichotropinių medžiagų;
- turi psichikos sutrikimų ir ligų, taip pat kitų elgesio sutrikimų;
- tarp aukų, pasirodo, jog yra socialinių įgūdžių stoka ir menkas išsilavinimas bei gyvenimiškos patirties stoka;
- turi vaikų, tačiau detaliau apie šeimyninę padėti nėra nurodoma.

Pagal šiuos duomenis yra sudarytas tik bendras aukos paveikslas, tačiau išsamesnių statistinių duomenų nėra pateikti, dėl informacijos stokos.

Darbo autorės nuomone, tiek pateikiamose Ataskaitose, tiek bylų nuosprendžiuose trūksta aukų charakteristikos, tuo tarpu duomenys apie asmenį, padariusį nusikalstamą veiktą bylų nuosprendžiuose yra išsamiau pateikiami. Tokie duomenys kaip išsilavinimas, šeimyninė padėtis, tautybė, teistumas, turėtų būti pateikiami ir per aukos kryptį, tam, kad būtų sudarytas aukos paveikslas prekybos žmonėmis nusikaltimuose. Svarbu paminėti, jog aukos paveikslas yra svarbus visuose etapuose, tiek prieš nusikalstamą veiktą, tiek po jos. Žinant prekybos žmonėmis potencialių aukų paveikslą mes turime galimybę efektyviau užkirsti kelią tokioms nusikalstamoms veikoms, tai didelį vaidmenį daro prekybos žmonėmis nusikaltimų prevencijai.

Darbo autorei suprantama, kad nagrinėjant prekybos žmonėmis nusikalstamas veiktas, didelis dėmesys skiriamas nukentėjusiesiems, renkama apie juos informacija bei nuolatos su jais atliekami procesiniai veiktmai, tačiau yra išryškėjusi problema, jog tiek pateikiamose Ataskaitose, tiek bylų nuosprendžiuose, trūksta informacijos apie aukas. Būtent tokios informacijos, kuri padėtų sudaryti prekybos žmonėmis aukų paveikslą Lietuvoje, kuris padėtų ne tik tiriant nusikalstamas veiktas, tačiau ir atliekant šių nusikalstamų veikų prevenciją. Esant prekybos žmonėmis aukų charakteristikos stokai, kyla esminių klausimų: ar prekybos žmonėmis aukos nėra reikšmingos tiriant prekybą žmonėmis? Ar prekybos žmonėmis aukų charakteristika nėra naudinga vykdant prekybos žmonėmis nusikaltimų prevenciją.

2.1.4. Prekybos žmonėmis nusikaltimo situacija

Paskutinis kriminalistinės charakteristikos elementas – *Nusikaltimo situacija*. Tai yra subjektyvioji nusikaltimo pusė, kuri apibūdina tipinius įvykiui ir jo aplinkai bruožus. Darbo autorė pažymi, jog nagrinėjant konkretų nusikaltimą, svarbu yra atskleisti tam tikrų subjektų ryšį

prieš nusikaltimo padarymą, jo metu ir po nusikaltimo padarymo, kadangi šie duomenys padeda suformuoti visą nusikalstamos veikos raidą, kurioje galima aptikti reikšmingų duomenų tiriant tam tikrą nusikaltimą, o šių duomenų visuma tinkamai atspindi nusikaltimo situaciją. S. Matulienė analizuodama nusikaltimo situacijos turinį konstatuoja, jog „situacija, susidariusi iki nusikaltimo padarymo – tai vietos, laiko sąlygos, nusikaltimo dalyvių tarpusavio santykiai, kurie daro įtaką nusikaltimo pasiruošimui, determinuoja nusikaltimo būdą. Išanalizavę šią situaciją, galime nustatyti nusikaltimo motyvą. Antroji nusikaltimo situacijos dalis apibūdinama susidariusių sąlygų ir aplinkybių sistema, kuriose buvo įgyvendintas nusikaltimo tikslas. Ji parodo nusikaltimo vietą, laiką, būdą, motyvą, įrankius, priemones, nusikaltimo pėdsakus ir t. t. Todėl atskirų nusikaltimų rūšių kriminalistinė charakteristika turi apimti tipinius diferencijuotus duomenis apie nusikaltimo situacijos ypatumus – tuos dėsningumus, kurie palengvintų nusikaltimų tyrimą. Situacijoje, susidariusioje po nusikaltimo, atsispindi sąlygos ir aplinkybės, kurios vystėsi po nusikaltimo. Ji trunka iki ikiteisminio tyrimo pradėjimo.“¹⁰⁴

Pažymėtina, jog 2018-2022 m. Ataskaitose, tokios atskiros dalies, kuri būtų orientuota į nusikaltimo situacijas, nėra. Tačiau nagrinėjant bendrai Ataskaitos duomenis, galima rasti tam tikras nusikaltimo situacijos potekstes, kurios būtų klasifikuojamos kaip nusikaltimo situacijos elementas.

2018 m. Ataskaitose yra pateikiami duomenys¹⁰⁵ apie nusikalstamos veikos tikslo valstybes, t. y. asmenys, norėdami realizuoti nusikalstamą veiką pasirenka ne tik Lietuvos valstybę, bet ir užsienio šalis, pvz., 4 – ikiteisminiai tyrimai, kai tikslo šalis Lietuva, 3 – Jungtinė Karalystė, 2 – Airija, 2 – Prancūzija, 1 – Švedija, 1 – Vokietija, 1 – Dominikos Respublika. Taip pat, šiose Ataskaitose galima rasti ir priemones, kuriomis buvo naudojamosi įtraukti auką į prekybą žmonėmis: 31 nukentėjusysis buvo verbuojamas internetu, per skelbimus spaudoje, žodžiu; 9 – žodžiu; 4 – internetu ir žodžiu.

2019 m. Ataskaitoje¹⁰⁶ nurodyta taip pat tikslo valstybės: 5 – Lietuvos Respublika; 1 – Prancūzijos Respublika, 1 – Nyderlandų Karalystė, 1 – Jungtinė Karalystė, 1 – Švedijos Karalystė ir Vokietijos Federacinė Respublika, 1 – Ispanijos Karalystė; 1 – Jungtinės Amerikos Valstijos. Taip pat Ataskaitose paminėta, jog kituose 2019 m. pradėtuose ikiteisminiuose tyrimuose tikslo valstybių pavadinimai nebuvo įvardinti.

¹⁰⁴ Matulienė, *supra note*, 43: 149.

¹⁰⁵ „Situacija kovos su prekyba žmonėmis srityje Lietuvoje 2018 m.“, *supra note*, 78.

¹⁰⁶ „2019 metų kovos su prekyba žmonėmis situacijos Lietuvoje apžvalga“, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija“, *supra note*, 79.

Nagrinėjant 2019 m. Ataskaitas, čia taip pat galima rasti aukų verbavimo priemonės: 17 aukų buvo verbuojamos žodžiu, internetu ir per skelbimus spaudoje, o 22 aukos buvo verbuojamos tiesiog žodžiu.

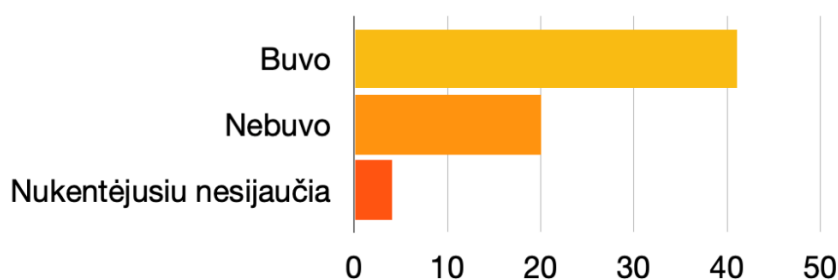
2020 m. Ataskaitoje¹⁰⁷ tikslo valstybės: 12 ikiteisminiuose tyrimuose minima Lietuvos Respublika; 1 – Vokietija; 1 – Jungtinė Karalystė; 1 – Jungtinės Amerikos Valstijos. Pagal verbavimo priemones, visi nukentėjusieji (18) buvo verbuojami žodžiu.

2021 m. Ataskaitoje¹⁰⁸ nurodyta, jog 8 ikiteisminiuose tyrimuose nurodyta tikslo šalis yra Lietuvos Respublika, 1 – Norvegijos Karalystėje, 1 – Jungtinėje Karalystėje ir 1 Ispanijos Karalystėje. Ataskaitose taip pat galima rasti ir verbavimo priemones, o būtent 19 nukentėjusiųjų buvo verbuojami žodžiu, 7 – žodžiu, internetu ir per skelbimus.

Ir 2022 m. Ataskaitos duomenimis¹⁰⁹, 5 – ikiteisminiuose tyrimuose minima Lietuvos Respublika, 1 – Jungtinės Amerikos Valstijos, 1 – Danija, 1 – Vengrija, 1 – Ispanija ir 3 – nėra informacijos. Pagal verbavimo priemones, randama, jog 9 atvejais buvo verbuojama žodžiu, 1 – pasitelkus skelbimus spaudoje, 4 – verbuojama žodžiu ir per skelbimus, 1 – verbuojama internete.

Nagrinėjant bylų epizodus čia randame daug daugiau informacijos, kuri reikšminga nusikaltimo situacijos apibūdinimui prekybos žmonėmis nusikaltimuose, tačiau iš karto matyti, jog nusikaltimo situacijos yra labai skirtingos ir individualios. Išnagrinėjus bylų epizodus, darbo autorė pateikia tik bendrus, t. y. visiems epizodams būdingus aspektus. Pvz., bylų epizodai parodė, jog prekybos žmonėmis aukos dažniau buvo pažįstamos su kaltinamaisiais, negu nebuvo. Taip pat nagrinėjant aukų ryšį su kaltinamaisiais, matyti, jog kai kurios aukos net nesijautė nukentėjusiais (žr. 14 diagramą).

14 diagrama. Nusikaltėlio ir Nukentėjusiojo ryšys

¹⁰⁷ „2020 metų kovos su prekyba žmonėmis situacijos Lietuvoje apžvalga“, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija“, *supra note*, 80.

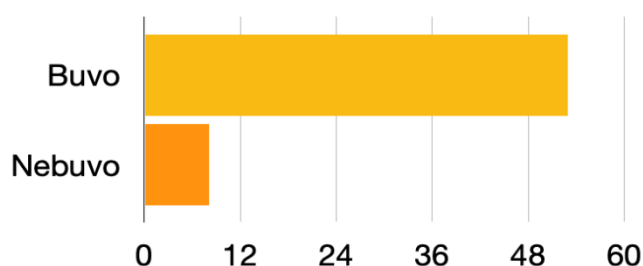
¹⁰⁸ „2021 metų kovos su prekyba žmonėmis situacijos Lietuvoje apžvalga“, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija“, *supra note*, 81.

¹⁰⁹ „2022 metų kovos su prekyba žmonėmis situacijos Lietuvoje apžvalga“, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija“, *supra note*, 82.

Prekybos žmonėmis nusikaltimą padarę asmenys ir nukentėjusieji dažniau buvo pažįstami, toks ryšys gali sąlygoti šios nusikalstamos veikos pradėjimą. Esant ryšiui tarp nusikaltėlio ir aukos, galima daryti prielaidą, jog aukos labiau linkusios pasitikėti nusikaltėliu, jo pažadais apie darbą, sąlygas ir kitas nusikaltėlio nurodytas aplinkybes siekiant įtraukti auką. Taip pat iš bylų analizės gautų duomenų, matyti, jog buvo atvejų kai asmenys net nesijaučia išnaudojami, pvz., užverbuoja moterį sudaryti fiktyvią santuoką, už tokį susitarimą gauna abipusę naudą, t. y. nusikaltėlis turi galimybę gauti pilietybę, o moteris už tai atlygi.

Analizuojant prekybos žmonėmis nusikaltimų situaciją, taip pat matyti, jog didžioji dalis bylų epizodų buvo padaromi bendrininkaujant su kitais asmenimis (žr. 15 diagramą).

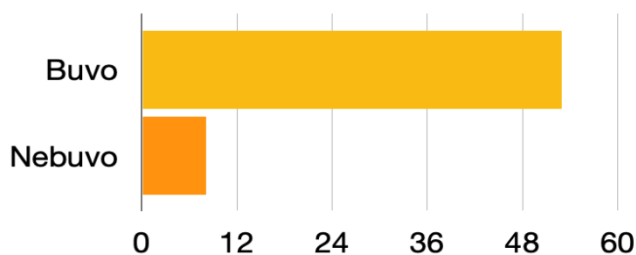
15 diagrama. Prekybos žmonėmis bendrininkavimas

Bendrininkavimas gali turėti tarptautinį elementą, pvz., vienoje valstybėje verbuojami asmenys daryti nusikalstamoms veikoms kitoje šalyje, tokiu būdu vieni nusikaltėliai ieško tam aukų, kiti nusikaltėliai jau kitoje šalyje laukia atvykstančių aukų, kurias galėtų kontroliuoti ir išnaudoti. Tačiau prekyba žmonėmis gali pasireikšti ir valstybės viduje, pvz., nusikaltėlis su kitu asmeniu susitaria, kad ieškos merginų, kurios būtų užverbuotos teikti seksualines paslaugas, tokiu būdu vienas nusikaltėlis ieškos pažeidžiamų merginų, kitas nusikaltėlis ieškos gyvenamosios vietos, kurioje būtų teikiamos tokio pobūdžio paslaugos. Taigi, tokios aplinkybės yra tik dalis visų kitų, kuriose pasireiškia nusikaltimo bendrininkavimas.

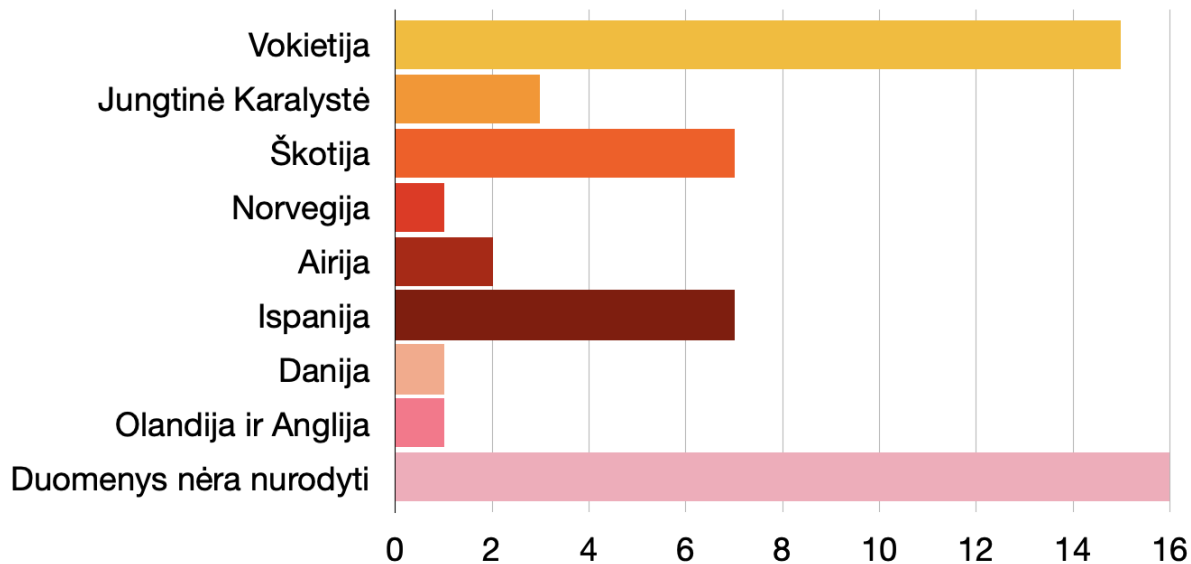
Dar vienas svarbus prekybos žmonėmis aspektas – tarptautinis elementas. Bylų epizoduose matyti, jog didelė dalis epizodų turėjo tarptautinį elementą, t. y. asmenys siekė išgabenti auką į užsienio šalį (žr. 16 diagramą).

16 diagrama. Prekybos žmonėmis nusikaltimo tarptautinis elementas

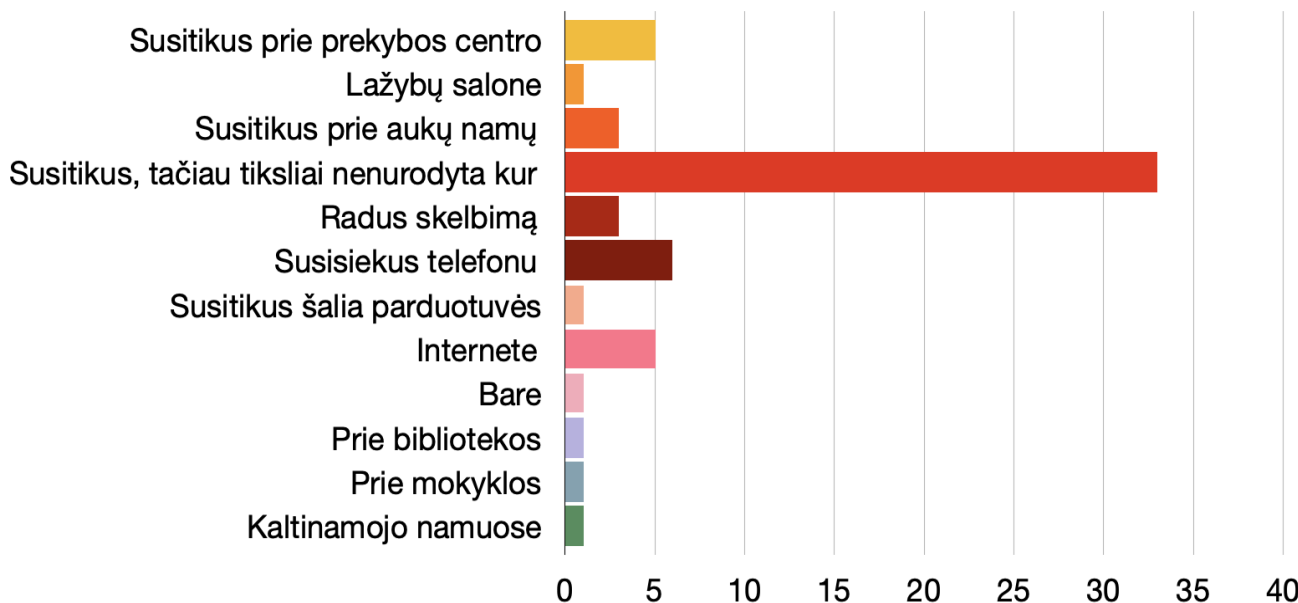
Taip pat nagrinėjant tarptautinį elementą, bylų epizoduose matyti, jog didelė dalis nėra viešai skelbiama, kokia buvo nusikalstamos veikos tikslo šalis (žr. 17 diagramą).

17 diagrama. Prekybos žmonėmis tikslo šalys

Nagrinėjant aukų įtraukimą į prekybą žmonėmis, galima rasti vietas, kurioje buvo pradėta verbuoti aukas (žr. 18 diagramą).

18 diagrama. Aukų verbavimo pradėjimo vieta

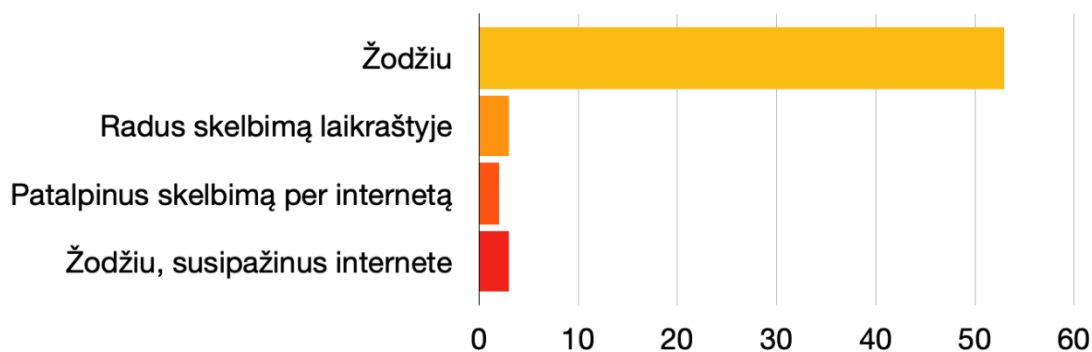

Tai yra vienas iš svarbiausių prekybos žmonėmis nusikaltimo situacijos požymių, kadangi tam tikrose vietose yra pradėta realizuoti nusikalstama veika, o tokiose vietose, jau gali būti randami nusikaltėlio ir aukos pėdsakai. Kaip matyti, nusikaltėliai dažniausiai aukas pasirenka verbuoti susitikus, tai yra saugiausias variantas, kadangi susitikus, mažai tikėtina, jog

jų pokalbis bus užfiksuotas, taip pat didesnė tikimybė, jog susitikimo vieta bus nuošalesnėje vietovėje arba tokia, kurioje nesirenka daug žmonių, nėra aplink daug pastatų, kuriuose būtų įmontuotos vaizdo stebėjimo kameros, ir t. t.

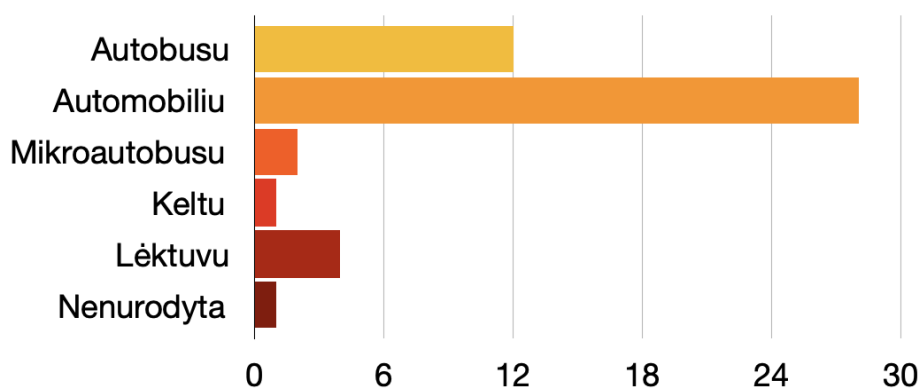
Bylų epizoduose matyti, kad dažniausiai asmenys, kaip verbavimo priemonę pasirenka, žodžiu verbuoti asmenį – 53 atvejai, taip pat susipažinus internete – 3 atvejai, bei per skelbimus laikraščiuose – 3 atvejai ir internete – 2 atvejai (žr. 19 diagramą).

19 diagrama. Prekybos žmonėmis verbavimo priemonės

Nagrinėjant gabenimą bylų epizoduose, matyti, jog jis pasireiškėdavo kompleksiskai, t. y. aukas gabeno su keliomis transporto priemonėmis, kad pasiektų galutinį tikslą, pvz., aukas iš namų paimdavo automobiliu tam, kad jos būtų nuvežtos į oro uostą, o iš jo skrisdavo į kitą šalį ir t. t. Kaip matyti, aukas dažniausiai gabendavo automobiliu, mažiausiai keltu ir mikroautobusu, o viename epizode, apskritai nėra nurodyta, kokia transporto priemone buvo gabenama auka (žr. 20 diagramą).

20 diagrama. Aukų gabenimo priemonės

Galima daryti prielaidą, jog nusikaltėliams patogiau gabenti nukentėjusiuosius automobiliu, kadangi jie yra užtikrinti, jog nukentėjusysis negalės niekam pranešti apie patirtą prievartą arba nuo jo pabėgti, negu skrendant lėktuvu, kur yra daug šalia žmonių ir oro uosto darbuotojų į kuriuos gali kreiptis pagalbos. Nusikaltėliai gabendami nukentėjusiuosius

automobiliu, taip pat užtikrina, jog kiti žmonės neatpažins, jog prieš aukas yra naudojama tam tikra prievarta. Nusikaltėlis gabendamas auką automobiliu gali daug lengviau jį kontroliuoti, negu vykstant su kita transporto priemone, kurioje yra pašaliniai asmenys.

Apibendrinus gautus rezultatus, galima daryti išvadą, jog Ataskaitose pateikiami duomenys susiję su nusikaltimo situacijomis yra skurdūs, t. y. Ataskaitose pateikiamos prekybos žmonėmis tikslo šalys ir aukų įtraukimo būdai. Tuo tarpu bylų nuosprendžiuose, randama daugiau informacijos. Iš faktinių bylos aplinkybių, darbo autorė pasirinkus išnagrinėti tik tam tikrus aspektus, kurie yra arba nėra būdingi prekybos žmonėmis nusikaltimo situacijoms (kaip ir anksčiau minėta, prekybos žmonėmis bylos ir jos aplinkybės gali būti visiškai skirtingos), randa šiuos, nusikaltimo situacijos, bruožus: nusikaltėlio ir nukentėjusiojo ryšys, bendrininkavimo požymis, tarptautinis elementas, nusikaltimo tikslo šalys, verbavimo pradėjimo vieta, verbavimo ir gabenimo priemonės. Darbo autorės nuomone, būtent šios nusikaltimo situacijos analizės kryptys yra vienos svarbiausių, siekiant sėkmingo nusikaltimo tyrimo.

2.2 Tarptautinės kriminalistinės informacinės sistemos plėtra, siekiant efektyvaus prekybos žmonėmis tyrimo

Sėkmingo nusikaltimo tyrimo pagrindas yra informaciniai procesai, t. y. informacijos apie nusikaltimą rinkimas, perdavimas, kaupimas, sisteminimas, apdorojimas, saugojimas, pateikimas ir jos panaudojimas, o tam, kad šie procesai būtų įgyvendinami yra naudojama kriminalistinės informacijos sistema, kurios tikslas yra nusikaltimų tyrimo subjektą aprūpinti informacija. Mokslinėje literatūroje randami ir šios sistemos požymiai:

1. kriminalistinė informacinė sistema turi būti sukurta vadovaujantis kriminalistikos bei kitų, nusikaltimų tyrimui reikšmingų mokslų rekomendacijomis ir atitikti pagrindinį tikslą – nusikaltimo tyrimą, atskleidimą ir prevenciją;
2. ji turi būti reglamentuota įstatymu arba įstatymų įgyvendinamuoju teisės aktu, t. y. teisiškai reglamentuota;
3. šios informacinės sistemos duomenys turi būti prieinami ribotam vartotojų skaičiui saugumo sumetimais, vadinasi, kriminalistinė informacinė sistema nėra viešo naudojimo informacinė sistema, ji yra riboto naudojimo;
4. duomenų apdorojimas tokioje sistemoje turi atitikti kriminalistinius tyrimo uždavinius;

5. į kriminalistinę informacinę sistemą turi būti įtraukiami duomenys apie nusikaltimus ir jų tyrimą, taip pat mokslo žinios, visa tai apdorojama atsižvelgiant į tyrimo tikslus bei technines įrangos galimybes.¹¹⁰

Šios kriminalistinės informacinės sistemos paskirtis yra padėti nusikaltimą tiriančiam pareigūnui, nepažeidžiant žmogaus teisių ir laisvių, visuomenės ir valstybės interesų, greitai bei išsamiai išaiškinti nusikaltimus ir pagrįsti įtariamųjų asmenų kaltę.¹¹¹

Dar 2005 m. Prof. dr. V. E. Kurapka ir Prof. dr. H. Malevski nagrinėjo kriminalistinės informacinės sistemos svarbą¹¹², bei pateikė tokias išvadas: „Būtina universali integruota kriminalistinė informacinė sistema, užtikrinanti nusikaltimo tyrimo informacinį aprūpinimą, kaip subjekto, informacinio fondo ir ryšio tarp jo galutiniams nurodytos veiklos tikslams bei uždaviniams pasiekti visuma. Informacinę sistemos pagrindą sudarytų tarpusavyje susiję automatizuoti duomenų bankai, apimantys kriminalistinė veiklos sritis bei duomenų bazes. Lietuvos kriminalistinė informacinė sistema turi sąveikauti su kitų rūšių informacinėmis sistemomis bei valstybiniais registrais tam, kad būtų gauta ir tyrėjui pateikta reikiama informacija. Kuriant Lietuvos kriminalistinę informacinę sistemą turi būti numatytas abipusis jos ryšys su Interpolo, Europolo ir Šengeno bei kitomis tarptautinėmis kriminalistinio pobūdžio sistemomis“. Šiai dienai, Lietuvoje esančios institucijos, kurios tiria įvairius nusikaltimus, tam, kad gautų reikalingą informaciją tyrimo atlikimui, naudoja įvairias įskaitas, duomenų bazes, kartotekas ir kolekcijas, be kita ko, pareigūnas prireikus naudojasi ir įvairiais valstybiniais registrais. Pagrindinės kriminalistinės įskaitos, kartotekos, kolekcijos bei duomenų bazės su kriminalistiškai reikšminga informacija tvarkomos: Informatikos ir ryšių departamente prie LR VRM, Lietuvos policijos Kriminalistinių tyrimų centre, Teismo ekspertizės centre prie Teisingumo ministerijos, kitose teisėsaugos įstaigose (Policijos departamente prie LR VRM, Kalėjimų departamente prie LR teisingumo ministerijos, Lietuvos prokuratūroje), o teritoriniuose policijos padaliniuose tvarkomos įskaitos, turinčios tik vietinę reikšmę. Apibendrinus matyti, kad Lietuvoje kriminalistinės įskaitos būna centralizuotos, centralizuotos ir vietinės bei vietinės.¹¹³

Kaip vieną iš informacinių sistemų pavyzdžių, galima nurodyti, Lietuvoje sėkmingai įgyvendintą programą – IBPS įsteigimą. Lietuva dėdama visas pastangas stiprinti laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę ES lygiu, įgyvendinanti 2007 m. vasario 12 d. ES tarybos sprendimu 2007/125/TVR 2007–2013 m. laikotarpiui įkurtos specialiosios programos

¹¹⁰ Vidmantas Egidijus Kurapka ir kt., *Kriminalistika. Teorija ir technika* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012), 578.

¹¹¹ *Ibid.*, 583.

¹¹² Vidmantas Egidijus Kurapka ir Hendryk Malevski, „Šiuolaikinė nusikaltimų tyrimo koncepcija ir jos kriminalistinis bei procesinis užtikrinimas – dabarties mokslinis įdirbis ir ateities perspektyvos“, *Jurisprudencija* 65, 57 (2005): 111.

¹¹³ Vidmantas Egidijus Kurapka ir kt., *op. cit.*, 586-587.

„Nusikalstamumo prevencija ir kova su nusikalstamumu“ („Prevention of and Fight against Crime“), kaip Saugumo ir laisvių apsaugos bendrosios programos dalies, pagrindinius tikslus – prisidėti prie piliečių aukšto lygio saugumo užkardant ir kovojant su organizuotu ir kitokiu nusikalstamumu, ypač su terorizmu, prekyba žmonėmis ir nusikaltimais vaikams, neteisėta prekyba narkotikais bei ginklais, korupcija ir sukčiavimu, taip pat prisidėti prie Sąjungos ir Bendrijos politikos plėtojimo, 2012 m. buvo patvirtintos nuostatos dėl IBPS programos įsteigimo.¹¹⁴ Šios sistemos tikslas yra vykdyti baudžiamojo proceso duomenų apsikeitimą ikiteisminio tyrimo įstaigoms, prokuratūroms ir teismams, informacinių technologijų priemonėmis rinkti, kaupti, apdoroti, sisteminti, saugoti ir naudoti baudžiamojo proceso veiksmų ir procedūrų duomenis. Kadangi IBPS sistema naudojama Lietuvos teisėsaugos institucijų veikloje, čia vyksta duomenų mainai tarp IBPS naudotojų ir įvairių informacinių sistemų registru. Įvairių duomenų (daktiloskopinių, DNR ir kt.) registru duomenys ženkliai palengvino ikiteisminio tyrimo pareigūnų darbą tiriant nusikalstamas veikas, sutrumpino ikiteisminio tyrimo trukmę, pagreitino informacijos perdavimą ikiteisminį tyrimą organizuojančiam prokurorui. Sistemoje kaupiami duomenys padeda greičiau išaiškinti nusikalstamas veikas, nustatyti jas padariusius asmenis ar jų grupes.¹¹⁵ Atkreiptinas dėmesys, jog ši sistema yra nuolatos tobulinama. Kaip matyti iš Lietuvos Respublikos Vidaus Reikalų ministru pavestų valdymo sričių 2024-2026 m. strateginio veiklos plano¹¹⁶, vienas iš veiklos uždavinių yra užtikrinti IBPS plėtrą ir jos funkcionalumą, o nuo 2024 m. iki 2026 m., kiekvienais metais, šios sistemos tobulinimui skirti 1100 tūkst. eurų. Taigi, galima tikėtis, šios sistemos funkcijų tobulinimo ir plėtimo, o gal net ir naujų funkcijų įdiegimo.

Nagrinėjant kriminalistines informacines sistemas svarbu apžvelgti ir tarptautiniu lygmeniu, Lietuvos įsitraukimą į tarptautinę erdvę bei joje jau esančias sistemas.

Taigi, anksčiau minėtas Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centras yra Daktiloskopinių duomenų ir DNR duomenų tvarkytojas¹¹⁷, todėl 2004 m. yra paskirtas vykdyti nacionalinio EURODAC padalinio funkcijas. EURODAC yra ES valstybių narių elektroninė sistema, skirta kontroliuoti nelegalių migrantų ir prieglobsčio prašytojų srautus, kertančius ES

¹¹⁴ „Dėl Integruotos baudžiamojo proceso informacinės sistemos įsteigimo ir jos nuostatų patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2024 m. sausio 5 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=2r1ml6yv&actualEditionId=MKwTMODwMO&documentId=TAIS.434268&category=TAD>.

¹¹⁵ Snieguolė Matulienė ir kt., *QUO VADIS, KRIMINALISTIKA?* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2023), 312, <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:182100133/datastreams/MAIN/content>.

¹¹⁶ „Lietuvos Respublikos vidaus reikalų Ministru pavestų valdymo sričių 2024-2026 metų strateginis veiklos planas“, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, žiūrėta 2024 m. sausio 6 d., <https://vrm.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2024/3/SIB2CnVjOns.pdf>.

¹¹⁷ Vidmantas Egidijus Kurapka ir kt., Europos kriminalistikos bendros erdvės 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2020), 199, <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/25bd8788-a34a-4e72-b723-ed725fbcc5df/content>.

sienas, naudojant pirštų atspaudų identifikavimo technologiją. EURODAC sistema buvo sukurta 2000 m. ir veikia pagal Dublino konvencijos nuostatas, priimtas ES valstybių susitikimo metu. Kiekviena ES valstybė narė turi įsitraukti į EURODAC sistemos veikimą ir įsteigti nacionalinį EURODAC padalinį.¹¹⁸ EURODAC uždavinius Lietuvoje vykdo šie subjektai: Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centras, Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie LR VRM ir Migracijos departamentas prie LR VRM.¹¹⁹

ECRIS – tai informacinė sistema, kuri yra naudojama Europos nuosprendžių registru. Ši sistema naudojama ir Lietuvoje nuo 2012 m. balandžio 27 d., kai pradėjo keistis informacija apie teistumą per sukurtą Europos nuosprendžių registrų informacinę sistemą ECRIS.¹²⁰ Šioje sistemoje, pirštų atspaudai yra panaudojami kaip papildoma priemonė ES žmonėms, nuteistų kitoje ES šalyje, tapatybei nustatyti.

PRŪM sistema naudojama daktiloskopinių duomenų pasikeitimu su valstybėmis, įgyvendinusiomis ES Tarybos sprendimą 2008/615/ TVR „Dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybiniu nusikalstamumu srityje“ ir Tarybos sprendimą 2008/616/TVR „Dėl sprendimo 2008/615/TVR dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybiniu nusikalstamumu srityje įgyvendinimo. Ši sistema apima DNR daktiloskopinių duomenų ir nacionalinių transporto priemonių registracijos duomenų automatinį perdavimą.¹²¹ Nuo 2012 metų sausio 1 d. į Lietuvoje esantį daktiloskopinių duomenų registrą, PRŪM kanalais gali kreiptis valstybės, kurios yra įvykdžiusios PRŪM reikalavimus ir suderinusios sistemas su Lietuvos CAFIS.

CAFIS yra automatizuota daktiloskopinė identifikavimo sistema, kurios pagalba tvarkoma Lietuvos daktiloskopinių duomenų registras. Daktiloskopiniams duomenims buvo skiriamas didelis dėmesys, jog jie būtų konvertuoti į CAFIS sistemą¹²², todėl ši sistema padarė didelį pokytį tobulinant daktiloskopinių duomenų tvarkymą. CAFIS dirba su dvidešimt rankų pirštų atspaudų ir delnų atspaudais, todėl žymiai padidino asmenų identifikavimo tikimybę. Prie šios sistemos galima prisijungti iš nutolusių darbo vietų, taip pat šios sistemos pagalba galima kaupti skaitmeninius veido ir kitų ypatingų žymių atvaizdus.¹²³ Svarbu pažymėti, jog ši sistema nuolatos buvo tobulinama bei jos pagalba identifikavimas buvo daug sėkmingesnis.

¹¹⁸ Tatjana Bilevičienė, Eglė Bilevičiūtė ir Romualdas Drakšas, „Development of forensic science information system in the context of international environment“, *Russian journal of criminology*, 10, 3 (2016): 583, https://www.researchgate.net/publication/309251403_Development_of_forensic_science_information_system_in_the_context_of_international_environment.

¹¹⁹ Vidmantas Egidijus Kurapka ir kt., *supra note*, 117: 179.

¹²⁰ Tatjana Bilevičienė, Eglė Bilevičiūtė ir Romualdas Drakšas, *op. cit.*, 58.

¹²¹ Vidmantas Egidijus Kurapka ir kt., *op. cit.*, 176.

¹²² *Ibid.*, 224-226.

¹²³ *Ibid.*, 226.

2013 m. EFEN pasirašytas projektas, kuriuo siekiama skatinti valstybių narių bendradarbiavimą, suvokiant skirtingų valstybių teisinių sistemų specifiką, siekiant dalintis gera biometrinių duomenų ir informacijos apie nuosprendžius keitimosi praktika ir sudarant taip vadinamą pirštų atspaudų naudotojų tinklą.¹²⁴

2013 m. atsirado Habitoskopinių duomenų registras (HDR), kuriame renkamos ir kaupiamos asmenų atpažinimo žymės, kurios padeda greičiau nustatyti asmenų, neteisėtai kertančių valstybės sieną, tapatybę, surasti ieškomus asmenis Lietuvoje ir kitose ES valstybėse, tinkamiau tirti nusikalstamas veikas.¹²⁵

Šengen informacinė sistema (SIS) – ši sistema padeda vykdyti nacionalinių kompetentingų institucijų, visų pirma, sienos apsaugos pareigūnų, policijos, muitinės institucijų, imigracijos institucijų ir institucijų, atsakingų už nusikalstamų veikų prevenciją, tyrimą, atskleidimą ar baudžiamąjį persekiojimą už jas arba bausmių vykdymą, operatyvinį bendradarbiavimą. Nuo 2023 m. kovo mėnesio sistema buvo atnaujinta naujomis funkcijomis. Po atnaujinimo SIS dalijasi naujais perspėjimais ir įvairesniais duomenimis su tikslu, jog šalys, kurios naudoja SIS, jų valdžios institucijos gautų išsamesnę ir patikimesnę informaciją. SIS dabar apima biometrinius duomenis, kurie skirti sistemoje registruotų asmenų tapatybei patvirtinti ir patikrinti – nuotraukos; delnų ir pirštų atspaudai; delnų ir pirštų pėdsakai bei DNR įrašai (dingusių asmenų atveju). Pažymėtina ir tai, jog 2022 m. liepos 6 d. Europos Parlamentas ir Taryba priėmė naują reglamentą, pagal kurį Europolas gali pasiūlyti ES šalims į SIS įvesti perspėjimus apie įtariamus teroristus ir nusikaltėlius, remiantis iš ES nepriklausančių šalių gauta informacija ir remianti šiuo reglamentu, šiuo metu vyksta šios naujos funkcijos įgyvendinimas.¹²⁶

Vizų informacinė sistema (VIS) – šios sistemos tikslas sudaryti sąlygas Lietuvai su kitomis ES valstybėmis narėmis keistis duomenimis apie prašymus išduoti vizą (tame tarpe ir biometrine informacija), su jais susijusiais sprendimais. Šios sistemos funkcijos užtikrinti duomenų srautus tarp Centrinės vizų informacinės sistemos (VIS), Užsieniečių registro (UR), Lietuvos nacionalinės Šengeno informacinės sistemos (SIS), Policijos informacinės sistemos (POLIS) ir Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos informacinės

¹²⁴ Vidmantas Egidijus Kurapka ir kt., *supra note*, 117: 222.

¹²⁵ *Ibid.*, 223.

¹²⁶ „Kas yra SIS ir kaip ji veikia?“, Europos Komisija, žiūrėta 2024 m. vasario 1 d., https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/schengen-borders-and-visa/schengen-information-system/what-sis-and-how-does-it-work_lt.

sistemos (VSATIS) ir užtikrinti duomenų srautus tarp kompetentingų Lietuvos ir kitų ES valstybių narių institucijų.¹²⁷

Darbo autorė nori atkreipti dėmesį, jog tarptautinių kriminalistinių informacinių sistemų skaičius didelis, todėl ne visos yra paminėtos, dėl jų esamos gausos. Visos esamos, ES informacinės sistemos, yra skirtos sienų valdymui ir vidaus saugumui, turi savo atskirus tikslus, naudojimo paskirtis, teisinius pagrindus, naudotojų grupes ir institucinį kontekstą. Visos kartu jos sudaro susijusių duomenų bazių sistemą.¹²⁸ Vienos pagrindinių ES centralizuotos informacinės sistemos yra aukščiau aptartos, t. y. Šengeno informacinė sistema (SIS), vizų informacinė sistema (VIS) ir sistema EURODAC. Šios trys sistemos viena kitą papildo ir (išskyrus SIS) pirmiausia skirtos trečiųjų šalių piliečiams. Europos Komisija 2016 m. siūlė sukurti ir ketvirtą – atvykimo ir išvykimo sistemą (ESS), kuri būtų centralizuota sienų valdymo sistema, skirta trečiųjų šalių piliečiams.¹²⁹ Nors ESS sistemos įgyvendinimas buvo planuojamas 2022 m., šios sistemos realizavimas yra gerokai atidėtas, t. y. pirminiais duomenimis buvo numatyta įdiegti 2022 m., vėliau 2023 m., o dabar ESS sistema planuojama įdiegti 2024 m. pabaigoje.¹³⁰

Kaip matyti iš aukščiau nurodytų informacinių sistemų, didelė dalis sistemų, nors ir atlieka tą pačią funkciją (užtikrina sienų valdymą ir vidaus saugumą), tačiau dalis jų, tarpusavyje nesusiję informaciniu ir programiniu požiūriu ir nesudaro bendros tarptautinės sistemos. Empirinio tyrimo metu, taip pat matyti, jog yra iškeliamą informacinių sistemų problema susijusi su sistemiškumu ir prieinamumu. Vienas iš respondentų nurodo, jog informacija yra kaupiama skirtingose duomenų bazėse ir prie jų, ne visi ikiteisminį tyrimą atliekantys subjektai, laisvai gali prieiti ir reikiant informacijos, ją pasiimti ir panaudoti nusikaltimo tyrimo tikslais. Be kita ko, kriminalistinės informacinės sistemos kuriamos ir tobulinamos iš techninės pusės, t. y. sistemos yra akcentuotos į teismo ekspertizės duomenų, susijusių su DNR duomenimis, daktiloskopinių ir kitų biometrinių duomenų rinkimą, saugojimą ir naudojimą.

Darbo autorė nori pažymėti, jog nei nacionaliniu, nei tarptautiniu lygmeniu nėra sukurtos tokios kriminalistinės informacinės sistemos, kuri apimtų ne tik, kad saugomus įvairius duomenis (daktiloskopinių, DNR, ikiteisminio tyrimo medžiagą ir kt.), bet ir metodinius duomenis. Metodinių duomenų pagalba, pirmos grandies pareigūnai, tyrėjai ir prokurorai galėtų

¹²⁷ „Vizų informacinė sistema“, Informatikos ir ryšių departamentas, žiūrėta 2024 m. vasario 1 d., <https://www.ird.lt/lt/paslaugos/vizu-informacine-sistema>.

¹²⁸ Vidmantas Egidijus Kurapka ir kt., *supra note*, 113: 207.

¹²⁹ „Europos parlamento ir tarybos reglamentas“, Europos Komisija, žiūrėta 2024 m. vasario 1 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016PC0194&from=EN>.

¹³⁰ „The EU Entry/Exit system and EU travel authorisation system“, UK Parliament, žiūrėta 2024 m. vasario 1 d., [https://commonslibrary.parliament.uk/the-eu-entry-exit-system-and-eu-travel-authorisation-system/#:~:text=enter%20the%20EU,-EU%20Entry%2FExit%20System%20\(EES\),launch%20date%20in%20early%20October](https://commonslibrary.parliament.uk/the-eu-entry-exit-system-and-eu-travel-authorisation-system/#:~:text=enter%20the%20EU,-EU%20Entry%2FExit%20System%20(EES),launch%20date%20in%20early%20October).

ne tik greičiau identifikuoti tam tikrą nusikaltimą, atliktų greitą ir efektyvų tyrimą, bet ir lengvai naudotąsi tarptautinio bendradarbiavimo galimybėmis. Informacinių sistemų integravimas gali pagreitinti ir užtikrinti didesnę informacijos apdorojimo, saugojimo ir perdavimo patikimumą.¹³¹ Atsižvelgiant į tai, darbo autorė siūlo sukurti bendrą tarptautinę kriminalistinę informacinę sistemą, kurioje būtų talpinama, tiek metodinė informacija susijusi su tarptautinių nusikaltimų tyrimu (šiuo atveju prekyba žmonėmis), tiek informacija, kuri užtikrintų gerą tarptautinių nusikaltimų tyrimo informacinį aprūpinimą, kurio pagrindas būtų tarpvalstybiniai informacijos mainai. Tarptautinės informacinės sistemos sudedamoji dalis būtų ir kriminalistinė charakteristika, kuri turėtų būti vienu iš elementų, padedančių tirti nusikalstamą veiką. Kriminalistinės charakteristikos pagalba, būtų atskleisti tiek prekybos žmonėmis, tiek kitų nusikalstamų veikų požymiai ir elementai. Kodėl mes akcentuojame būtent prekybą žmonėmis? Su prekyba žmonėmis susiję nusikaltimai dažniausiai turi tarptautinį pobūdį, todėl tarptautinė informacinė sistema būtų itin reikšminga ir naudinga, tiriant šią nusikalstamą veiką. Kaip matyti iš empirinio tyrimo metu gautų rezultatų, vienas iš respondentų pamini, jog dalyvauti seminaruose užsienyje yra naudinga, kadangi užsienio kolegos yra jau turėję patirčių, kurias dabar turime mes. Atsižvelgiant į tai, teigtina, jog jeigu būtų tarptautiniu lygmeniu kaupiama informacija (metodiniu lygmeniu), kuri būtų prieinama visiems ikiteisminį tyrimą atliekantiems subjektams, prekybos žmonėmis tyrimas vyktų daug sklandžiau, greičiau bei efektyviau. Naudojant tarptautiniu lygmeniu gautas nusikaltimo tyrimo praktikas, tam tikrą metodiką, ikiteisminį tyrimą atliekantiems subjektams, būtų lengviau diagnozuoti prekybos žmonėmis atvejus, taip pat tokie duomenys savo ruožtu atitinkamai prisidėtų ir prie šios nusikalstamos veikos prevencijos.

Kaip aukščiau minėta, kriminalistinėje erdvėje turėtų būti naudojama (aišku, ją sukūrus) integruota tarptautinė informacinė sistema, kurios pagrindinis vaidmuo būtų: duomenų prieinamumas nuo pirmos grandies policijos pareigūnų, bei šių duomenų apdorojimas ir panaudojimas tiriant tarptautinius nusikaltimus. Pažymėtina, jog tarptautinė informacinė sistema galėtų turėti dvi dalis:

1. Pirmoji dalis, galėtų būti orientuota būtent į tarptautiniu lygmeniu kaupiamą metodinę medžiagą. Prie šioje dalyje kaupiamos informacijos, turėtų prieigą subjektai nuo pirmos grandies pareigūnų iki nevyriausybinų organizacijų.

2. Antroji dalis, būtų skirta subjektams jau atliekantiems ikiteisminį tyrimą tarptautiniu lygmeniu (tuo tarpu ir prekybą žmonėmis), būtent su tikslu vykdyti lengvesnę ir greitesnę

¹³¹ Jozef Metenko ir Miriam Metenkova, „Digitalisation in the criminalistic“, *Tematic conference proceedings of international significance*, 9, 1 (2019): 66-67, <https://eskup.kpu.edu.rs/dar/issue/view/3/2>.

bendradarbiavimą su užsienio šalies kolegomis. Šios dalies pagrindinis elementas būtų nusikaltimo tyrimo informacijos aprūpinimas.

Atsižvelgiant į tai, darbo autorė teikia pagrindinius elementus, kurie turėtų būti įdiegti tarptautinėje sistemoje:

1. *Duomenų bazė.* Tarptautinė kriminalistinė informacinė sistema turėtų centralizuotą duomenų bazę, kurioje būtų saugomi ir tvarkomi visi susiję tarptautinių nusikaltimų tyrimų duomenys, įskaitant įrašus apie nusikaltimus, įtariamuosius, liudytojus, įrodymus ir kitus susijusius dokumentus.

2. *Paieškos ir filtravimo funkcijos.* Sistema turėtų galimybę atlikti paiešką pagal vardą kriterijus, tokius kaip asmens, nusikaltimo rūšis, laikotarpis ir kt. Be kita ko, turėtų papildomą funkciją naudoti filtrus, kad išskirtų svarbius duomenis, susietus susijusius įrašus, paieškos tikslą ir kt.

3. *Ryšių analizė.* Tarptautiniu lygmeniu sistema atliktų ryšių analizę tarp įvairių asmenų ir įvykių, padedanti nustatyti galimus ryšius tarp nusikaltimų ir įtariamųjų. Tai būtų akcentuota būtent į tarptautinį bendradarbiavimą, t. y. sistema palengvintų pareigūnų bendradarbiavimą leisdamą jiems saugiai dalintis tyrimo informacija bei bendrauti platformoje.

4. *Dokumentų valdymas.* Tarptautinė kriminalistinė informacinė sistema turėtų galimybę valdyti ir saugoti visus susijusius dokumentus, įskaitant teismo sprendimus, ekspertizės ataskaitas, protokolus ir kitus oficialius dokumentus susijusius su tarptautinių nusikaltimų tyrimu. Tačiau atkreiptinas dėmesys, jog sistema turėtų ir metodinės pagalbos teikimą, todėl visi duomenys turėtų būti nuasmeninantys, kad nepažeisti asmens duomenų apsaugos. Duomenų rinkimas ir saugojimas būtų kaip instrumentas, kurį panaudojus, pareigūnas atliekantis nusikaltimo tyrimą turėtų visas prieigas pasinaudoti dokumentais, kurių pagalbą žinotų kokius veiksmus ar taktikas panaudoti dėl efektyvaus ir sėkmingo nusikaltimo išaiškinimo.

5. *Saugumas ir kontrolė.* Kriminalistinė sistema turėtų būti apsaugota nuo neteisėtos prieigos ir turėtų galimybę nustatyti pakankamą duomenų lygį, kad būtų užtikrintas konfidencialumas ir integracija. Taip pat ši sistema turėtų saugoti duomenis – kas ją naudojami (pvz.: institucija ir jos padalinys, vardas ir pavardė, tačiau šiuos duomenis, ne pats asmuo turėtų įvesti, tačiau sistema automatinio būdu, per prisijungimo duomenis, identifikuotų tokį asmenį) taip pat kokiu pagrindu naudojama sistema (šiuos duomenis turėtų įvesti pats asmuo ketinantis naudotis kriminalistine sistema, taip pat naudojimosi pagrindas turėtų būti susietas su asmens atliekamu tyrimu, todėl sistemoje būtų įvedamas ir tyrimo numeris, patvirtinant, kad ieškomi duomenys yra būtini atlikti efektyvų tyrimą), o šie saugoti duomenys būtų peržiūrimi pagal tam tikrus nustatytus kriterijus, siekiant išvengti pažeidimų ir užtikrinti konfidencialumą.

6. *Ataskaitų ir statistikos generavimas.* Tarptautinė sistema turėtų galimybę generuoti įvairias ataskaitas ir statistiką, padedančią analizuoti ir vertinti tarptautinių nusikaltimų tendencijas, tyrimų efektyvumą ir kitus svarbius rodiklius skirtingose šalyse.

7. *Nevyriausybinų organizacijų įtraukimas.* Prie Tarptautinės kriminalistinės informacinės sistemos būtų prieinama ir nevyriausybinėms organizacijoms, kurios surinktą informaciją apie buvusias, esamas ir potencialias aukas, talpintų tarptautinėje sistemoje, dalintųsi informacija apie nusikaltimų atvejus bei vykdomą prevenciją. Atkreiptinas dėmesys, jog organizacijų prieinamumas prie tyrimų informacijos būtų apribotas, kadangi jos nevykdo oficialaus nusikaltimo tyrimo tarptautiniu lygmeniu.

Taigi, darbo autorė nori atkreipti dėmesį, jog šie elementai galėtų būtų tik baziniai, kuriais remiantis, būtų sudarytas pagrindas Tarptautinei kriminalistinei informacinei sistemai, tačiau tai būtų tik bendri ir preliminarūs pavyzdžiai, o sistema galėtų turėti funkcijų nuo specifinių poreikių iki teisinių reikalavimų. Todėl mes ir norime pradėti mokslinę diskusiją dėl tokios sistemos kūrimo, taip įveiklinant ir kriminalistinės charakteristikos fenomeną.

3. TARPTAUTINIO BENDRADARBIAVIMO VEKTORIAI TIRIANT PREKYBĄ ŽMONĖMIS

3.1. Mokslinis vektorius

Norint atskleisti mokslinės doktrinos ypatumus ir galimybes prekybos žmonėmis kontekste, buvo atliktas empirinis tyrimas – struktūrizuotas ekspertų interviu. Tyrime dalyvavo Mykolo Romerio universiteto profesorius, Mykolo Romerio universiteto lektorius ir kriminalistikos mokslų daktaras. Respondentai tyrime atrinkti atsižvelgiant į jų specializuotą mokslo kryptį – kriminalistiką. Respondentai yra pateikę ne vieną informatyvų mokslinį straipsnį ir tyrimą, būtent apie kriminalistikos mokslus ir jo galimybes.

Darbo autorė atlikdama empirinį tyrimą vadovavosi pagrindiniais etikos principais – savanoriškumo, informuotumo, anonimiškumo ir konfidencialumo. Svarbu paminėti, jog tyrimas buvo atliktas gyvai, susitinkant su respondentais Jiems patogiu laiku ir vietoje. Respondentams dalyvavusiems tyrime buvo užduodami septyni atviri klausimai (Priedas Nr.1), taip pat atsiklausus ir Jiems leidus, interviu metu buvo daromas garso įrašas.

Empirinio tyrimo rezultatai yra pateikiami darbo autorės sudarytose lentelėse. Kiekviena sudaryta lentelė yra atskira pagal skirtingus interviu klausimus. Lentelėje nurodytas respondentas, kuris įvardijamas nuo R1 iki R2, klausimas ir jo atsakymas.

2 lentelė. Kriminalistinė charakteristika ir prekybos žmonėmis tyrimas

Klausimas	Ar prekybos žmonėmis kriminalistinė charakteristika yra svarbi siekiant efektyvaus prekybos žmonėmis tyrimo tarptautiniu lygmeniu?
Respondentas	Atsakymas
R1	Mano supratimu, atsižvelgiant į mūsų kriminalistikos doktriną, tai kriminalinė charakteristika yra vienas iš įrankių, kuris yra reikšmingas, ypač pirminiame tyrimo etape, kada mes turime susipažinti su tam tikrais kriminalistikos charakteristikos elementais ir atitinkamai rinkti informaciją, ne tik kaip įrodomąją informaciją būsimai įrodomąją informaciją, bet ir kaip tam tikrą pažintinę informaciją, nes vis dėlto tas pažintinis aspektas ne visada sutampa su įrodomuoju. Vienas dalykas surinkti tam tikrą informaciją, kitas dalykas tą informaciją panaudoti baudžiamojoje byloje. Kriminalistinė charakteristika kaip tik mums duoda galimybę susieti tam tikrus kriminalistikos charakteristikos elementus ir parodyti tam tikrą bendrą vaizdą, nes analizuojant

	<p>atskirus elementus, pvz., nusikaltimo padarymo būdą, mes galime išeiti į tam tikrus potencialius nusikaltėlius, tai yra tuos žmones, kurie daro tuos nusikaltimus. Ir dėl šito, aš esu nuomonės, kad kriminalistinių nusikaltimų charakteristika yra naudinga. Kitas dalykas, kad kitose šalyse nelabai žino, kas tai yra tą kriminalistinių nusikaltimų charakteristika, nes kriminalistinių nusikaltimų charakteristika tai yra Rytų Europos kriminalistikos mokyklos institutas. Kituose, bent man prieinamuose šaltiniuose, tokios sąvokos aš nerandu.</p>
R2	<p>Aš tai manau, kad tiek tarptautiniu lygmeniu, tiek mūsų valstybės lygmeniu, be kriminalistikos mokslo žinių, be kriminalistinės charakteristikos, tyrėjui yra žymiai sudėtingiau suprasti ir suvokti, kas tai yra per nusikalstama veika ir kas tai yra per saugomas gėris. Vis tiek kriminalistika, tai yra toks mokslas, kuris labiau yra iš tų kelių mokslo, iš socialinės erdvės, iš mokslų, kurie yra susiję su būtent humanitariniais dalykais, iš mokslų, kurie yra paremti teisėsaugos praktika. Ir akivaizdu, kad būtent tas kriminalistikos mokslo pagrindimas, teisėsaugos praktika nulemia tai, kad išmanydamas kriminalistiką ir būtent kriminalistinės charakteristikos, šiuo atveju apie prekybos žmonėmis, būdus, kaip perleisti, įgyti, verbuoti, gabenti, laikyti nelaisvėje žmogų ar apie grasinimus, kurie jiems turi būti, išdėstyti pagal įstatymą, galimybę priešintis. Tai būtų kitas šaltinis, kuris padeda betarpiškai jau tau valdyti tavo įgūdį, nesiremiant vien tik perskaitytu įstatymu. Iš esmės kriminalistika tai yra universalus mokslas. Būtent mes turim ir kriminalistikos viziją 2030 m. Ji yra būtent ES ir jos šalių vizija bendra, ten yra išdėstyti pagrindiniai principai, tame tarpe, kalbantys ir apie kriminalistinę charakteristiką, kaip ji turėtų būti įgyvendinama. Tai šitoje vietoje, aš manau, kad tikrai be kriminalistinės charakteristikos neapsieis nei vienas tyrėjas, siekdamas pirmiausia puikiai suvokti ikiteisminio tyrimo būtent tiek objektą, tiek subjektą, tiek tą mechanizmą nusikaltimo, kaip jis yra padaromas.</p>
R3	<p>Manau, kad įtakos jokios neturi. Kodėl? Todėl, kad remiuosi prieš dešimt metų rodos, gal daugiau šiek tiek tyrimu. Darėm su profesoriumi Burda ir Gradyte tyrimą dėl prekybos žmonėmis Lietuvoje. Išnagrinėjome tuo metu visas apygardose esančias bylas. Mes konkrečiai to klausimo nenagrinėjome, tačiau jokio ryšio neradom. Tai čia visiškai skirtingi dalykai, kriminalistinė</p>

charakteristika tirianti nusikaltimą, taip, tarptautinis bendradarbiavimas tai čia yra jau vadybinis dalykas, netiriamasis. Nes tarptautiniame bendradarbiavime, pvz., sprendžiant kažkokios tai ikiteisminio tyrimo veiksmus, veiksmų reikalingumą, tada gal, bet jeigu tik dėl tarptautinio bendradarbiavimo kaip organizacinės dalies ir kriminalistinė charakteristika visiškai ne, todėl, kad netgi BPK to nenumato, yra tik tai, man rodos, generalinės prokuratūros tam tikros rekomendacijos. Kriminalistinės charakteristikos tikslas yra visiškai kitoks, jis yra sietinas su tyrimu, o tarptautinis bendradarbiavimas turiu galvoje nusikaltimų tyrimą, jis yra nukreiptas į organizacinius, į vadybinius klausimus ir jų problemų sprendimą.

Įvertinus gautus duomenis matyti, jog šiuo klausimu vieno respondento nuomonė išsiskyrė, o būtent nurodė, jog efektyviam prekybos žmonėmis tyrimui tarptautiniu lygmeniu prekybos žmonėmis kriminalistinė charakteristika įtakos jokios nedaro, kadangi yra remtasi atliktu tyrimu dėl prekybos žmonėmis Lietuvoje, kuris parodė, jog bylose nėra jokio ryšio su tarptautiškumu. Kiti respondentai turėjo kitą nuomonę bei pažymėjo, jog kriminalistinė charakteristika yra svarbi. Pirmiausia, kriminalistinė charakteristika yra įrankis, kuris yra reikšmingas, ypač pirminiame tyrimo etape. Kai turime susipažinti su tam tikrais kriminalistikos charakteristikos elementais ir atitinkamai rinkti informaciją, ne tik kaip įrodomąją informaciją būsimai įrodomąją informaciją, bet ir kaip tam tikrą pažintinę informaciją. Be kriminalistikos mokslo žinių, be kriminalistinės charakteristikos, tyrėjui yra žymiai sudėtingiau suprasti ir suvokti, kas tai yra per nusikalstama veika ir kas tai yra per gėrio saugumas. Taip pat be kriminalistinės charakteristikos neapsieis nei vienas tyrėjas, siekdamas puikiai suvokti ikiteisminio tyrimo būtent tiek objektą, tiek subjektą, tiek nusikaltimo mechanizmą, kaip jis yra padaromas.

3 lentelė. Prekybos žmonėmis tarptautinio bendradarbiavimo nagrinėjimas

Klausimas	Jūsų nuomone, ar plačiai yra nagrinėjamas prekybos žmonėmis tarptautinis bendradarbiavimas ir jo galimybės?
Respondentas	Atsakymas
R1	Čia mes turime kalbėti keliais lygiais, nes vienas dalykas, kada mes kalbame apie Lietuvą, kitas dalykas, kada kalbama apie pasaulį, Europą. Suprantama, kad mūsų pajėgumai nėra tokie dideli, kad moksliniame lygyje analizuotų

	<p>prekybos žmonėmis tuos klausimus ir mes galime pasidžiaugti, kad bent pastaruoju metu jau pasirodė ne vienas geras baigiamasis darbas, kuriame kaip tik ta problema nagrinėjama. Lyginant su tam tikrais tradiciniais nusikaltimais, tai mums, prekyba žmonėmis neatrodo tokia reikšminga, jeigu mes pažiūrėsime į skaičius. Nes tai ne vagystės, tai ne smurto nusikaltimai arba smurtas artimoje aplinkoje, bet pavojus tų nusikaltimų yra labai didelis ir pasekmės yra labai rimtos, nes liečia pakankamai didelį ratą ir ne susietų tiesiogiai su tuo nusikaltimų žmonių, pvz., artimieji. Artimųjų praradimas, tai yra tas skausmas, kuris palieka pėdsaką ilgam laikui šeimos atstovams. Jeigu kieno nors vaikas buvo užverbuotas, išvežtas, parduotas ir t. t., tai šeimai, tas lieka visam gyvenimui. Iš kitos pusės, jeigu mes pažiūrėsime, kaip ta situacija atrodo pasaulyje, tai pamatysime, kad tų publikacijų yra daug ir ypač jeigu mes pažiūrėsime kriminologijos aspektu, nes pagal kriminalistinius aspektus tas, kas yra susieta tiesiogiai su šitų nusikalstamų veikų tyrimu, dalis tos informacijos gali būti neviešinama arba riboto naudojimo. Tai gal čia policijos arba kitų tarnybų, kurios yra, todėl čia mes turime kalbėti, kad šitoje srityje reikalinga vis dėlto ieškoti tam tikrų sąsajų tarp įvairių šalių, kad galima būtų tas metodikas ir metodikas suartinti ir tyrimo metodikas. Nes jeigu mes pažiūrėsime, netgi apibūdinimas, kas tai yra prekyba žmonėmis, tai jūs pamatysite puikiai, kad mes turime labai daug įvairių funkcijų ir dažnai ne visur tie patys elementai sutampa. Ir kaip įvertinti?</p>
<p>R2</p>	<p>Prekyba žmonėmis – tai yra viena iš temų, kuri nuolat patenka į mokslininkų tarptautinių konferencijų darbotvarkes. Kriminalistika, ekspertinė veikla, būtent tokie mokslinių susirinkimų, konferencijų objektai, kurie aišku apima ir tame tarpe prekybą žmonėmis. Nepamenu nei vienos mokslinės konferencijos, kuri vyko iki šiol, kurioje mes be bendrų kriminalistikos mokslo problemų nenagrinėtumėm ir atskirų nusikalstamų veikų tyrimą, tai tame tarpe ir prekybos žmonėmis yra viena iš aktualių temų, kad tai turi tarptautiškumo elementą, o susirinkę mokslininkai konferencijose ir daugiau turi galimybę analizuoti būtent tuos kriminalistinius aspektus, tame tarpe ir prekybą žmonėmis. Ir visų kitų nusikalstamų veikų, kurias mes tik tai galim įsivaizduoti, apsieičia mokslininkai praktika, tyrimų metodikomis aktualiausiomis. Tarp šių klausimų yra ir prekybos žmonėmis klausimas, nes</p>

	<p>jis yra susijęs su žmogaus laisve, t. y. pagrindiniu būtent gėriu, įtraukimu į prostituciją, pelnymosi iš prostitucijos, žmonių pardavimu, žmonių organų, prekyba vaikais, žmonėmis, tai yra svarbūs klausimai, kurie mokslinėse konferencijose yra diskutuojami. Dabar mokslinių konferencijų dalyvių ratas šiek tiek yra susiaurėjęs, nes mes nebeturim jose mokslininkų iš Rusijos, iš Baltarusijos, kurie, kaip sakant, nuo savo laikų yra žymiai teoriškais ir moksliniais tyrimais prisidėję prie kriminalistikos mokslo plėtojimo ir vystymo.</p>
<p>R3</p>	<p>Visai nenagrinėjamas. Jeigu magistrinių darbų rašymas, tai jie į metus kartą būna, bet čia ne nagrinėjimas. Aš nagrinėjimą suvokiu kaip mokslinių straipsnių rašymą, tam tikrų problemų kėlimą konferencijose, o dar svarbiausia, kad tam tikrų problemų kėlimą, va būtent tuo aspektu metinės policijos ataskaitose, ir ten neatrandame. Aš kažką žiūrėjau, buvo, bet buvo vos užsiminta. Iš prokuratūros pusės žiūrime, prokuratūra atskirą skyrių turi, kada teikia savo metinę ataskaitą, bet irgi tik užsimena bendrai, o nekelia tam tikrų problemų, nes kada yra nagrinėjama, yra iškeliamos problemos ir siūlomi sprendimo būdai, šiuo atveju mes nerandame siūlymo sprendimo būdų. Jeigu ataskaitoje pateikdami statistiką, jie nepasako problemų, o problemos akcentavimas reiškia, mes siūlome arba reikalaujama, kad būtų sprendimas, tai, vadinasi, jie tarytum jų ir nemato, jie, tai turiu galvoje ikiteisminio tyrimo įstaigos, organizacijos. O gal apskritai nėra bėdų? Na, o jeigu kalbėti apie magistrantūros temas, tai jos yra, pradedant nuo, man atrodo, netgi baudžiamosios teisės darbų specifikos, čia jau kvalifikavimo dalykas, bet be kvalifikavimo mes irgi negalime kalbėti, nes irgi susiję, tam tikri veiksmai gali būti su tarptautiškumu, ir baigiant kriminalistika, aš negaliu pasakyti apie viešojo saugumo akademiją, ką jie daro, bet kiek žinau, geriausiu atveju, kas du metus, kokia tema viena būna ir viskas. Seniau rašydavo daugiau, bet dabar ne.</p>

Įvertinus gautus atsakymus, matyti, jog respondentų nuomonės išsiskyrė, du respondentai nurodė, jog prekybos žmonėmis tarptautinis bendradarbiavimas ir jo galimybės yra nagrinėjamos, o atsižvelgiant į tai galima išskirti tam tikrus aspektus: 1) Lietuvos pajėgumai nėra tokie dideli, kad moksliniame lygyje pilna apimtimi analizuotų prekybos žmonėmis klausimus, tačiau pastaruoju metu jau pasirodė ne vienas baigiamasis darbas, kuriame prekybos žmonėmis ir

tarptautinio bendradarbiavimo problema yra nagrinėjama; 2) šia tema, pasaulyje publikacijų yra daug, ypač kriminologijos aspektu, tačiau kriminalistiniu aspektu tai, kas yra susieta tiesiogiai su prekybos žmonėmis nusikalstamų veikų tyrimu, dalis informacijos gali būti neviešinama arba riboto naudojimo; 3) prekybos žmonėmis problematika nuolat patenka į tarptautinių mokslininkų konferencijų darbotvarkes; 4) prekyba žmonėmis yra aktuali tema, kadangi ji turi tarptautiškumo elementą, o konferencijose susirinkę mokslininkai, turi galimybę analizuoti būtent tuos kriminalistinius aspektus, tame tarpe ir prekybą žmonėmis. Vienas iš respondentų nurodo, jog prekybos žmonėmis tarptautinis bendradarbiavimas ir jo galimybės nėra nagrinėjamos, o būtent Ataskaitose, kurios yra teikiamos kiekvienais metais, nėra keliamos tam tikros problemos šioje srityje ir jų sprendimo būdai. Respondentas pažymėjo, jog jeigu ataskaitoje pateikdami statistiką, autoriai nenurodo problemų, o problemos akcentavimas reiškia, kad jie siūlo arba reikalauja, kad būtų sprendimas, vadinasi, ataskaitų autoriai problemų nemato.

Darbo autorė pritaria teiginiui, kad oficialiose institucijų ataskaitose neatsispindi išskylančios problemos ir jų sprendimo būdai. Ataskaitose yra nurodyta prekybos žmonėmis nusikaltimo apžvalga, pateikiama, kas buvo nuveikta per tam tikrus metus, bei administraciniu lygmeniu pasiūloma, ką reiktų pakeisti ar padaryti, tačiau trūksta išsamių ir konkrečių problemų iškėlimų, jų analizavimo bei pasiūlymų dėl kovos su prekyba žmonėmis.

4 lentelė. Prekybos žmonėmis mokslinės problematikos disertabilumas

Klausimas	Jūsų nuomone, ar prekybos žmonėmis kriminalistinių tyrimų mokslinė problematika yra disertabili? Jei taip, kokios kryptys galėtų būti tiriamos?
Respondentas	Atsakymas
R1	Aš neabejoju, kad yra disertabili. Kaip savo laiku pasakė vienas mokslininkas: knygą galima parašyti apie visatą, bet galima parašyti ir apie atomą. Tai kalbant apie nusikalstamumą, mes galime parašyti bendras knygas, bet mes galime kalbėti ir apie atskirų rūšių nusikalstamas veikas. Ir netgi mes galime parašyti tam tikrus darbus, apie labai siauros pakraipos darbus, jeigu mes kalbame apie prekybą žmonėmis, tai be abejo yra įvairių sričių, kurios yra nepakankamai dar išnagrinėtos, bet apie tai daug kalbama. Pvz., kada yra verbuojami ir parduodami ar perkami vaikai ir juos įtraukia į karines struktūras, ypač jeigu mes kalbame apie Afrikos ir Azijos šalis. Tai yra dešimtis tūkstančių žmonių. Kriminologija, darbai apie tai egzistuoja ir jų yra

	<p>nemažai. Bet kriminalistinių ta prasme, kaip tirti tuos nusikaltimus, kaip išaiškinti tam tikras priežastis, kaip išaiškinti tam tikrus atitinkamų žmonių žingsnius, kada jie verbuoja, samdo, perka ir t. t., čia yra klausimas, kuris, aišku, sulauktų didelio susidomėjimo. Mes kalbame apie prekybą žmonėmis, kada yra prekiaujama organais – dar viena sritis ir aš neabejoju, kad čia taip pat būtų labai daug susidomėjimo. Tuo labiau, kad būdavo tų pavyzdžių, žiauriausių kai kada, pvz., buvusioje Jugoslavijoje, belaisviai buvo išnaudojami tiems tikslams. O mes turim atvejų, kada žmonės sąmoningai patys parduoda savo inkstą ar dar kokią kitą kūno dalį iš skurdo. Tai čia jokių abejonių nėra, kad tokios temos yra reikšmingos, naudingos, ypač jeigu mes žiūrėsime iš kriminalistinio taško, nes kriminologija arba baudžiamieji teisiniai ten daugiau išnagrinėti.</p>
R2	<p>Tikrai manyčiau, kad prekyba žmonėmis tema yra disertabili ir gan plati. Tikrai yra ir erdvės padirbėt būtent šiuo klausimu rašant disertaciją, nes iš kriminalistinės charakteristikos vis tiek mes suprantam, kad kaip objektas kalbant apie prekybą žmonėmis, rašant disertaciją gali būti ir nusikaltimo padarymo būdas, gali būti ir asmuo padaręs nusikalstamą šią veiklą, gali būti santykis tarp pasikėsینimo dalyko ir būtent asmens jį padariusio. Kriminalistinė charakteristika pačios situacijos, prielaidos, kurios gal sąlygoja arba lemia būtent šios nusikalstamos veikos padarymą, taip pat prekybos žmonėmis subjektyvioji pusė, kur yra žmogaus santykis su daroma veika, ar tas prekiautojas žmonėmis, kiek jis į tai žiūri kaip į savo amatą, kiek jis tai atlieka chaotiškai ir pan. Tai šioje vietoje tikrai būtų įdomus disertacinis tyrimas, kuris atsižvelgiant į kriminalistinę charakteristiką ir kaip atskiros nusikaltimų rūšies kriminalistinę charakteristika tikrai būtų turiningas.</p>
R3	<p>Bendrai, kaip jūsų tema, tai ne. Nes tai visiškai skirtingi dalykai, bet jeigu žiūrėti, kaip kriminalistinę charakteristiką ir prekybą žmonėmis atskirą tą momentą, tačiau irgi reikėtų kažkokį tą niuansą rasti. Nes bendrai yra rašyta apie kriminalistinę charakteristiką, disertacija prieš dvidešimt metų. Tai na ir išnagrinėjo, ką naujo galima atrasti, sunkiai įsivaizduoju. Na, yra momentų tokių, pvz., kai aš atsimenu, tai dažniausiai būna moteriškos lyties žmonės, dažniausiai būna tarp, na, jauniausiai buvo 13 metų, kiek atsimenu, vyriausiai 25 metų, bet šiaip laikotarpis toks yra iki 30, na 35. Nuo sakykime tos 15 tegu</p>

būna. Dar kitas momentas, kad prievartos nebuvo. Dabar kuo labiau eina žmonės turtingyn ir protingyn, tuo prievarta mažiau galbūt yra naudojama, bet buvo, kaip kriminalistinės charakteristikos elementas, praktiškai vyravo visais atvejais apgaulė, apgaulės būdu ir pan. Bet ir tai, apgaulė tik todėl, kad žmonės buvo iš skurdžios aplinkos. Dabar per dešimtmetį, žmonės šiek tiek gal paturtingėjo, ar tai kriminalistinėje charakteristikoje atsispindėtų, nežinau. O turint galvoje, kad reikėtų nagrinėti per lyginamąjį aspektą su užsienio praktika, tai aš sunkiai įsivaizduoju, gal. Dabar tarptautiškumas, na, taip, bet tada reikėtų ir kryptį, turiu galvoje disertabilumo kampu, nes kai sakiau bendrų darbo grupių sudarymas – čia yra problema, ji nereguliuojama, turiu galvoje Lietuvos aktais, ES aktais ir Europolas, taip pat nelabai ką detalizuoja. Tai, va, čia yra bėda. Tačiau, na, turiu galvoje, ar galima būtų parašyti kažką, tai aš manau, kad galima, bet jeigu kelti klausimą tarp šitos temos dviejų dalių, kuri labiau, tai, gal sakyčiau, tarptautiškumas disertabilus būtų. Tačiau, vėlgi, jeigu šitas ir dar kažkas, tai, sakyčiau, atmetame charakteristiką, galbūt galime atmesti ir žiūrime, jeigu iš prekybos žmonėmis, ką šiaip galima būtų atrasti. Pvz., iš tiriamosios pusės. Bet nemanau, kad pasikeitė, ne tiek ta charakteristika, o tiriamasis momentas, kuris skiriasi nuo kitų, vien tuo, kad tada buvo operatyvinė veikla, dabar žvalgybinė, kad nevieši veiksmai, padeda mums atrasti. Bet čia jau reikia, galbūt, dirbti, kad parašyti disertaciją.

Iš respondentų gautų atsakymų, matyti, jog visi sutaria, kad prekybos žmonėmis kriminalistinių tyrimų mokslinė problematika yra disertabili, taip pat pateikia tam tikras kryptis, kurios galėtų būti nagrinėjamos doktorantūros lygyje: 1) galima kalbėti apie atvejus, kai verbuojami, parduodami ar perkami vaikai siekiant juos įtraukti į karines struktūras; 2) Prekyba žmonėmis, kai yra prekiaujama organais; 3) kalbant apie prekybą žmonėmis, gali būti nagrinėjamas nusikaltimo padarymo būdas, asmuo padaręs nusikalstamą veiklą, taip pat santykis tarp pasikėsinimo dalyko ir jį padariusio asmens; 4) prekybos žmonėmis kriminalistinė charakteristika, pačios situacijos ir prielaidos, kurios gali sąlygoti arba lemti būtent šios nusikalstamos veiklos padarymą.

5 lentelė. Tarptautinė kriminalistinė informacinė sistema

Klausimas	Jūsų nuomone, ar šiuo metu esančios tarptautinės kriminalinės informacinės sistemos pakankamos prekybos žmonėmis nusikaltimų tyrimui? Ar būtų tikslinga plėsti tarptautines sistemas arba sukurti naują kriminalinę informacinę sistemą, siekiant efektyvaus prekybos žmonėmis tyrimo?
Respondentas	Atsakymas
R1	Sudėtingas klausimas. Man atrodo, viena iš problemų gali būti ta, kad mes turime pakankamai daug įvairių duomenų bazių. Ir ne visos tos duomenų bazės yra susietos tarpusavyje į vieną kompleksą. Ir čia yra man atrodo problema, nes mes turim pilna sistemų, pvz., kur nustatomi asmenys, kurie neteisėtai kerta ES sieną. Bet tai yra vienas dalykas, ar yra kiti registrai, duomenų bazės, kur, pvz., registruojami jų kokie kiti požymiai, pvz., biometriniai požymiai ir ar tas yra susieta? Aš to nežinau. Čia matau, kad yra perspektyva.
R2	Aš tai esu šalininkas pirmiausia išnaudojimo ir optimizavimo, tai ką turime, o nesiekimo vis pastoviai kažką tai tobulinti arba įdiegti naujai. Tai aš manau, kad kadangi tos informacinės sistemos, tie patys slapti informacijos apsikeitimo kanalai, kuriais disponuoja įstaigos užsiimančios kriminaline žvalgyba, t. y. Lietuvos kriminalinės policijos biuras, galbūt specialiųjų tyrimų tarnyba, kuri turi savus kanalus, būtent kovoje su korupciniais nusikaltimais. Bet tie kanalai, kurie yra, kurie egzistuoja, yra sujungti dabar su tarptautiniu tinklu, gan greitai su paties Europolo turima informacija sujungiami, komunikuojami ir aš manau, kad tas apsikeitimas, kiek yra poreikis, jis vyksta sklandžiai. Tam, kad mes galėtumėm įsivertinti, ko mums trūksta, mes turėtumėme pasidaryti analizę arba auditą tos informacijos gavimo proceso. Ar jis turi trūkumų, ar jis vyksta sklandžiai, ar mes negaunam informacijos, ar mes ją gaunam savalaikiai. Tai aš manyčiau, kad tai yra kriterijai, kurie turėtų lemti tolimesnį tobulinimą. O šiuo metu, kadangi vėlgi, nei viešoje erdvėje, nei per įstatymų leidėjus, nei per Nacionalinio gynybos saugumo komitetą Seime, mes nematome iniciatyvų, kurios būtų nukreiptos į tobulinimą šios sistemos. Tai yra rodiklis to, kad informacinės sistemos veikia, apsikeitimas dėl nusikalstamų veikų informacija, jis taip pat funkcionuoja. Kiek mes galim gauti tos informacijos, neretai tai priklauso ir nuo nusikaltimų objekto, ir nuo

	<p>nusikaltimų subjekto. Jeigu, pvz., žmogus pradeda užsiimti nusikalstama veika, anksčiau nedaręs nusikalstamų veikų, tai yra akivaizdu, kad mes susidursim su informacijos badu ir jokios informacinės sistemos valdymas mums šioje vietoje, kad ir kokia ji tobula būtų – nepadės. Tai atsižvelgiant į šiuos aspektus, aš manau, kad ko gero reiktų naudotis tuo, ką turim, informacinės sistemos veikia ir jomis reikia tik tinkamai naudotis.</p>
<p>R3</p>	<p>Jų yra tiek, kiek reikia. Jeigu trūktų, tai pradėdant nuo tyrėjų, baigiant prokurorais, jie, sakytu, kad trūksta. Informacinė sistema, tikrai bus kiekvienoje įstaigoje, bet ar yra bendra, tai tikrai nėra bendra, pvz., mano minėti, neviešo pobūdžio veiksmai. Policija daug turi agentūros. Na, kriminalinės žvalgybos pareigūnų darbas yra, kad aš garantuoju, kad į mėnesį ar į pusmetį, jie rašo ataskaitas, kokios informacijos gavo, jeigu žiūrėti, pagal specializacijas, tas pats ir dėl prekybos žmonėmis, ir tada kaupiama ta informacija. Kur? Duomenų bazėse. Neviešo pobūdžio duomenų bazėse. O ja ar gali pasinaudoti, kita įstaiga? Nes, na, sakykime, šiuo atveju, VSAT'as, na, kitas prokuroras prokuratūroje, kad jeigu jis turi kažkokį kitą, galbūt panašų nusikaltimą, jeigu iš tos pusės žiūrėti, tai ne. Bet čia yra jau galbūt sistematiškumo ir prieinamumo klausimas, bet galbūt kalbėti apie tai ar sistemų pakanką, tai informacinių sistemų pakanką, jeigu jų nepakankamai būtų, tai jas kurtų, nes tai nėra kažkas tokio, ko negali, o informacinė sistema turinio prasme, aš jei gerai suprantu, tai informacijos kažkoks tai klodas iš kurio, gali pasiimti pareigūnas, kada jam reikia kažkokios tai, specifikos. Tai šiuo atveju, aš manau, tik tai minusas pagrindinis, kad nepakanka, iš kitų įstaigų, ką jie turi, bet tada taip, nes jeigu mes žinome, kad ten Jonas, Petras kažką veža, arba ten bando, turi galimybę, kontaktą, kurie veža, o sakykime, sienos apsaugos tarnybos žvalgyba irgi kaupia savo, galbūt kitokią informaciją, nes turi kitą agentą, jeigu mes suvestume į bendrą, vardą pavardes, mums kodai išmestų, kad pasienis turi tą, policija tą, gal netgi STT dar kažką, tai šiuo atveju mums būtų geriau. Bet tik to.</p>

Įvertinant gautus duomenis, matyti, jog respondentai nurodo, kad kriminalistinių informacinių sistemų yra ir jų pakanka, tačiau galima išskirti šiuos aspektus: 1) viena iš problemų gali būti tai, kad Lietuva turi pakankamai daug įvairių duomenų bazių, tačiau jos nėra susietos tarpusavyje į vieną kompleksą; 2) reikia pakankamai išnaudoti ir optimizuoti turimas

informacines sistemas, informacinės sistemos veikia, apsikeitimas dėl nusikalstamų veikų informacija funkcionuoja, tačiau jomis reikia tinkamai naudotis; 3) informacinių sistemų problema tai sistemiškumas ir prieinamumas, t. y. informacija yra kaupiama skirtingose duomenų bazėse ir prie jų nevisi ikiteisminį tyrimą atliekantys subjektai laisvai gali prieiti, ir reikiant informacijos, ją pasiimti ir panaudoti nusikaltimo tyrimo tikslais.

6 lentelė. Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos neišnaudotas potencialas

Klausimas	Kur matytumėte kriminalinės nusikaltimų charakteristikos neišnaudotą potencialą?
Respondentas	Atsakymas
R1	<p>Gan sudėtingas klausimas. Vienas dalykas, ką aš kalbu teoriniame lygyje, visiškai kitaip atrodo situacija, kada mes pereiname į tą taikomąjį lygį. Jau pats kriminalistinių charakteristikos institutas praktikos darbuotojams kelia tam tikrų problemų, kad ar išvis reikalinga ta charakteristika. Kai kas sako: nu taigi yra nusikaltimo požymiai. Mes žinome įrodinėtinas aplinkybes ir mums to užtenka. Praktiškai, vėlgi, žmonės žiūri iš sakykim, daugiau procesinės pusės. O kriminalinė charakteristika yra savotiškas pažinimo instrumentas, kuris turėtų padėti net aiškinti tam tikras nusikalstamas veikas. Aš galiu pasakyti, kad kai kurie kolegos gali pasakyti, kad ten Vokietijoje ar Lenkijoje nežino kas tai yra ta kriminalistinė charakteristika, bet vis tiek tuos nusikaltimus aiškina ir tiria. Tai yra faktas, na, gal jie netgi nežino, kad naudoja kriminalistinių charakteristikos elementus. Taip jau yra.</p>
R2	<p>Na, šioje vietoje galbūt didesnis dėmesys galėtų krypti į nusikaltimų subjektyviosios pusės įrodinėjimą ir duomenų rinkimą apie tai. Tai yra sunkesnis dalykas, negu, kad nukreipti visą dėmesį į nusikalstamos veikos objektą arba į subjektą, nusikalstamą veiką darantį. Bet štai į tą santykį žmogaus, aiškinantis ir nustatant dėl ko, pirmas dalykas, daro nusikalstamą veiką nusikaltėlis ir kokiomis aplinkybėmis nukentėjusysis atsiradęs yra šioje situacijoje. Tai turbūt galėtų būti kriminalistinės charakteristikos neišnaudotas potencialas, taip pat teorija pagrįstų, objektyviai pasireiškiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų duomenų rinkimo mechanizmas, šiek tiek platesnis panaudojant daugiau kriminalistikos metodų, priemonių, būtent surenkant duomenis, kurie susiję su būtent nusikaltimo subjektyviaja puse, čia matyčiau</p>

	didesnį potencialą.
R3	<p>Visose generalinės prokuratūros rekomendacijose mes nerandame akcento į kriminalistinę charakteristiką. Jeigu mes sakome, kriminalistikos mokslas sako, kad tai yra viena iš pradžių, čia metafora pradžių, norint pradėti arba tirti sėkmingai nusikaltimą, tai logiška, kad mes turėtume tam tikrą nuoseklumą rasti visuose, arba didesnėje dalyje generalinės prokuratūros rekomendacijų, kaip tirti. Neišnaudota gali būti rekomendacijose, nes kriminalistinė charakteristika reikalinga tam, kad mes toliau galėtume sėkmingai pradėti ikiteisminį tyrimą, jį iširti. Vadinasi, žiūrime į prokuratūros veiksmus, metodinę medžiagą, joje nieko nėra, viskas, tada sakome kryžius, kodėl nėra ar kriminalistinė charakteristika yra nereikalinga? Ar kažką ji galėtų keisti kaip turinio prasme pati, kad būtų reikalinga, o pagrindinį dalyką tai formuoja prokuroras, turiu galvoje tyrime – pradėjimą, veiksmus, eigą, kaltinimo palaikymą teisme, tai šiuo atveju, mes galėtume kelti klausimą ne tik tai, ar ji reikalinga, bet galbūt ji nėra proaktyvi, galbūt ji sustagarėjo per dvidešimt metų, kai Matulienė rašė.</p>

Įvertinus empirinio tyrimo metu gautus duomenis, galima pateikti šias sritis, kuriose kriminalistinė nusikaltimų charakteristika galėtų būti išnaudota: 1) didesnis dėmesys galėtų krypti į nusikaltimų subjektyviosios pusės įrodinėjimą ir duomenų rinkimą apie tai, t. y. santykių tarp nusikaltimo ir žmogaus (nustatant, dėl ko nusikaltėlis daro nusikalstamą veiką ir kokiomis aplinkybėmis nukentėjusysis atsiradęs nusikaltimo situacijoje); 2) teorija pagrįsta objektyviai pasireiškiančiu ikiteisminio tyrimo pareigūnų duomenų rinkimo mechanizmu, panaudojant daugiau kriminalistikos metodų priemonių, būtent surenkant duomenis, kurie susiję su nusikaltimo subjektyviaja puse; 3) kriminalistikos mokslas sako, kad tai yra viena iš pradžių, norint pradėti arba tirti sėkmingai nusikaltimą, todėl turi būti nuoseklumas visuose arba didesnėje dalyje generalinės prokuratūros rekomendacijų, kaip sėkmingai pradėti ikiteisminį tyrimą, jį iširti. Darbo autorė, pritaria visiems respondentams, jog kriminalistinė nusikaltimų charakteristika nėra pakankamai išnaudota. Ypatingai, ikiteisminio tyrimo stadijoje, kurios metu, kriminalistinė nusikaltimų charakteristika būtų kaip nusikaltimo tyrimo instrumentas ir metodika (jos dalis), padedanti, tiriančiam pareigūnui, visų pirma suprasti kas yra prekybos žmonėmis nusikaltimas bei kaip tinkamai išnaudoti visas galimybes prekybos žmonėmis nusikaltimo tyrimui.

7 lentelė. Prevencinių programų ir mokslinių tyrimų santykis

Klausimas	Kaip vertinate, ar prevencinės prekybos žmonėmis programos neturėtų būti grindžiamos moksliniais tyrimais?
Respondentas	Atsakymas
R1	<p>Vienareikšmiškai pasakysiu, kad praktiškai visos mūsų programos, kurias mes priimame Seime ar atitinkamose tarnybose, būtinai turi būti grindžiamos tam tikrais tyrimais. Blogiausia, kai programos yra rengiamos, sakykim taip <i>ad hoc</i>, tai yra praktiškai kam ta idėja šovė ir niekas nepagalvojo, o kaip gi tą idėją įgyvendinti ir ar ją tikslinga įgyvendinti? Ar mes pajėgūs ją įgyvendinti, ar tą, ką mes norim realiai galima padaryti ir t. t. Čia maždaug kaip savo laiku, buvo kalbama apie taip vadinamą antikorupcinę kiekvieno priimamo įstatymo aspektą, kad prieš priimant įstatymą reikėtų pamąstyti, įvertinti, atlikti tyrimą, bent preliminarų. Ar tas įstatymas nesukels papildomų korupcinių sąlygų? Nes, deja, toks niuansas egzistuoja. Normaliai mąstantis žmogus, kai planuoja daryti, vis tiek įvertina tam tikrą situaciją, įvertina už ir prieš, ir t. t. Gal nedaro to moksliniame lygyje, bet kada mes naudojame mokesčių mokėtojų pinigus ir skiriam tam nemažas lėšas, tai mes turim laukti tam tikro rezultato. Kitas dalykas, kad kai kam atrodo, kad tai yra perteklinis pinigų švaistymas, kad kas tai atliks tyrimą ir ką tai nustatys? Kol nenustatys, tai ir neigiamas rezultatas, taip pat yra rezultatas.</p>
R2	<p>Aš manau, kad taip turėtų būti. Aš esu šalininkas tik mokslinių tyrimų, mokslas ir praktika neturi būti atsieti dalykai. Turėtų praktika remtis mokslu. Ir kai mes pasieksim tokį lygį, kad praktikoje naudosis ne vien tik tais įrankiais, kuriuos mums suteikia baudžiamas procesas, bet ir kriminalistikos mokslo galimybėmis. Kai moksliniais tyrimais paremsim vienokią ar kitokią būtinybę tobulinti vieną ar kitokį nusikaltimo tyrimo veiksmą, čia galime kalbėti ir apie prekybos žmonėmis, ir apie kitas nusikalstamas veikas. Tai aš manyčiau, kad tik tokiu keliu reikėtų žengti, nes mokslinis tyrimas yra nukreiptas į visapusiškesnį dalyko suvokimą, į įvairesnės nuomonės gavimą, į platesnius šaltinius, kurie yra susiję su tiriamuoju objektu. Tai šioje vietoje, kuomet mes moksliniais pagrindžiam, akivaizdu, kad bet koks pagrindimas jis turi savo pirmiausia, tik privalumus, nepasiduodanti kritika į nuomonę, kuri yra</p>

	nepagrįsta ir kuri yra tik tai manymas arba nuomonė. Šioje vietoje mokslinis tyrimas, tikrai manau, turėtų būti grindžiamas tiek veikimas tyrėjų, tiek būtent siekimas kažkokias aplinkybės keisti.
R3	Būtinai. Ta prasme, tik moksliniais tyrimai neturėtų būti grindžiamos, nes turi būti grindžiama teismų praktika ir socialiniais visais momentais, bet šiuo atveju ir moksliniais tyrimais. Todėl, kad jie būtent pasako, kur, kas. Šiuo atveju, jeigu kalbėti jūsų temą, kriminalistine charakteristika, išskirtų tam tikras grupes, pogrupius žmonių, kuriems galbūt reikia pagalbos. Ir jeigu atsirastų, pvz., merginų, moterų grupė nuo tokio amžiaus, kurių pajamos yra žemesnės negu vidutinės, gyvenanti ne mieste, o provincijoje, ypač kaimo vietovėse, nes čia yra labiausiai pažeidžiamos. Bet iš kur jie žinos, jeigu mes neatliekame mokslinių tyrimų, tai turėtų būti. Arba, jeigu mokslininkai patys nedaro, turėtų ministerijos užsakinėti tokius tyrimus. Aišku, apie prevenciją kalbant, matyt, turi būti priemonės. Priemonės turi turėti aiškius terminus, turi turėti vykdytojus, atsakomybę, turi turėti kontrolę. Kas kontroliuoja, vykde, , taip pat ir atsiskaitomumą. Dabar to nėra. Tai netgi grįžti prieš tai, pačios programos, bet aš vertinu tai, ką aš esu vertinęs prieš trisdešimtmetį, nemanau, kad kažkas pasikeitė, kad dabar kažkas pagerėjo, galbūt iš vadybinės pusės, bet vėlgi ar yra atsižvelgiama į mokslininkus, čia galbūt uždaras ratas, jeigu mes kažkaip sakėme, kad mokslininkų tyrimų nėra bendrai, arba užsakomųjų, tai logiška, kad nebus ir prevencinių programų. Nacionalinė asociacija prieš prekybą žmonėmis, kas kelis metus organizuodavo tyrimus dėl prekybos žmonėmis. Pagrindinis momentas, kad tuo pagrindu ir užsibaigdavo, išsileidžia knygele, aišku, truputį būna parašyta, ką yra neveikę ir viskas tuo ir užsibaigia. Jos pagrindu turėtų veikti, todėl bendras atsakymas tai taip, trūksta jų ir turėtų būti mokslinių tyrimų.

Iš respondentų pateiktų atsakymų, matyti, jog visi laikosi vienodos nuomonės, jog prekybos žmonėmis prevencijos programos turi būti grindžiamos moksliniais tyrimais: 1) problema, kad yra rengiamos programos, neatsižvelgiant į tai, ar Lietuva yra pajėgi įgyvendinti tam tikras programos, ar ją tikslinga įgyvendinti bei nėra įvertinama reali esama situacija; 2) mokslinis tyrimas yra nukreiptas į visapusiškesnį dalyko suvokimą, įvairesnės nuomonės gavimą, į platesnius šaltinius, kurie yra susiję su tyrimo objektu; 3) mokslinių tyrimų trūksta ir

tik jais turi būti grindžiamos programos, kadangi būtent moksliniai tyrimai nurodo realią situaciją valstybėje. Darbo autorė, pritaria tokiems respondentų teiginiams. Pažymėtina, jog mokslinio tyrimo išvados ir pasiūlymai gaunami remiantis skirtingų subjektų nuomone, visapusiškai analizavus tyrimo objektą. Tyrimo išvados parodo realią situaciją ir problemas šalyje, o pasiūlymai pateikiami atsižvelgiant į tyrimo objekto tobulinimo būtinumą.

8 lentelė. Kriminalistinės charakteristikos mokslo programa

Klausimas	Kaip manote, ar perspektyvu būtų kriminalinės charakteristikos reikšmės tyrimo mokslo programa Lietuvoje bei tarpvalstybiniu lygmeniu, pvz., „Horizont“?
Respondentas	Atsakymas
R1	<p>Nežinau. Vėlgi, mano supratimu, vis dėlto pirmame etape mes turime stengtis harmonizuoti arba suartinti tuos pamatinius dalykus, pamatines paradigmas kriminalistikos. Pvz., su karine technika čia jau yra lengviau, nes techniniai metodai, būdai, priemonės ir t. t. yra analogiški ar Lietuvoje, ar Afrikoje. Kaip taisyklė, kas nors pasakys, kad ten karšta, tai reikia, kad būtų tas prietaisas, priemonė atspari karščiui ir t. t. Pagrindinis dalykas, kad tai yra tas pats ir šitoje srityje remiasi europinis teismo ekspertizės institutų tinklas, kuris pakankamai efektyviai veikia. Visiškai kitaip atrodo situacija, kada mes kalbam apie nusikalstamų veikų tyrimą, patį procesą. Čia turime daug problemų su tam tikrų institutų suderinimu ir dėl to, teisinės koncepcijos yra skirtingos, ir teisėsaugos institucijų struktūros skirtingos, ir tie procesai skiriasi. Ir todėl labai svarbu būtų pradėti nuo tokių bendrų dalykų, kad bendrai suvoktume tam tikrus pamatinius dalykus, susietus su kriminalistika. Jeigu nebūtų nei fiksavimo, tai sutartinių, kad mes panašiai suprastume, kad ne, ne taip abstrakčiai kalbėti. Pvz., jeigu mes atliekame rašysenos ekspertizę Lietuvoje, tai mes galim duoti kategorišką išvadą, kad ponja Karolina parašė šitą tekstą. Vokiečiai, tokios išvados neduos. Jie turi tikimybių išvadą. Gradacija ten šešias, jeigu neklystu, išvadas. Labai tikėtina, kad šitą tekstą parašė ponja Karolina. Tikėtina, kad šitą tekstą parašė ponja Karolina. Gali būti, kad šitą tekstą parašė ponja Karolina. Mažai tikėtina, kad ji parašė. Yra galimybė, kad ji parašė ir atsisakymas spręsti klausimą. Pas mus gi, kaip sakiau –</p>

	<p>kategoriškai. Čia yra klausimas, kuris reikalauja suvedimo. Dabar iš to seka, kad jeigu pas mus teismas gauna ekspertizę su tikėtina išvada, tai teismas, tą tikėtiną išvadą vertina – tai galėjo būti, bet galėjo ir nebūti. O jeigu mes kalbam, kad visos abejonės eina kaltinamojo naudai, tai mes tą įrodymą faktiškai atmetam.</p>
R2	<p>Manyčiau, kad galima būtų išskirti, tai prisidėtų prie atskirų nusikalstamų veikų tyrimų metodikos geresnio ir gilesnio suvokimo. Tame tarpe galėtų studijuojantys žmonės, praktikai, išsamiai susipažinti su kriminalistinės charakteristikos galimybėmis. Tai kalbėsime apie jos pagrindinius elementus, t. y. kaip nuosekliau išsiaiškinti nusikalstamą veiką, ne tik apimančią objektyviąją pusę, bet ir subjektyviąją pusę. Taip pat, galėtumėm tobulinti įgūdžius, kurie yra susiję su subjektyviosios pusės aprašymu ir didesnių duomenų apie ją surinkimą, kad nebūtų galima teigti, kad kadangi neįrodyta subjektyvioji nusikaltimo pusė, todėl neįmanoma konstatuoti, kad yra įrodyta žmogaus padaryta nusikalstama veika. Tai va šitoje vietoje aš manyčiau, kad išskyrimas labiau prisidėtų, labiau susietų su praktika būtent atskiros programos. Galima būtų turėti kiek specializuotesnį požiūrį į šią kriminalistikos pošakį, šaką kaip į kriminalistinę charakteristiką.</p>
R3	<p>Ne. Todėl, kad yra atskirų nusikaltimų rūšių tyrimo metodika, dalykas. Teisės mokykloje tai ne, nežinau, nes čia labai mažai dėmesio skiriama, iš viso bendrai, tyrimo metodikai neskiriama, turiu galvoje duodama laiko. Jeigu saugumo akademijoje, tai jie turi specializacijos tyrimo metodikos, atskirų nusikaltimų tyrimo organizavimo dalyką. Platus, gerą pusmetį eina. Tai šiuo atveju visa tai galime mes įtraukti į keletą užsiėmimų, kad atskleisti. Dabar programa, ką mes galėtume į ją įdėti, kad galima būtų kaip programą studijuoti, bet, kad atsakyti iš šitą klausimą, nes aš tik hipotetiškai ir atvirai pasakius neprofesionaliai, nes, kad atsakyti į šitą klausimą konkrečiai ir aiškiai, vėlgi mes grįžtame prie mokslinių tyrimų, trūkumo. Ar programa? Teoriškai, jeigu ir būtų, tai ar rinktųsi į ją kas nors? Programa reikalinga, jei būtų tokių pobūdžių nusikalstamumo didėjimas. Šiuo atveju ar jis yra? Aš bijau, kad jis yra stabilus arba mažėjantis.</p>

Įvertinus empirinio metu gautus duomenis apie atskirą kriminalistinės charakteristikos programą Lietuvoje, teigtina, jog vienos nuomonės šiuo klausimu nėra, vienas iš respondentų laikosi nuomonės, jog būtų galima kriminalistinę charakteristiką išskirti į atskirą mokslo programą, tai prisidėtų prie atskirų nusikalstamų veikų tyrimo metodikos geresnio suvokimo, o būtent: 1) būtų galima kalbėti apie kriminalistinės charakteristikos pagrindinius elementus, t. y. kaip nuosekliau išsiaiškinti nusikalstamą veiką ne tik apimančią objektyviąją pusę, bet ir subjektyviąją pusę; 2) galima būtų tobulinti įgūdžius, kurie yra susiję su subjektyviosios pusės aprašymu ir didesnių duomenų apie ją surinkimą. Respondento nuomone, tokia mokslo programa padėtų sudaryti labiau specializuotą ir tikslesnį požiūrį į kriminalistinę charakteristiką kaip kriminalistikos institutą ar šaką. Kito respondento nuomone, visų pirma turi būti stengiamasi harmonizuoti arba suartinti pamatinius dalykus susijusius su kriminalistika, kadangi yra daug problemų su tam tikrų institutų suderinimu, t. y. teisinės koncepcijos ir teisėsaugos institucijų struktūros yra skirtingos, tai reiškia, kad jų procesai taip pat yra skirtingi. Trečio respondento nuomone, tokia programa nebūtų tikslinga Lietuvoje.

Darbo autorės nuomone, kriminalistinės charakteristikos programa būtų tikslinga būtent kaip papildomos studijos, t. y. papildomos studijos truktų trumpiau bei būtų orientuotos į asmenis jau turinčius teisinį išsilavinimą bei norinčius gilinti žinias į kriminalistikos charakteristikos mokslą, o būtent tyrėjams, advokatams, prokurorams, teisėjams ar kitiems subjektams kurie dirba su ikiteisminiu tyrimu ar baudžiamosiomis bylomis.

Atsižvelgiant į visus mokslinio vektoriaus keliamus klausimus ir respondentų atsakymus, galima pateikti mokslo krypties tobulinimo siūlymus: 1) kriminalistinių informacinių sistemų, kurias naudoja Lietuva yra, tačiau jos nėra tarpusavyje susietos kaip vienas tyrimo instrumentas, todėl išryškėja problema sistemiškume ir prieinamume. Atsižvelgiant į tai, informacinės sistemos turėtų būti susistemintos į vieną įrankį arba turėtų būti sprendžiamas prieinamumo klausimas konkreitiems subjektams; 2) kriminalistinės charakteristikos programa būtų tikslinga kaip papildomų studijų programa skirta subjektams jau dirbantiems su ikiteisminiu tyrimu ar baudžiamosiomis bylomis (tyrėjams, prokurorams, advokatams, teisėjams ir kt.).

3.2. Teisėkūros vektorius

Prekyba žmonėmis kaip nusikaltimas neatsiejamas nuo jo tyrimo reglamentavimo, kuris yra pamatas užkardant prekybos žmonėmis nusikaltimą tarptautiniu ir nacionaliniu lygmeniu. Atsižvelgiant į tai, kad yra svarbus nacionalinis ir tarptautinis teisinis reglamentavimas prekybos žmonėmis kontekste ir siekiant šio reglamentavimo tobulinimo, buvo atliktas empirinis tyrimas –

struktūrizuotas ekspertų interviu. Tyrimui buvo pasirinkti respondentai – Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo teisėjas, Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjas ir advokatas. Respondentai buvo renkami atsakingai, atsižvelgiant į jų darbo pobūdį bei sukauptą ilgametę patirtį bylose su prekyba žmonėmis ir teisinio reglamentavimo vertinimu.

Darbo autorė, atlikdama empirinį tyrimą, vadovavosi šiais etikos principais – informuotumo, konfidencialumo, anonimiškumo ir savanoriškumo. Empirinis tyrimas buvo atliekamas gyvai, susitinkant su respondentais Jiems patogiu laiku ir vietoje. Svarbu paminėti, jog respondentams buvo užduodami šeši atviri klausimai (Priedas Nr.2), taip pat atsiklausus ir Jiems leidus, interviu metu buvo daromas garso įrašas.

Taigi, empirinio tyrimo rezultatai yra pateikiami darbo autorės sudarytose lentelėse. Kiekviena sudaryta lentelė yra atskira pagal skirtingus interviu klausimus. Lentelėje nurodytas respondentas, kuris įvardijamas nuo R1 iki R3, klausimas ir jo atsakymas.

9 lentelė. Tarptautinio bendradarbiavimo efektyvumas

1 Klausimas	Ar tarptautinis bendradarbiavimas teisinio reglamentavimo kontekste yra efektingas?
Respondentas	Atsakymas
R1	<p>Idealus. Galbūt šiuo metu susilpnėjęs, kadangi, sumažėjo ikiteisminių tyrimų ir apskritai, dėmesys šiai problemai. Dabar daugiau sukama link smurto, seksualinio smurto artimoje aplinkoje, prekyba žmonėmis liko nuošalyje. Statistiškai skaičiai neatitinka vieni kitus, t. y. skirtingus skaičius dėl ikiteisminių tyrimų pateikia VRM, Lietuvos kriminalinės policijos biuras, dar kitokius prokuratūra. Nėra sistemos kaip skaičiuoti ikiteisminių tyrimų statistinius rodiklius. Ikiteisminiai tyrimai dėl prekybos žmonėmis likę nuošalyje, matyt dėl to, kad tikrai sumažėjo kažkiek ikiteisminių tyrimų. Galbūt prekeiviai žmonėmis yra išsigandę didelių bausmių ir kažkiek atsiribojo nuo šitų nusikaltimų darymo, bet aš nelabai linkęs tuo tikėti, nes ukrainiečių antplūdis į Lietuvą, apskritai likęs migracijos procesas, tik pasikeitė forma. Kitas aspektas – valstybės pozicija, kuri neskiria dabar per daug dėmesio. Kai atsirado prekyba žmonėmis – kažkas naujo, daug atvejų visokių nepažintų. Dabar kaip ir apsiramino ar nusuko tą prioritetą kitur. Čia galbūt yra ir tokio viešumo, galbūt sumažėjimas ir labiau į smurtą persistūmė viskas, išsikreipia</p>

	<p>veikos į kitus nusikaltimus. Prioritetinis dėmesys iškrito iš to akiračio, būtent prekyba žmonėmis. Bet jeigu grįžti į kokius 5-7 metus atgal, tai tikrai šitoje srityje Lietuva dėl to, ir papildavo visą laiką į pirmą stulpelį JAV departamento vertinime ir GRETA vertinime, kad kaip pažangi valstybė, gebanti kovoti su prekybos žmonėmis, ir vienas iš rodiklių irgi yra tarptautinis bendradarbiavimas. Sudarytos tarptautinės tyrimo grupės, atsakingi prokurorai specializuoti, beje, kurie išmano prekybą žmonėmis, pasitelkti tyrėjai. Ir šitoje srityje nemačiau problemų dėl pačio tarptautinio bendradarbiavimo tiriant tuos nusikaltimus. Visumoj, sakyčiau idealus. Pvz., vištų byla vadinama, kur žmonės išnaudojo būtent priverstiniam darbui ir seksualinio pobūdžio veikoms Didžiojoje Britanijoje, Klaipėdos tyrimas sėkmingas, su seksualiniu išnaudojimu ir priverstiniu darbu. Tai įrodo, kad Lietuva kaip pavyzdys kitiems, kad jie geba, geba sėkmingai išnaudoti šią sritį, būtent pasitelkiant tarptautinį bendradarbiavimą.</p>
<p>R2</p>	<p>Sunku atsakyti labai kategoriškai į šį klausimą. Vis dėlto bendradarbiavimo efektyvumas tai yra visų tarptautinių dokumentų tikslas. Visur pabrėžiamas būtinumas bendradarbiauti. Vis dėlto kiekviena valstybė turi atsakingus asmens, kurie už bendradarbiavimą atsakingi, jie reaguoja į paklausimus ir pan. Tai šioks toks bendradarbiavimas tikrai vyksta. Bent Europos lygiu suvokta, kad tai yra būtina. Teko nagrinėti keletą bylų, kur tokio bendradarbiavimo rezultatas yra tai, kad asmuo išduotas Lietuvai, nuteistas čia. Kartais, žinau, apklausos vyksta užsienyje. Mūsų pareigūnai, ikiteisminių tyrimo metu, važiuoja ten į Britaniją, susitinka su prekeiviais žmonėmis kamerose, apklausia juos, visko būna. Bet tobulumui ribų nėra. Tai užtat žinoma, kad ir problemų kyla. Viena šalis yra labiau linkusi bendradarbiauti, kita šalis atsipalaidavusi. Į ką vokiečiai greitai sureaguoja, tai graikai labai lėtai. Bendradarbiavimas yra, bet kiek jis efektyvus, labai tiksliai aš atsakyti negaliu.</p>
<p>R3</p>	<p>Mūsų teisėsaugos institucijos turi galimybę pagal įstatymą bendradarbiauti su ES valstybių institucijomis ir tas bendradarbiavimas yra ir glaudesnis, ir sklandesnis, bet turi galimybę bendradarbiauti ir su trečiųjų šalių teisėsaugos įstaigomis. Kaip taisyklė aukos arba įtariamieji būna žmonės iš užsienio šalių, tai tiek duomenys apie juos, tiek duomenys apie aplinkybes, kuriomis galbūt</p>

kažkurį laiką vyko vienoki ar kitokie veiksmai vienoje valstybėje, po to persikėlė į kitą valstybę, tai tas ir susižinojimas, ir bendradarbiavimas vyksta ir aš manau, kad sklandžiai.
--

Įvertinus empirinio metu gautus duomenis, darytina išvada, jog tarptautinis bendradarbiavimas teisinio reglamentavimo kontekste yra tinkamas, tačiau kiek jis yra efektyvus negalima pasakyti. Vienas iš respondentų pastebi, jog tarptautinis bendradarbiavimas šiuo metu yra susilpnėjęs, kadangi sumažėjo prekybos žmonėmis ikiteisminių tyrimų ir apskritai dėmesys šiai problemai. Iš pateiktų atsakymų, matyti, jog tarptautinis bendradarbiavimas sklandžiai vyksta Europos lygiu, tačiau viena šalis yra labiau linkusi bendradarbiauti, kita mažiau, taip pat pastebėtina, jog tarp ES valstybių bendradarbiavimas yra glaudesnis ir sklandesnis, negu su trečiųjų šalių piliečiais. Apžvelgus respondentų atsakymus, galima pastebėti, jog vienas iš respondentų įvardina ir tam tikras problemas. Problema renkant statistinius duomenis apie prekybos žmonėmis atvejus, tuo tarpu ir tarptautinį bendradarbiavimą, kadangi nėra vienos sistemos, kuri tinkamai suskaičiuotų visus prekybos žmonėmis atvejus (rinktų vienodas statistikas), pastebima, jog skirtingos institucijos pateikia ir skirtingus duomenis apie prekybos žmonėmis nusikaltimus. Taip pat, pastebėtina, kad prekybai žmonėmis nėra skiriama pakankamai dėmesio, o būtent, kad valstybė neskiria didelio dėmesio šiai problemai, kadangi prioritetas yra nustumiamas į kitas nusikalstamas veikas, taip pat ir dėl didelio viešumo nebuvimo. Darbo autorė pritaria respondentui, jog trūksta prekybos žmonėmis nusikaltimo viešumo. Viešai pasirodo tam tikri vykdomi projektai prekybos žmonėmis kontekste, tačiau, kad būtų viešinami atvejai, pvz., sėkmingai pasibaigusios prekybos žmonėmis bylos, kaip tai yra daroma su kontrabanda ir t. t., to viešoje erdvėje yra mažai. Pritartina teiginiui, jog renkant statistinius duomenis apie prekybos žmonėmis nusikaltimą, nėra vienos sistemos, kuri tinkamai suskaičiuotų visus prekybos žmonėmis atvejus (rinktų ir teiktų vienodas statistikas apie nusikalstamą veiką). Statistiniai duomenys parodo realią situaciją Lietuvoje, todėl turi būti aiškiai ir vienodai teikiami, jie yra vieni svarbiausių instrumentų siekiant kurti ar redaguoti metodikas, parodyti esančias valstybėje problemas ar išryškėjančias tendencijas, jos turi kurti valstybei pridėtinę vertę, todėl ši vieta reikalauja korekcijų.

10 lentelė. Prekybos žmonėmis norma pagal tarptautinės teisės reikalavimus

Klausimas	Ar prekybos žmonėmis Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtinta norma atspindi tarptautinės teisės reikalavimus?
Respondentas	Atsakymas
R1	<p>Atspindi. Yra kai kurių, abejotinų vietų, kurios susiję su prekyba žmonėmis, aš visada jas miniu. Pvz., kur yra skyrius nusikaltimai dorovei, kur kalba eina apie nepilnamečius asmenis. Jeigu pasižiūrėti konkrečiai – 307 str. 3 d. – tas, kas pelnėsi iš nepilnamečio asmens prostitucijos, organizavo, vadovavo, asmens prostitucijai. Jo išnaudojimas, įtraukiant į prostituciją yra ne kas kita, kaip prekyba žmonėmis. Analogiškai, kas susiję su nepilnamečių 308 str. įtraukimo į prostituciją kontekste. Man atrodo, šitos vietos reikalauja korekcijų. Jeigu vaikas pats savaime pažeidžiamas dėl amžiaus, tai nepilnamečių apsaugos kontekstas irgi analogiškai turėtų būt susijęs su pažeidžiamumo požymiu. Tai natūralu, kad nusikaltimai dorovei švelniau baudžiami. Ir tikrai čia yra prekybos žmonėmis atplaišos. Arba tada reikia šitas nuostatas panaikinti nusikaltimų dorovės skyriuje ir tada išspręstą dilemą. Visumoje atitinka manau viską, visus įsipareigojimus tarptautinius, teisinę bazę. Kai kas, žinoma, formaliai perkelta iš direktyvų ir netaikoma, pvz., 147 str. su ženkleliu 2, kur vėl gi neturime pavyzdžių, tai formaliai viską turime. Problema ko gero yra taikyme.</p>
R2	<p>Absoliučiai. Visą atspindi ir net visko yra daugiau. Mūsų įstatymai yra pavyzdingi. Aš nesakau, kad jie labai geri. Baudžiamosios teisės prasme, kai kur yra per ne lyg daug abstraktumų. Iš Tarptautinės ir ES teisės ateinančios normos, dažnai pasižymi teisiniu ne apibrėžtumu. Šalis, įgyvendinama tokį reguliavimą, turi arba kritiškai žiūrėti ir įtvirtinti reguliavimą, kuris atitinka nacionalinius teisės tradicijas, standartus, kaip pvz., vokiečiai daro, arba nekritiškai nukopijuoti ir paskelbti, ką daro Lietuva. Mūsų valstybė giriama tarptautiniu lygiu už paklusnumą, už tai, kad labai gerai viską įgyvendina. Bet realiai visi tie ne apibrėžtumai lieka, ir teismai turi juos spręsti. Bet jeigu žiūrėti, kas parašyta direktyvoje 2011 m., tai visi elementai įgyvendinti.</p>
R3	<p>Mūsų BK turi būti iš tikrųjų priderintas prie Europos būtent teisės ir prie visų poįstatyminių aktų, kurie yra priimti ES ir Europos parlamento ar komisijos.</p>

Tai šitoj vietoj akivaizdu, kad teisinis reglamentavimas yra suderintas, suprantama, kad į vieną teisės normą arba į baudžiamo kodekso straipsnį nesutalpinsi visų galimų atvejų, visų galimų būtent objektyviosios pusės pasireiškimo požymio. Tačiau aš manau, kad svarbu, kad iš vis būtų toks objektas saugomas, žmogaus laisvė, žmogaus neliečiamumas, seksualinė laisvė ir šitie visi dalykai. Ir jie yra dabar baudžiamame kodekse įtvirtinti, nustatyti ir tikrai pakankami.

Remiantis tyrimo metu gautais duomenimis, matyti, jog visi respondentai pritaria, jog Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtina prekybos žmonėmis norma atspindi tarptautinės teisės reikalavimus, tačiau du respondentai pažymi, jog įstatymai taip pat yra formaliai perkelti iš direktyvų. Taip pat pastebėtinose ir problemose: normos pasižymi teisiniu neapibrėžtumu, tačiau šalis įgyvendinama reguliavimą, turi kritiškai žiūrėti ir įtvirtinti tokias normas, kurios atitinka nacionalinės teisės tradicijas. Vienas iš respondentų nurodo, jog BK reikalauja tam tikrų pakeitimų, kadangi kai kurios įtvirtintos normos turėtų būti priskiriamos prie prekybos žmonėmis įtvirtintos normos. Darbo autorė pritaria teiginiui, jog BK nuostatos, o būtent 307 str. 3 d. ir 308 str. 3 d. reikalauja korekcijų arba eliminavimo iš BK, t. y. šioje dalyje įtvirtintų normų dalys turėtų apimti prekybos žmonėmis įtvirtintą normą, o būtent 157 str. nepilnamečių kontekste. Nepilnamečiai, jau savaime yra pažeidžiami dėl savo jauno amžiaus, nebrandumo, socialinių įgūdžių stokos ir t. t., todėl nepilnamečių išnaudojimas įtraukiant juos į prostituciją, atitinka prekybos žmonėmis požymius.

11 lentelė. Prekybos žmonėmis nacionalinio teisinio reglamentavimo tobulinimas

Klausimas	Ar reikia tobulinti nacionalinį teisinį reglamentavimą prekybos žmonėmis kontekste?
Respondentas	Atsakymas
R1	Manau, kad ne. Jeigu klausimas prieš tai formuluotas buvo ar mes viską turim, tai turime, ar reikia keisti? Taip, nereikia. Nes natūralu, kad teisinė bazė, kuri yra tobula ar ne, priklauso vėlgi nuo teisės taikytojo taip, kaip suformuota teisminė praktika šitoje srityje. Jeigu mes pasižiūrėsime teisminę praktiką, imant kasacinio teismo jurisprudenciją, tai šiose bylose praktiškai vos ne visose, yra visų rūšių išnaudojimo formų. Tai rodo, kad yra patikra praėjus visų

	<p>teisminių instancijų ir visų išnaudojimo formų, jau neliečiu ir prekybos vaikais konteksto, kur irgi sėkmingai realizuoti ikiteisminiai tyrimai ir praėję patikrą visų instancijų teismų, tai manau, kad tikrai nieko nereikia daryti. Materialiosios teisės prasme, procesinės teisės prasme, visada iššūkliai išlieka būtent nukentėjusiųjų apsaugos aspektai, net klausimai, susiję su jų paruošimu, išėjus iš pirminės stadijos, kada jie ištraukiami iš prekeivių žmonėmis rankų. Paruošimas pačiam procesiniam veiksmui, apklausai kokybiškai, kad kita auka būtų psichologiškai stabili, kad ji negalėtų mėtytis tarp parodymų ir, kad kažkokių prieštaravimų tuose parodymuose būtų. Tai galbūt galima šiek tiek plačiau vertinti procesinį įstatymą, jį susiejant, būtent su aukų apsaugos mechanizmu, bet apskritai BPK turi tam tikrų, sakykim, niuansų ne tik tai prekybos žmonėmis kontekste, bet apskritai visų nukentėjusių tarpe. Na, galbūt siejant jį netgi su tuo atskiru įstatymu, bandant apsaugoti tokias aukas. Kada kalbama apie žmogaus laisvės suvaržymą, seksualinius nusikaltimus, kada vis tiek nuteisti asmenys grįžta iš pataisos namų ir vėliau kelia grėsmę tai pačiai nukentėjusiai ar pačiam nukentėjusiam, ar jų artimiesiems. Tai čia ta sritis turbūt problema aiškiausia.</p>
R2	<p>Galvodamas apie mūsų, kaip sakyti, administracinį lygį, tai vargu ar ką nors mes galime pakeisti, neturėdami problemų su Europos Tarybos grupėmis, kurie prižiūri, kaip įgyvendina kiekviena šalis prekybos žmonėmis įstatymus ir pan. Tobulinimo sritis šiuo atveju galėtų būti būtent administracija, t. y. bendradarbiavimas, pagalba aukoms. Šitos sritys pas mus, man atrodo, ne taip išvystytos gerai kaip kitose valstybėse. Valstybė turi daugiau dalyvauti tame, o ne vien tik atiduoti viską į Carito rankas. Pasaulyje yra sistemos, kaip reaguoti į auką, kur ją patalpinti, kaip su ja dirbti, kaip užtikrinti jos teises ir pan. Pas mus labai dažnai tiesiog valstybės institucijos džiaugiasi, kad kažkas rūpinasi tomis aukomis, organizacijos, moterų teises ginančios organizacijos, Caritas ir t. t. Tai aš galvočiau, kad šitoje vietoje tikrai yra ką daryti ir kaip tobulinti mūsų administravimą šios srities.</p>
R3	<p>Aš manau, kad kaip ir su kiekviena apskritai, nebūtinai su prekybos žmonėmis nusikaltimo rūšimi, nusikalstamos veikos apibrėžimas niekada neatstos teisės taikymo procesų. Tai šitoje vietoje, įstatymas turėtų reglamentuoti ir nustatyti esminius, pagrindinius būtent saugomus gėrius, jų objektyvias puses</p>

įtvirtinti, kuo jos gali pasireikšti, tos nusikalstamos veikos. O jau taikymas, domenų rinkimas ir kvalifikavimas nusikalstamų veikų, tai jau yra teisinės kvalifikavimo technikos klausimas. Mano giliu įsitikinimu, kad kompleksiskai būtina taikyti, kuomet tyrėjai tirdami nusikalstamas veikas, tai tiek į pagrindinius šalių teisės aktus turi atsižvelgti ir į konstituciją, būtent į konvencijas atitinkamas ir, aišku, baudžiamąjį kodeksą. Tai šitoje vietoje, aš manau, kad tikrai taikymas teisės galėtų būti kokybiškesnis, o normų reglamentavimas, jis, mano akimi žiūrint, bent jau kas yra susiję su prekybos žmonėmis nusikalstama veika, tai yra pakankama.

Iš empirinio tyrimo metu gautų duomenų matyti, jog respondentų nuomone kardinaliai tobulinti teisinio reglamentavimo nereikia, jis priklauso nuo teisės taikytojo taip, kaip suformuota teisinė praktika prekybos žmonėmis srityje, tačiau vienas iš respondentų nurodo, jog nors nereikia keisti reglamentavimo, tačiau teisės taikymas turėtų būti kokybiškesnis šiuo atveju. Iš pateiktų duomenų matyti ir įvardintos problemos, kurios šiuo atveju pasireiškia būtent nukentėjusiųjų apsaugos srityje. Valstybė turi daugiau dalyvauti ne tik kalbant apie pagalbą aukoms, bet ir ją teikiant, pvz., būtent klausimais, kurie susiję su aukų paruošimu procesiniams veiksams (apklausai, kad auka būtų psichologiškai stabili ir t. t.). Ši sritis reikalauja tobulinimo. Darbo autorė pritaria pastarajam teiginiui, jog aukų paruošimas yra labai svarbus prekybos žmonėmis nusikaltimo tyrimui. Pažymėtina, jog aukos būna itin pažeidžiamos, įbaugintos ir pan., todėl svarbu, kad pareigūnai mokėtų bendrauti, būtų kantrūs, empatiškai bei užtikrintų aukų teises.

12 lentelė. Lietuvoje esantis teisinis reglamentavimas ir praktika

Klausimas	Jūsų nuomone, ar Lietuvoje esantis teisinis reglamentavimas neatsilieka nuo praktikos poreikių?
Respondentas	Atsakymas
R1	Manau ne, nes kalbant apie praktiką, tai kas yra praktikoje, gerai. Ko teisėkūros subjektai negeba arba negali dėl objektyvių priežasčių įtvirtinti baudžiamajam įstatyme, tai tą padaro taikytojas – būtent teisminė praktika. Ji suformuoja atskirų pavyzdžių požymių turinį. Pvz., jeigu pasižiūrėt į BK 147 str. išnaudojimas kitokiai seksualinei formai, jeigu yra prostitucija ne kažkoks

	<p>seksualinis veiksmas, bet kas yra kitokia seksualinio išnaudojimo forma, neaprašyta įstatyme. Taip ir palikta taikytojui. Taikytojas, turėdamas tą atvejį, kur buvo fotografuojamos nepilnametės, būtent mergaitės pažeidžiamos, ieškomos. Jos fotografuojamos surištomis rankomis, kojomis, užrištomis akimis, burna, įvairiomis pozomis, be pornografijos elementų. Ir va šita byla, pvz., akivaizdžiai rodo, kaip taikytojas realizavo to požymio supratimą, kuris įstatyme niekaip neatskleistas. Kad nepaisant to, kad tai nėra pornografinio pobūdžio veiksmai, o kažkokie brutalūs, nes ten ir peilius prikišdami fotografavo, ir ten lyg ir lytinių organų imitacijas, kur verslininkas fotografuodamas po to aiškino, kad jis jautė pasitenkinimą, lytinį potraukį tam. Bet visas kontekstas bylos, jis byloja, kad vis dėlto, tai yra nepilnametės, pažeidžiamos, specialiai tam ieškomos ir šitas, fizinio brutalaus pobūdžio veiksmas suponuoja polinkį į seksualinį išnaudojimą, patvirtinant, kad tos mažametės, nepilnametės merginos, ilgainiui bręstant, patirs tą nepilnavertį, sakykim, požiūrį į kitos lyties atstovus, apskritai žmonių seksualinius santykius. Ir tai, tam tikra prasme, pritemptas požymis prie prekybos žmonėmis formos. Tai rodo, kad nepaisant to, kad nėra aiškumo pačiame įstatyme, taikytojas geba išvesti to požymio turinį, sakykim, kontekstą iš atskirų gyvenimiškų atvejų, tai čia taikytojo, matyt, yra tam tikras pasiekimas, kad gebėtų tinkamai pagal paskirtį pritaikyti įstatymą.</p>
R2	<p>Vėlgi, žiūrint, koks teisinis reglamentavimas turimas galvoje. BPK yra padaryti tam tikri pakeitimai dėl nukentėjusiųjų teisės apsaugos, apklausų ir pan. Sakyčiau, kad koja kojon vyksta tų poreikių įgyvendinimas. Kas dėl baudžiamosios teisės – baudžiamosios teisės norma, ji kokia yra, tokia yra. Tai pasakyti, kad ji atsilieka, tai tikrai nėra tokio pagrindo. Ji nei kiek neatsilieka nuo tarptautinio reglamentavimo. Administracinis reglamentavimas, tai jam tobulumui ribų nėra, jį galima tobulinti. Negaliu tiksliai atsakyti, kokiose srityse mes atsiliename.</p>
R3	<p>Reikėtų pasakyti, kad galbūt mūsų baudžiamosios teisės taikyme ir nusikaltimų atskleidime šie straipsniai neužima statistikoje tiek daug vietos, kiek tos kasdienės veikos. Dabar pagrindinis dėmesys Lietuvos valstybėje yra skiriamas neteisėtam narkotinių medžiagų disponavimui, taip pat aišku visi smurtiniai nusikaltimai, kurie susiję su plėšimais, žmogaus kūno sužalojimais,</p>

nužudymais, seksualinių apsisprendimo laisvei, turto prievartavimas, taip pat labai populiarūs straipsniai yra sukčiavimai, turto sugadinimai. Tai jeigu pasižiūrėtumėm, kiek iš tų visų nusikaltimų per metus yra susijusių su prekyba žmonėmis, tai būtų labai nedidelė statistika. Tai yra sunkiai įrodomos nusikalstamos veikos, ir iš esmės latentinės nusikalstamos veikos, dėl to, kad aukos, nukentėjusios nuo prekybos žmonės kartais negali savo valios išreikšti dėl objektyvių arba dėl kitų žmonių atžvilgiu vykdomų nusikalstamų aplinkybių arba dėl to, kad jos nežino į ką kreiptis, kaip kreiptis. Pagrindinis sunkumas, aš manau, kad aišku būtų įrodinėjant, šią nusikalstamą veiką, tai yra praktikoj tas, kad mes dažniausiai sunkiai galim atskirt, pvz., pelnymas iš prostitucijos arba žmogaus prievartinis arba savanoriškas įsitraukimas, labai svarbu yra išsiaiškinti, ar tas žmogus, iš tikrųjų papuolė ir nežinodamas kur jis vyksta ir nežinodamas ką jis darys, ar jis puikiai suprato, puikiai suvokė, puikiai žinojo, jam sąlygos tiko, bet jis nerado atvykęs čia to, ko tikėjosi ir neuždirbo to, ko jis tikėjosi uždirbti. Mūsų populiacija, dingus artimam žmogui, pvz., vaikui, iškart mūsų visuomenė, kaip sakant, indikuoja šiuos dalykus, labai greitai paviešina, labai greitai mes reaguojame ir na, nenuskęsta toks įvykis didelėj labai žmonių populiacijoje, kurioje šitiems nusikaltimams tapti yra žymiai palankesnė erdvė. Tai plius, aišku, kadangi numatyta yra laisvės atėmimas nuo dviejų iki dešimties metų, o už kvalifikuotą nusikalstamos veikos padarymą nuo ketverių iki dvylikos, tai ganėtina, tai yra sunkus ir sunkiems ir labai sunkiems nusikaltimams priskiriamos veikos, už kurias numatytos ilgametės sankcijos, tai atgraso kažkiek nusikalstamas veikas darančius asmenis nuo šitų veikų darymo. Kitas dalykas, dar gali statistiką sudaryti tokie atvejai, kuomet tyrimas pradėtas dėl prekybos žmonėmis, o po to jis nutraukiamas dėl to, kad nesurenkama pakankamai duomenų, įrodymų ir tos veikos galbūt vienaip atrodo iki tyrimo pradžios, o kai surenki duomenis, tenka arba nutraukti tyrimus arba perkvalifikuoti veikas į kitas nusikalstamas veikas. Tai tame yra sudėtingumas, aš manau.

Įvertinus atsakymų duomenis, matyti, jog teisinis reglamentavimas neatsilieka nuo praktikos poreikio, tačiau yra išskiriami tam tikri apsektai: 1) baudžiamojo kodekso trūkumus ištaiso suformuota teisminė praktika pagal atskirų pavyzdžių požymių turinį, t. y. nors nėra aiškumo pačiame įstatyme, taikytojas geba išvesti požymio turinį, kontekstą iš atskirų

gyvenimiškų atvejų; 2) sunkumas yra įrodinėti šią nusikalstamą veiką, pvz., atskirti, ar tai buvo nusikaltimas ar tik darbiniai santykiai.

13 lentelė. Prekybos žmonėmis nacionalinio ir tarptautinio reglamentavimo harmonija

Klausimas	Jūsų nuomone, ar prekybos žmonėmis nacionalinis reglamentavimas ir tarptautinis reglamentavimas yra harmonijoje?
Respondentas	Atsakymas
R1	<p>Manau, taip. Tai yra nuolatinis stebėjimo procesas. Tam ir yra GRETA ekspertų grupė – ji seka, atlieka vertinimus. Pirmas, antras ar trečias, pagal įvairiausius aspektus, įvairiais pjūviais vertina. Ir jeigu yra kažkokių neatitikimų, visada gauna vyriausybės pastabą, kad to neturi, tas silpnai veikia arba kažko naujo reikia. Tai nuolatinis procesas, kuris, man atrodo ir sąlygoja įstatymų leidėją ir nacionalinį pranešėją prekybos žmonėmis vertinti situaciją ir žiūrėti, kad teisinė bazė būtų nuosekli.</p>
R2	<p>Taip. Tarptautinis reglamentavimas prižiūrimas, jeigu kalbėti apie Europos Tarybos konvenciją, tai ji prižiūrima. Čia atvažiuoja Europos Tarybos ekspertai, kurie periodiškai tikrina mūsų pažangą, domisi praktika, susitinka su teisėjais, prokurorais, tyrėjais, mokslininkais, rengia rekomendacijas. Tai, man atrodo, šioje srityje tam tikras bendradarbiavimas ir harmonija egzistuoja. Lietuva viena iš tų šalių, kuri sėkmingai kovoja su prekyba žmonėmis, yra nemažai sėkmingai pasibaigusių bylų, yra teismų praktikos standartai, kurie leidžia veiksmingai kovoti su prekyba žmonėmis, jie nustatyti ir, galima sakyti, Lietuva įgyvendina savo tarptautinis įsipareigojimus.</p>
R3	<p>Mūsų įstatymų leidėjai kito pasirinkimo neturi, negu, kad, pvz., ratifikuoti atitinkamas konvencijas, kurios yra nukreiptos prieš prekybą žmonėmis ir jų nuostatomis papildyti mūsų BK. Tai šioje vietoje, kadangi kai kurie straipsniai ir redakcijos, jau 2012 m. yra priimtos įstatymų leidėjų, kad ir juridinis asmuo atsako už išnaudojimą priverstiniam darbui, įstatymų leidėjas papildė šią normą 2020 m. Tai nuolat tobulinamas teisinis reglamentavimas, jis derinamas prie tarptautinių teisės aktų ir kiek tai yra aktualu pirmiausia, tai pačioms teisės saugos įstaigoms, kurios pradeda nusikalstamų veikų tyrimus, mato kur yra</p>

spragos, aš manau, kad inicijuoja tų teisės aktų pakeitimus arba naujų normų įdiegimą į baudžiamąjį įstatymą, tai ko gero, kad viskas vyksta sklandžiai.

Įvertinus pateiktus duomenis, darytina išvada, jog prekybos žmonėmis nacionalinis reglamentavimas ir tarptautinis reglamentavimas yra harmonijoje, jis yra prižiūrimas ir tai yra nuolatinis procesas, kuris sąlygoja įstatymų leidėją ir nacionalinį pranešėją prekybos žmonėmis vertinti situaciją ir žiūrėti, kad teisinė bazė būtų nuosekli. Lietuva viena iš tų šalių, kuri sėkmingai kovoja su prekyba žmonėmis, t. y. yra nemažai sėkmingai pasibaigusių bylų ir teismų praktikos standartai, kurie leidžia veiksmingai kovoti su prekyba žmonėmis, jie nustatyti.

14 lentelė. Prekyba žmonėmis ir žemesni nei įstatymų galią turintys teisės aktai

Klausimas	Kaip vertinate, ar prekyba žmonėmis yra pakankamai reglamentuota taikant žemesnius nei įstatymų galią turinčius teisės aktus?
Respondentas	Atsakymas
R1	<p>Imant tas pačias rekomendacijas, jomis remiantis, tu žinai, ką daryti, kaip apklausti auką, kaip atpažinti ją. Tas rekomendacijas turi ir pasienio ten tarnybos, kaip gali identifikuoti iš tų migrantų, kuri galbūt prekybos žmonėmis auka yra. Jie yra parašyti ganėtinai gerai, ganėtinai nuosekliai sakyčiau, priklauso vėlgi nuo taikytojo, kaip jie geba priimti tuos kriterijus, kurie yra surašyti. Tai manau, kad tikrai pravartu. Ir ne tik, sakykim šitam kontekste, bet atskleidžiant tas veikas, sėkmingai veikia ir Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas, kur taikomos tos priemonės atliekant žvalgybinius veiksmus. Manau, kad tikrai veikia, jeigu taikytojas geba tinkamai juos taikyti. Tos rekomendacijos iš tikrųjų jos vertingos būtent atskleidžiant pirminės stadijos prekybos žmonėmis. Na ir ten visi kiti teisės aktai, kurie susiję su darbu. Tiesa, numatyti planai, strategijos, tie planai, kurie net tokio tęstinumo neturi. Tai čia problema, kad nusimato tam tikrą laikotarpį, kažkokius finansinius išteklius. Taip ir nėra tęstinumo, nes atėjus naujam ministrui ar ministrei vėl iš naujo viskas dėliojama. Tada praranda tam tikrą poveikį, sakykim, gyvą. Jų taikymas formalus gaunasi. Tai šitoje vietoje pavyzdys, kuris yra blogas, yra formalus programų buvimas. Žinoma, viskas priklauso</p>

	<p>nuo biudžeto ir žmogiškųjų išteklių. Bet tos programos įgyvendinimas, turbūt sąlygoja pagrindinius du rodiklius.</p>
R2	<p>Rekomendacijos ir kas dėl teisės aktų, tai teisės aktuose viskas gerai. Truputėlį abejoju dėl finansavimo. Dėl to, kad programos, planai, rekomendacijos, šitoj sritį visko yra. Na, man atrodo dabar jau ir tyrėjai, ir prokurorai, ir teisėjai, visi maždaug įsivaizduoja, kaip reikia dirbti su aukomis, kokios tai aukos ir suprasti šio nusikaltimo visą specifiką, kad visi turi suprasti, kad tokių aukų kaip gerų liudytojų nebūna, kad apklausos turi būti vykdomos subalansuotai, nepažeidžiant aukų teisių, neatstumiant, nes dažnai aukos būna ir turi kriminalinės patirties, ir seksualinių išnaudojimo aukos. Štai ir darbas su jais turi būti atitinkamas. Kad būtų atitinkamų jautrumų, pareigūnai. Man atrodo, šita sritis gerėja viskas. O kas trūksta teisės aktuose, aš sunkiai galėčiau pasakyti. Turiu nuojautą, kad ten visko yra, visuose teisės aktuose.</p>
R3	<p>Pvz., rekomendacijos, jos labiau susiję yra su techniniais dalykais, tai yra kokius, kaip atlikti tyrimo veiksmus, kokius duomenis išreikalauti į bylą, kurie būtų susiję su būtent įrodinėjimu vienos ar kitos nusikalstamos veikos numatytos baudžiamajame įstatyme. Ir rekomendacijos yra labiau baudžiamojo proceso reguliavimo dalykas, bet aišku esant rekomendacijoms, tyrėjams turėtų būti aiškesnė situacija, kiek jiems, ko reikia įrodinėti. Bet yra čia problema ta, kad prokurorai, aš manau, taikyme tų rekomendacijų šiek tiek atsilieka su realiomis ir labiau yra linkę vadovautis BPK, kuriame yra viskas numatyta bendresnė prasme. Taikyti rekomendacijas yra žymiai sudėtingesnis, daugiau laiko reikalaujantis procesas ir tos rekomendacijos neretai būna labiau paviršutiniško pobūdžio, kartais kai paskaitai turinį, tai manai, kad tai reikalinga buvo tam, kad generalinis prokuroras pasirašytų eilinį savo įsakymą, bet ne tam, kad mes galėtumėm praktikoje pasiekti, arba kokių nors žymiai kokybiškesnį žmogaus teisių apgynimo lygį, arba nukentėjusių interesų atstovavimo aukštesnį lygį pasiektumėm, arba didesnės bylos tyrimo kokybės. Tai rekomendacijose galėtų atsispindėti daugiau tarptautiniuose teisės aktuose esančių reikalavimų ir nuostatų, kurias naudotų ikiteisminio tyrimo pareigūnai, kurie betarpiškai kiekvieną dieną renka duomenis, klausinėja asmenis, užklausineja teisinės pagalbos prašymais ir kreipiasi į prokurorą, ko jiems reikėtų gauti, kokių duomenų reikėtų gauti, iš užsienio šalies teisėsaugos, apie</p>

reiškinius, apie asmenis. Tai šitoje vietoje kompleksinis turėtų būti požiūris tiek prokurorų, kurie organizuoja ikiteisminį tyrimą, tiek tyrėjų, kurie betarpiškai taiko jį, tai kompleksiskai žiūrint į įstatymo raidę, į po įstatyminių aktų rekomendacijų turinį. Bet turintiems prokurorams įstatymo galią, teisės aktas, kuriame galima būtų galbūt išsamiau, nurodyti būtent arba kriterijus, arba duomenų pakankamumo lygį, kiek reikia, kokios informacijos, kad būtų surinkta tos nusikalstamos veikoms tirti, kurios yra numatytos nusikaltimams, baudžiamiems nusižengimams, žmogaus laisvėjai ir kitoms.

Įvertinus pateiktus duomenis, matyti, jog esantys, žemesni nei įstatymo lygmens teisės aktai veikia, jeigu taikytojas geba tinkamai juos taikyti, tačiau iš pateiktų respondentų atsakymų išskiriame šiuos aspektus: 1) numatyti planai, strategijos, kurie neturi tęstinumo, t. y. nustačius priemones, laikotarpį ir finansinius išteklius, atėjus naujai valstybės valdžiai, vėl yra iš naujo viskas dėliojama, todėl yra prarandamas tam tikras poveikis, stebėjimas ar šios priemonės, strategijos iš tikrųjų veikia ar ne, jų taikymas gaunasi formalus; 2) rekomendacijos neretai būna labiau paviršutiniško pobūdžio, kitu atveju, jų pagalba prokurorai praktikoje galėtų pasiekti aukštesnį lygį, žymiai kokybiškesnį žmogaus teisių apgynimo lygį ar nukentėjusiųjų atstovavimo arba pasiektų didesnės bylos tyrimo kokybės, rekomendacijose galėtų atsispindėti daugiau tarptautiniuose teisės aktuose esančių reikalavimų ir nuostatų.

Tyrimo rezultatai teisėkūros vektoriuje, parodė, jog būtent prekybos žmonėmis nusikaltimo teisinis reglamentavimas nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu yra tinkamas bei šie tarpusavyje dera. Pritartina teiginiui, jog nors ir atsiranda BK trūkumų taikant prekybos žmonėmis nusikaltimo reglamentavimą, subjektai formuodami teisminę praktiką, turi galimybę ištaisyti trūkumus išvesdami atskirų pavyzdžių nusikaltimo požymius. Darbo autorė atsižvelgus į respondentų atsakymus ir jų nurodytas problemas, teikia siūlymus teisėkūros vektoriaus tobulinimui: 1) valstybės institucijos rinkdamos ir teikdamos statistinius duomenis apie prekybos žmonėmis nusikaltimą ir prevenciją turi nusistatyti vieną planą ar schemą kaip bus skaičiuojami statistiniai duomenys, būtent tikslu, jog jie atitiktų vieni kitus bei parodytų tikrą prekybos žmonėmis nusikalstamumo paveikslą Lietuvoje; 2) nacionalinis teisinis reglamentavimas susijęs su prekybos žmonėmis nusikaltimais turi būti peržiūrimas ir papildytas, atsižvelgiant į BK randamas prekybos žmonėmis potekstes (pvz., BK 307 str. ir 308 str., juos įtraukiant būtent į BK 157 str.); 3) valstybė turi skirti didesnę dėmesį prekybos žmonėmis nusikaltimo problemai ir jos viešumui.

3.3. Kriminalistinis vektorius

Dar vienas svarbus tarptautinio bendradarbiavimo vektorius – prekybos žmonėmis kriminalistinis tyrimas. Norint visapusiškai išanalizuoti prekybos žmonėmis bendradarbiavimą buvo atliktas struktūrizuotas prokurorų interviu. Empiriniame tyrime dalyvavo Lietuvos Respublikos Generalinės prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo departamento prokurorė, Vilniaus apygardos prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo skyriaus du prokurorai, Kauno apygardos prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo skyriaus prokurorė ir Klaipėdos apygardos prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo skyriaus prokuroras. Respondentai buvo atrinkti atsižvelgiant į tai, jog būtent šie subjektai tiria prekybos žmonėmis bylas bei renka informaciją apie prekybos žmonėmis nusikalstamą veiką.

Prokurorų interviu atliktas vadovaujantis etikos principais – informuotumo, konfidencialumo, savanoriškumo ir anonimiškumo. Empirinis tyrimas buvo atliekamas gyvai, susitinkant su respondentais Jiems patogiu laiku ir vietoje, išskyrus Klaipėdos apygardos prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo skyriaus prokurorą, su kuriuo interviu vyko nuotoliniu būdu per pokalbių platformą „ZOOM“, Jam patogiu laiku. Respondentams buvo užduodami šeši atviri klausimai (Priedas Nr.3), taip pat atsiklausus ir Jiems leidus, interviu metu buvo daromas garso įrašas.

Empirinio tyrimo rezultatai yra pateikiami darbo autorės sudarytose lentelėse. Kiekviena sudaryta lentelė yra atskira pagal skirtingus interviu klausimus. Lentelėje nurodytas respondentas, kuris įvardijamas nuo R1 iki R5, klausimas ir jo atsakymas.

15 lentelė. Prekybos žmonėmis tyrimo mechanizmai

Klausimas	Kokius mechanizmas praktikoje taikote dažniausiai? Kreipimasi į užsienio valstybę teisinės pagalbos prašymo, tyrimo orderio ar inicijuojate jungtinės tyrimo grupės sudarymą, kodėl?
Respondentas	Atsakymas
R1	Priklauso nuo situacijos ir bylos. Idealiausiu atveju, jeigu tai yra įmanoma, tai yra jungtinės tyrimo grupės sukūrimas. Tai yra vienareikšmiškai pasiteisinęs tyrimo metodas, nes tai yra betarpiškas bendravimas su pareigūnais kitoje valstybėje. Jeigu mes šnekam apie tarptautinius nusikaltimus, nes prekyba

žmonėmis gali būti ir vietoje, ir nebūtinai. Taip pat, jeigu jau kalbam apie prekybos žmonėmis susijusius nusikaltimus įvykdytus užsienio valstybėse, tai vienareikšmiškai jungtinės tyrimo grupės. Tai yra paprasčiau, lengviau ir greičiau. Tai yra trys esminiai aspektai, kuriais ir turėtų, mano galva, visi vadovautis tiriant tarptautinius nusikaltimus, būtent šioje srityje. Bet, toje valstybėje turi būti taip pat tyrimas atliekamas. Jeigu norime surinkti, sukurti tyrimo grupę, tai vienareikšmiškai organizuojam susitikimus kaip taisyklę Hagoj. Deramės dėl sąlygų jungtinės tyrimo grupės sudarymo. Kiek teko dalyvauti pasitarimuose derybose, nė vieno atveju nebuvo, kad nesukurtumėm tyrimo grupės. Nereikia sudėtingų teisinės pagalbos prašymo, ETO ir t. t. Užtenka paprasto e-mailo, ką reikia padaryti arba jiems iš mūsų, ko reikia, ir mes labai paprastai greituoju būdu tarpusavyje keičiamės informacija, kas iš principo yra efektyvu. Taip pat labai efektyvu yra ir tai, kad mes galime vykti į užsienio valstybę, nes tai yra finansuojama pagal JITO būtent programą. Yra vienai bylai skiriama iki 50 tūkstančių eurų iš JITO programos, t. y. iš jungtinės tyrimo grupės, mes atpalaiduojam savo finansus. Mūsų resursai čia nedalyvauja ir tai yra labai efektyvu, nes viską finansuoja būtent Eurojustas. Kaip pavyzdys, tarkim, mums reikalinga didelė masė duomenų arba apklausos. Mes vykstam į užsienį, atitinkamą valstybę, apklausiamė mus dominančius asmenis ir iš karto parsivežam, mums reikalingus, procesinius dokumentus. Ir jeigu tai yra didelis kiekis duomenų, pvz., su finansais susiję, bankiniai paklausimai ir t. t, tai būna parsivežam po 3-4 tomus. Jeigu tokius dokumentus reikėtų siųsti paštu – nelabai kas nori apsiimti. Vienas dalykas, tai yra konfidencialūs dokumentai ir tai užtrunka žymiai ilgiau. Čia mes sėdam į lėktuvą, nuskridom, pasiėmėm. Mes susitvarkėm, pasitvarkėm 2-3 dienos ir mes turim pilną komplektą dokumentų. Tai yra labai efektyvu. Aišku, jeigu tyrimo grupė, sakysim, nėra sudaroma, tai be abejonės, tada arba ETO siunčiami, arba teisinės pagalbos prašymai, vėlgi, priklausoma kokia valstybė. Bet tai yra mažiau efektyvu, užima daug laiko. Tai rekomendacijos vienareikšmiškos, jeigu yra galimybė, tai tik jungtinės tyrimo grupės. Reikia bendrauti, kalbos mokėjimas yra svarbus šitoj vietoj. Bet tai nėra sudėtinga, tai viską atperka efektyvumas. Rekomendacijos vienareikšmiškai yra jungtinės tyrimo grupių steigimai.

<p>R2</p>	<p>Mūsų puikiausias įrankis, tačiau gan sudėtingas dėl visokių procedūrinių dalykų, yra jungtinio tyrimo grupė. Jungtinės tyrimo grupės pagalba visi įrodymai yra renkami ir gaunami daug greičiau. Daug paprasčiau ir mums nereikia laikytis išskirtinių procedūrų, tarptautinio prasme, kurios taikomos Europos tyrimo orderių, teisinės pagalbos prašymų, kas yra ypač sudėtinga. Mes teisinės pagalbos bylas formuojame ne su ES valstybėmis, o su trečiosiomis šalimis, į kurią patenka šiuo metu ir Anglija. Tai su Anglija turėjom ne vieną tyrimą, tai tikrai inicijuodavome jungtines tyrimo grupes, nes susižinojimas yra daug paprastesnis. Ta pati Norvegija nėra ES šalis, vėlgi turi būt kaip ir teisinės pagalbos byla, bet ne Europos tyrimo orderis. Tai su Norvegija žinau, kad irgi jungtinės tyrimo grupės yra sudaromos. Tai aš manau, kad tas įrankis yra labai puikus. Juo labiau, kad mes turim tą susižinojimą su konkrečiais žmonėmis, kurie yra surašyti jungtinės tyrimo grupės priede, kontaktai asmenų, su kuriais mes bendraujame elektroniniais laiškais. Ir tas susižinojimas vyksta tikrai daug paprasčiau. Jungtinę tyrimo grupę nėra taip paprasta sudaryti, kad ją sudaryti, turi būti bendri tyrimai, kad keitimasis informacija būtų tam tikrose konkrečiuose tyrimuose, kuris yra užsienio valstybėje ir pas mus. Jeigu kita šalis neturi tyrimo, tai jungtinės tyrimo grupės neturėsime. Grupės yra sudaromos būtent su trečiosiomis šalimis. Svarbiausia, kad tose šalyse, pvz., Lietuvoje ir Norvegijoje, vyktų paraleliniai tyrimai ir mes tiriamo. Sakykim, pas mane yra vieni asmenys, kurie pradėjo veikas ir darė Lietuvoje, bet jie baigė ir dar plus kažkokius veiksmus atliko Norvegijoje, tai ten norvegai pradeda tyrimą ir mes kaip ir sujungiame tyrimus. O dėl teisinės pagalbos, tik teisinė pagalba. Tokia specifika yra, kad Europos tyrimo orderis tik ES valstybėse, teisinė pagalba yra su trečiosiomis šalimis.</p>
<p>R3</p>	<p>Tai iš esmės reiktų pradėti nuo to, kad savo darbo praktikoje turėjau keletą bylų, jų nėra labai daug. Ir iš esmės tik vienoje byloje aš kreipiausi pagalbos į užsienio valstybę. Buvo išnaudojami nusikalstamų veikų darymui Lietuvos Respublikos piliečiai. Tai buvo kreipimasis į Švedijos Karalystę. Šioje byloje nebuvo inicijuotas jungtinės tyrimo grupės sudarymas, kadangi Švedijos Karalystėje, jie nutarė, kad tyrimas atliekamas Lietuvoje dėl Lietuvos piliečių išnaudojimo. Įtariamieji taip pat yra Lietuvos Respublikos piliečiai. Tiesiog, veikos yra daromos Švedijoje, todėl, jų manymu, buvo nutarta, kad jie atskiro</p>

	<p>tyrimo nepradės, o pagal mūsų pateiktą Europos tyrimo orderį ir Europos arešto orderį atliks veiksmus, kuriais galėtume, galėsime ir galėjome dalyvauti lietuviai, t. y. mes, tai Lietuvos teisėsaugos institucijų pareigūnų policijos pareigūnai, atliekantys tyrimą, ir aš kaip kontroliuojantis tyrimą.</p>
<p>R4</p>	<p>Du įrankiai, kurie naudojami, mano praktikoje, man neteko dalyvauti jungtinėje tyrimo grupėje, kadangi, na, tokio poreikio nebuvo bylose, kurias turėjau dėl prekybos žmonėmis. Tuo tarpu su Europos tyrimo orderiu ir teisinės pagalbos prašymu teko dirbti. Pati esu turbūt gana skeptiškai nusiteikęs aplamai prieš jungtinės tyrimo grupės sudarymą, nes ji iš principo daugiau taikoma turbūt tada, kada norima dirbti į priekį, į ateitį, kai reikia kažkokius veiksmus atlikinėti ir daug veiksmų, susijusių su užsienio valstybėje, kam reikalinga pagalba tų teisėsaugos institucijų. Tuo tarpu prekyba žmonėmis dažnai būna nusikalstama veika ir duomenys apie ją gaunami tada, kada ji jau yra įvykus praityje. Ir tuomet jau tyrimo grupė, kada reikia labai skubiai ir greitai dirbti, ji jau nebebūna tikslinga. Todėl realiai tikrai dažniau naudojuosi Europos tyrimo orderiu, nei galvoju apie tarptautinės jungtinės tyrimo grupės sudarymą, už tai, kad visų pirma užtrunka laike. Daug yra tokių organizacinių reikalų ir reikia matyti tikslą, dėl ko ji sudaroma. Jeigu jau mes aiškinamės įvykius, kurie yra įvykę, tai to tikslo skubiai ir greitai atlikinėti veiksmus dažniausiai nebūna. O tam, kad atlikti tam tikrų asmenų apklausas, galbūt ar turint kažkokią kitą informaciją pilnai pakanka, mano vertinimu, Europos tyrimo orderio. Žinoma, jeigu reikalinga skubesnė pagalba, tai tam mes turime Eurojusto pagalbą. Tokiu atveju net ir tie Europos tyrimo orderiai be jungtinės tyrimo grupės, jie realiai gana greitai pasiekia tą tikslinę grupę, kuriai reikalinga, t. y. teisėsaugos institucijos, užsienio valstybių ir jeigu reikia, poreikis yra skubesnis, tai lygiai taip pat atsakymai yra gaunami Eurojusto pagalba tarpininkaujant. Mano nuomone, Europos tyrimo orderis šios kategorijos bylose yra tikslingesnis, nes mažiau reikalaujantis resursų. Tuo tarpu jungtinė tyrimo grupė, žinoma, atskirais atvejais jina tikrai gali būt sudaroma, ypatingai kai kalba eina apie darbą, kuomet tik pirminė informacija yra gauta. Galbūt nukentėjusieji ne visi surasti, vienas identifikuotas kažkas, kas galbūt duoda parodymus ir yra duomenų, kad toliau ta grupė veikia ir išnaudoja kažkokius asmenis vienais ar kitais tikslais. Tokiu atveju turbūt</p>

	jungtinė tyrimo grupė galbūt ir būtų įrankis.
R5	Jeigu bylos aplinkybės rodo, kad veika padaryta Lietuvoje, tai jokių įrankių nereikia. Jeigu pranešimas ateina, pvz., iš kažkokios užsienio šalies, kad mūsų piliečiai ar ne mūsų piliečiai galimai yra išnaudojami mūsų piliečių. Jeigu, sakykim, kažkoks pranešimas ir atliekamas tyrimas, tada bus teisinės pagalbos prašymas arba tyrimo orderis priklausomai nuo šalies. Jungtinė tarptautinė grupė bus tada, kai tikrai byla yra sudėtinga. Ir pagal pobūdį matosi, kad dalis veiksmų bus atliekami kažkokioje užsienio šalyje ir dalis čia. Jeigu tik reikia kelių veiksmų atlikti, tai tikrai niekas nesudarys jungtinės tyrimo grupės, nes įkurti tą jungtinę tyrimo grupę, tai ne taip paprasta. Reikia pristatyti, kodėl reikia, kodėl turi būti tyrimas atliekamas, ir čia, ir ten, ir pan. Čia toks sudėtingesnis įrankis.

Tyrimo metu gauti rezultatai parodė, jog respondentų nuomonės išsiskyrė. Du respondentai nurodė, jog geriausias mechanizmas praktikoje yra jungtinės tyrimo grupės, kurios yra vienareikšmiškai pasiteisinusios kaip tyrimo metodas. Tai betarpiškas bendradarbiavimas su pareigūnais kitoje valstybėje, tačiau yra problema, kadangi jungtinio tyrimo grupės yra sudaromos būtent tik su trečiosiomis šalimis ir tuo metu, kai toje valstybėje yra taip pat atliekamas tas pats tyrimas. Taip pat nurodė, jog Europos tyrimo orderis ir teisinės pagalbos prašymai yra mažiau efektyvu ir užima daug laiko.

Kiti respondentai pasisakė priešingai ir išskyrė šiuos aspektus: 1) Europos tyrimo orderis tik su ES valstybe, o teisinės pagalbos prašymas yra su trečiosiomis šalimis; 2) jungtinio tyrimo grupė iš principo daugiau taikoma tada, kada norima dirbti į priekį, kai reikia tam tikrus veiksmus atlikinėti ir daug veiksmų, susijusių su užsienio valstybėje, kam reikalinga pagalba tų teisėsaugos institucijų; 3) dažniau yra naudojamas Europos tyrimo orderiu, nei yra galvojama apie tarptautinės jungtinės tyrimo grupės sudarymą, kadangi Europos tyrimo orderis šios kategorijos bylose yra tikslingesnis ir mažiau reikalaujantis resursų; 3) Jungtinė tarptautinė grupė yra sudaroma, kai byla yra sudėtinga ir pagal pobūdį matosi, kad dalis veiksmų bus atliekami kitoje užsienio šalyje ir dalis Lietuvoje, jungtinės tyrimo grupės sudarymas yra sudėtingesnis įrankis.

16 lentelė. Ikteisminiuose tyrimuose dėl prekybos žmonėmis esantys mechanizmai

Klausimas	Kaip manote, ar iki teisminiuose tyrimuose dėl prekybos žmonėmis turėtų būti taikomi ar sukurti su paprastinti tarptautinio bendradarbiavimo įrankiai, mechanizmai?
Respondentas	Atsakymas
R1	<p>Nemanau, kad turėtų būti supaprastinti. Procesas negali būti skiriamas vienos kategorijos bylų tyrimui. Tai yra standartizuotas procesas, pritaikytas visoms tyrimo formoms. Tiek prekybos žmonėmis, tiek prekybos narkotikais ir t. t. Prekyba žmonėmis dažniausiai yra susijęs idealiaja sutaptimi ir su kitais nusikaltimais (prostitucija, savadavimas, narkotinės medžiagos platinimas, neteisėtas praturtėjimas, ir nusikalstamu būdų gautų lėšų legalizavimas ir t. t.) Tai realiai, jeigu mes norėtume atriboti kelis straipsnius, t. y. BK 147 str., 157 str., kas susiję su prekybos žmonėmis, tai visiškai, manau, nepasiteisintų. Jie yra su kitais nusikaltimais, todėl išskyrimas būtų netikslingas. Manychiau, kad tos tyrimo formos, kurios yra dabar, kūrybiškai mažstant ir dirbant, jos yra pakankamai efektyvios. Instrumentų tikrai yra sukurta pakankamai, tik reikia efektyviai mokėti jais naudotis. Kartais būna tokių variantų, ypač su tarptautinėmis bylomis, kada nėra galimybės sukurti jungtinės tyrimo grupės ir nėra betarpiškai galimybės bendrauti su užsienio kolegomis, tada atsiranda problema. Bet aš manau, kad vien tik tai, nuo karto, atsirandančių problemų išsprendimui tikrai nereikėtų su paprastinti tarptautinio bendradarbiavimo, kažkokio formato keitimo. Manau, kad viskas, kas dabar yra, jas taikant, nuosekliai ir kūrybiškai, jų pakanka.</p>
R2	<p>Tarptautinis bendradarbiavimas tikrai supaprastintas. Būtent Jungtinės tyrimo grupės, kitokių įrankių ar mechanizmų nežinau. Šis mechanizmas, t. y. jungtinės tyrimo grupės sudarymas, labai padeda tiriant prekybos žmonėmis bylas ir tikrai mano žiniomis, juo yra naudojama.</p>
R3	<p>Aš manau, šiuo metu yra daugybė galimybių tinkamai, užtikrinti ikiteisminio tyrimo veiksmus, tyrimo veiksmų savalaikį atlikimą, tai pradedant nuo teisinės pagalbos prašymo, Europos tyrimų orderių pateikimo ir baigiant jungtinių grupių sudarymą. Be to, šiuo metu pakankamai, net nepakankamai, o labai aktyviai tyrimuose padeda Eurojusto atstovai. Lietuvos atstovai ir Eurojuste</p>

	<p>iškilius klausimams arba poreikiui greitai atlikti veiksmus, gauti duomenis iš kitų užsienio valstybių, jie tikrai aktyviai, noriai bendradarbiauja. Ir tai jų darbas, jų metodai leidžia pakankamai efektyviai tirti šitas veikas ir, mano manymu, kažkokių papildomų, supaprastinančių mechanizmų dirbančių tikrai nereikia. Kadangi tai yra jautrūs nusikaltimai, jautrūs socialine prasme, ir visose šalyse jie yra iš esmės įtraukti į prioritetinius tyrimus. Ir kiekvienai valstybei, tai yra labai svarbūs tyrimai, tai paprastai, užsienyje, taip pat kaip ir Lietuvoje, pareigūnai tam skiria labai daug dėmesio. Ir mūsų atveju, šita byla parodė, kad Švedijos pareigūnai labai aktyviai dalyvavo, labai nuodugnai pasiruošę veiksmų atlikimui, ir veiksmų atlikimo metu, dalyvavo virš 50 pareigūnų su įvairia technika. Tai aš manau, ir tie terminai, ir praktiniai terminai, ir rezultatai rodo, kad pakankamai. Bent jau iš mano patirties viskas vyko pakankamai sklandžiai, greitai ir galbūt galėčiau pasakyti, kad pas mus yra daugiau kažkokių biurokratinių trukdžių ar prašymų išduoti Europos tyrimo orderį: tada išduoda, tada mes siunčiam vertimą, policijai atlikti, tada siunčiam tą orderį, tai čia gal daugiau užtrunka, Bet šiaip paprastai, tie įrankiai yra pakankamai turimi, įrankiai yra pakankami tikslui pasiekti.</p>
<p>R4</p>	<p>Mes, tirdami nusikalstamas veikas, organizuodami šiuos tyrimus, visą laiką norime, kad viskas būtų greičiau ir paprasčiau, bet yra BPK reikalavimai, kurie turi būti išlaikyti bet kuriame procese. Ir tiek jungtinė tyrimo grupė, tiek Europos tyrimo orderis, tarpininkaujant, kaip minėta, Eurojustui, jeigu reikalinga Europolo pareigūnams, manau, pakankamai efektyviai leidžia išspręsti paprastumo, greitumo klausimą, kiek tai yra įmanoma. Noras dar supaprastinti, visada būtų, bet reikia suprasti, kad yra ir kitų nusikalstamų veikų, ne vien tik prekyba žmonėmis. Norisi to paprastesnio bendradarbiavimo, kurie susiję su užsieniu, tačiau visais atvejais, matyt, neįmanoma taikyti tų supaprastintų procedūrų. Tos, kurios veikia, jeigu jos, aš manau, efektyviai išnaudojamos, tai mano vertinimu, tai jos yra pakankamos pasiekti tą rezultatą, kuris yra norimas prekybos žmonėmis byloje. Kaip Europos arešto orderis, kuris taip pat gali būti tikrai pasistengus, šiek tiek įdėjus daugiau pastangų ir greičio, jis gali būti realizuojamas pakankamai greitai, mano vertinimu. Tai realiai, aš manau, kad pusiausybra turbūt šiuo atveju yra išlaikyta, tarp procesinių normų laikymosi, tiek užsienio suderinant, tiek mūsų, tiek tą proceso</p>

	greitumą, užtikrinant tokiais įrankiais, kokie šiuo metu yra suteikti. Bet čia yra mano asmeninė nuomonė tiek, kiek tai susiję su šios kategorijos bylomis.
R5	Ne, visko užtenka. Nemanau, kad galima būtų sukurti tokį įrankį, kad, sakykim, informaciją gautum greičiau negu dabar. Čia mano nuomonė. Tai to, kas yra, tai tikrai užtenka, o jeigu būtų ten kažkas, kas dar pagreintų, jeigu toks būtų sukurtas, tai žinoma, gerai. Visada yra gerai supaprastinti, greiti kažkokie įrankiai, bet aš manau, kad jie ir būtų sukurti. Nes jau šiais laikais tai labai jau viskas tobulėja ir bendradarbiavimas ir apskritai tos visos sistemos informacinės. Vis tiek niekas, galbūt, taip greitai nevykdytų, nes, kartais reikia kitos šalies banko išklotinių sąskaitos, tai vis tiek turi gauti sankciją. Turi būti ir kontrolės mechanizmai, kad viskas būtų tikrai teisėta. Kad niekas nepiktnaudžiautų įgaliojimais. Ir blogiems, gal, kėsłams. Kalbant apie trukmę kai prašai kitos valstybės pagalbos, tai būna ilgos trukmės, bet aš bandau išvesti analogą, jeigu į mus kažkas pasikreiptų, čia Lietuva pakankamai labai greit viską vykdo palyginus su kitomis valstybėmis, bet taip nebus, kad nusięsi į kiekvieną elektroninį paštą ir kažkas iš karto bėgs vykdyti. Kur yra didelė šalis, kur yra didelė populiacija, kur yra didelis tinklas, tas užtrunka. Pas mus viskas paprasčiau, pas mus greičiau ir vyksta. Bet jeigu būtų įrankių, tai būtų puiku, bet jeigu nėra, tai tikrai išsiverčiame su įrankiais, kurie yra.

Įvertinus tyrimo metu gautus respondentų atsakymus, matyti, jog visi laikosi vienos nuomonės, jog ikiteisminiuose tyrimuose dėl prekybos žmonėmis esantys mechanizmai/įrankiai yra pakankami, remiantis gautais atsakymais galima išskirti šiuos aspektus: 1) tyrimo formos, kurios yra dabar, kūrybiškai mąstant ir dirbant, jos yra pakankamai efektyvios, o instrumentų yra sukurta pakankamai, tik reikia efektyviai mokėti jais naudoti; 2) šiuo metu yra daugybė galimybių tinkamai, užtikrinti ikiteisminio tyrimo veiksmus, tyrimo veiksmų savalaikį atlikimą, tai pradedant nuo teisinės pagalbos prašymų, Europos tyrimų orderių pateikimo, baigiant jungtinių grupių sudarymu, taip pat padeda Eurojusto atstovai, todėl kitų papildomų, supaprastinančių mechanizmų nereikia; 3) visko užtenka, tačiau visada yra gerai supaprastinti ar greiti įrankiai, bet jeigu reikėtų jie ir būtų sukurti, šiuo metu galima išsiversti su įrankiais, kurie yra ir dabar; 4) turi būti išlaikyti kontrolės mechanizmai, kad viskas būtų teisėta, kad niekas nepiktnaudžiautų įgaliojimais.

17 lentelė. Specialios tyrimo metodikos tiriant prekybą žmonėmis

Klausimas	Kaip vertinate, ar reikėtų daugiau specialių tyrimo metodikų tiriant prekybą žmonėmis atvejus? Gal turite ką pasiūlyti?
Respondentas	Atsakymas
R1	<p>Prekybos žmonėmis bylos nėra tapačios viena kitai. Kiekvienas atvejis yra individualus. Ir pritaikyti naują tyrimo metodiką, kuri būtų universali, pakankamai sudėtinga. Prekyba žmonėmis nėra atskiras nusikaltimas, jis eina inkorpore dažniausiai su kitom nusikalstamomis veikomis. Jeigu mes norėtume tirti vien tik prekybą žmonėmis, tada mes turėtume skaldyti, kas būtų ne efektyvu atskirt nuo kitų nusikaltimų. Mes taikom vieną metodiką tiriant prekybą žmonėmis byloms, kitą metodiką narkotikų medžiagų platinimui, trečią metodiką, tarkim, savadavimui ar prostitucijai. Tai būtų labai didelė maišalynė ir būtų tikrai neefektyvu, painiavos daugiau būtų, negu naudos. Dėl tyrimo naujų metodikų, aš nemanyčiau, kad mes dabar kažko tai neturime ir negalime naudoti to, ką naudoja užsienio valstybė. Tiriant, aišku, procesas mūsų yra sudėtingas, bet yra procesas. Tai į tai reikia žiūrėti kompleksiskai, bet ne vien per prekybą žmonėmis prizmę. Tyrimo formos ir įrankiai, ką mes dabar turim, ir lyginant taip, kaip dirba mūsų kolegos užsienyje, tai nesakyčiau, kad mes prastai atrodome, kai kuriais aspektais žymiai geriau, efektyviau negu jie. Nes mūsų ir prekybos žmonėmis sąvoka yra daug platesnė ir konkretesnė lyginant su kitų valstybių, mes galim pasirinkti įvairius tyrimo metodus, būtent pritaikant konkrečiai bylai. Kas vėlgi užsienio valstybėse ir ta prekybos žmonėmis sąvoka yra šiek tiek su paprastinta ir ji yra siauresnė. Norint ją taikyti, pas juos atsiranda daug kitų problematikų. Pvz., jie nemato sistemiškumo. Mes matom, kad mūsų piliečiai išvežami į užsienį ir vykdo vagystes iš parduotuvių. Pagauna, vieną kartą nubaudžia, antrą kartą nubaudžia, trečią kartą nubaudžia. Užsienio valstybėse dažniausiai neįžvelgia sistematiškumo ir jie juos baudžia atskirai, o galų gale deportuoja. Jie atsikrato tos problemos. Iš savo praktikos ir patirties galiu pasakyti, kad jie niekada nesiaiškina, kodėl asmuo vagia, kokios to priežastys. Jie pagal faktą nustato kad pavogei, nubaudė, deportavo iš valstybės ir jų manymu problema išspręsta. Tai va čia yra didžiausia jų blogybė. Jie neanalizuoja medžiagos, pas juos vėlgi duomenų rinkimo sistema yra automatizuotu būdu. Kaip pas mus, tarkim, VRM</p>

	<p>domenų bazė bendra visai valstybėje, mes žinom, kas padarė nusikaltimą Lietuvoje, pvz., Klaipėdoje, Vilniuje, Šiauliuose, Panevėžyje ir t. t. Pas juos dažniausiai tokių bendrų sistematizuotų duomenų bazių nėra, jie turi pagal savo regionus. Kartais jie nemato, ką vienas regionas daro, ką trečias daro, ir jie negali to susisteminti. Tai ir yra problematika būtent tiriant prekybos žmonių bylas. Tai mes šiuo atveju tikrai progresyviau atrodom už juos ir aš manyčiau, kad tai yra pakankamai efektyvu tai, ką mes turim. Tik reik juos naudoti.</p>
R2	<p>Mes turime didžiules rekomendacijas. Ten gal daugiau akcentuojama į aukos atpažinimą. Tos rekomendacijos yra pas kiekvieną mūsų kolegą ir nevyriausybinius, policijos pareigūnus, tyrėjus, nes ten yra labai detalai aprašyta, kaip atpažinti auką, netgi kokius klausimus užduoti. Ten yra iš dalies ir aptariama veikų kvalifikavimo specifika ir kokios turi būti nusikalstamos veikos, su kokiomis sutartimis. Tai aš manau, kad tai yra turbūt vienintelis pagrindinis mūsų toks įrankis be BK. Kiekvienais metais yra surenkami pareigūnai ir ne tik pareigūnai, nevyriausybinkai, kurie dirba šioje srityje, ir mes kiekvienais metais susirenkam ir aptariame, ką rekomendacijose reikėtų keisti, kas yra pasikeitę mūsų aplinkoj, kas pasikeitę yra tarptautiniuose aktuose institucijų, ten ir Vaikų teisių tarnybos, ir Užsienio reikalų ministerijos konsuliniai skyriai – tai didžiulė grupė žmonių, kuri aptaria, ką reikėtų keisti ir atnaujinti pagal šiandieną, tai čia yra mūsų stiprus įrankis.</p>
R3	<p>Šiuo metu yra, jeigu neklystu Generalinės prokurorės, galbūt ir kartu su policijos pareigūnais patvirtintos rekomendacijos dėl ikiteisminio tyrimo atlikimo, dėl prekybos žmonėmis bylose. Rekomendacijos yra labai nuoseklios ir išsamios. Kai kuriose vietose yra net perdėtai, išsmulkmeninta. Mano manymu, jos yra perkrautos. Čia galbūt reikėtų šviesti visuomenę apie tai, kas tai yra prekyba žmonėmis. Ne kiekvienas atvejis galimas. Labai dažnai žmonės pateikia pareiškimą, kad jeigu jie atlieka darbą, kažkokius darbus, nenumatytus darbo sutartyje ir už tuos darbus jiems moka mažiau arba nemoka, pranešėja laiko tai išnaudojimu ir patys save laiko aukomis. Tai čia šitoje vietoje trūksta švietimo. O pačios metodikos, kaip tai atlikti ir šias nusikalstamas veikas, aš manau, tikrai pakanka.</p>
R4	<p>Mano vertinimu, prekyba žmonėmis yra ta nusikalstama veika, kuriai yra pakankamai daug dėmesio skiriama ir šiuo metu. Kalbant tiek apie mokymus,</p>

kalbant apie tam tikrą teisinę bazę, kuri yra nustatyta. Kalbant apie rekomendacijas, turbūt nedaug BK nusikalstamų veikų turi tokias atskiras rekomendacijas, išskirtas kaip prekybos žmonėmis bylos. Rekomendacijose tikrai pakankamai aiškiai apibrėžta tarp įvairių institucijų, kas kokius veiksmus turi atlikti, nustatę kažkokį prekybos žmonėmis galimą prekybos žmonėmis atvejį ir tam tikra dalimi, tyrimo metodika yra aprašyta, kaip turėtų elgtis pareigūnai nustatę tokį atvejį. Tai aš manau, kad tų metodikų, rekomendacijų, be kita ko, dalyvaujant mokymuose atskirai. Atskiros knygelės yra ruošiamos, daug ir studentai rašo šia tema tam tikrų darbų. Tai aš manau, kad tos metodikos teorinės kaip tokios nusikalstamos veikos, turi būti tiriamos. Na, jos yra pakankamai. Taikymo klausimas, yra kas kita. Ir kas kita turbūt yra ikiteisminio tyrimo pareigūnų žinojimas tų metodikų, kurios jau ir dabar yra nustatytos ir realiai tam tikrą specifiką turi dėl savo pobūdžio šie tyrimai. Tam tikra prasme, susiduriame su problema, kad bent jau viena pagrindinių minčių yra nukentėjusių labai greitai neklausinėti, įvykus tokiam įvykiui duoti laiko jam susivokti, susigulėti ir tik vėliau jį apklausti. Tačiau tuo metu, šalia turime BPK reikalavimus – 10 dienų iki ikiteisminio tyrimo pradėjimo, ir ne kitaip. Pradėjus taip pat negalime tame procese ilgai užtrukti, ypač žinant, kad nukentėjusysis dažniausiai yra pagrindinis įrodymų šaltinis ir duomenų šaltinis šiuose tyrimuose. Tai tokios pusiausvyros rasti nėra taip paprasta, tačiau jeigu kalbėt apie pačias metodikas, kaip tai turėtų būti daroma, tą teorinį lygį metodikų, tai aš manau, kad jų tikrai šiuo metu yra pakankamai. Taip pat rekomendacijos yra nuolat atnaujinamos ir klausama, kaip reikia patobulinti. Esant poreikiui, manau, tikrai galime teikti pasiūlymų dėl tų rekomendacijų, jų pataisymo, galbūt naujos metodikos, galbūt kvalifikavimo klausimai praktikoje keičiasi, tai tas procesas tikrai toks nepertraukiamas yra ir manau, kad realiai kažko naujo išradinėti ir teoriniu lygiu, dar iš naujo surašyti tikrai nėra dėl ko. Įrankiai visi yra tam, kad gerai tirti šitas nusikalstamas veikas kokybiškai.

R5

Tokių specialiųjų tyrimo metodikų, tai jų yra daug ir pakankamai. Pavienių tokių kažkokių ir mūsų rekomendacijos, tokios jau pakankamai smulkios, detalios. Jas galima pildyti iki begalybės, todėl, kad kiekviena byla susijusi su prekyba žmonėmis, turi savo specifiką. Ir kiekvienai specifikai instrukcijų neparašysi, nes bus kita byla, su šiek tiek kažkoku kitu nuokrypiu ir vėl. Tai

yra bendri standartai. Aišku, gal teismų praktikos mažoka, nes jeigu imant priverstinį išnaudojimą darbui prekybos žmonėmis, tai tokie jau labai aiškūs, kai verčia daryti nusikaltimus, kai prostitucijai. Bet pvz., kai yra žmonės išnaudojami dirbti su darbo sutartimi, kur sakykime, pažeidimai atitinka ir administracinei ir baudžiamajai atsakomybei, va atribojimas, ir to atribojimo niekur nėra prašyta, bet čia turbūt, be teismų praktikos neišsiversim. Tiesiog turi teismas vertinti, nes labai sudėtingi atveji, labai sunku juos identifikuoti. Tokios specialios metodikos visiems, tu gali parašyti vienam, pagal vieną situaciją. Kadangi gyvenimas kinta, viskas kinta, tai nespėsi kurti specialių metodikų. Aš pati matau kaip bylos keičiasi, specifika bylų keičiasi. Ir su ta pakeista specifika, žinoma, kad nėra tos specialios metodikos, bet yra bendra pagrindinė. Metodikų gali sukurti labai daug, bet jeigu kompetencijos stoka, tai tada negelbės ir daugybė metodikų. Tai tyrėjai turi būti specializuoti, turi dažnai dalyvauti mokymuose. Ypač tuose, kur tikrai daugiau pristatoma naujovių, apskritai požiūrių, gal ir su užsienio kolegomis ir pan., kur pristato bylas iširtas panašiai, kad turėtų įsivaizdavimą, kas tai yra. Nes tikrai labai didelė problema su tyrėjais.

Įvertinus tyrimo metu gautus rezultatus matyti, jog visi respondentai nurodo, jog specialiųjų tyrimo metodų pakanka bei nurodo: 1) prekybos žmonėmis bylos nėra tapačios viena kitai ir kiekvienas atvejis yra individualus, todėl pritaikyti universalią tyrimo metodiką būtų pakankamai sudėtinga; 2) jeigu reikėtų taikyti skirtingas metodikas pagal nusikalstamą veiklą, būtų didelė sumaištis ir tyrimas būtų neefektyvus; 3) tyrėjai turi būti specializuoti, turi dažnai dalyvauti mokymuose (ypač tuose, kur tikrai daugiau pristatoma naujovių, apskritai požiūrių, gal ir su užsienio kolegomis, kur pristato bylas iširtas ir t. t., kad turėtų įsivaizdavimą, kas tai yra); 4) teismų praktikos mažai, būtent kai yra žmonės išnaudojami dirbti su darbo sutartimi, kur pažeidimai atitinka ir administracinei, ir baudžiamajai atsakomybei ir to atribojimo niekur nėra prašyta.

Didelė dalis išskiria kaip vieną sėkmingiausią tyrimo metodiką – rekomendacijas dėl prekybos žmonėmis tyrimo bei pateikia šiuos aspektus: 1) rekomendacijos yra pas kiekvieną kolegą, tai yra pagrindinis įrankis be BK; 2) kiekvienais metais yra aptariama, ką rekomendacijose reikėtų keisti, kas yra pasikeitę mūsų aplinkoj, kas pasikeitę tarptautiniuose institucijų aktuose ir t. t. ir visa tai atnaujinti pagal šiandieną; 3) rekomendacijos yra labai nuoseklios ir išsamios, o kai kuriose vietose yra net perdėtai išsmulkminta, tačiau šiuo atveju

reikėtų šviesti visuomenę apie tai, kas tai yra prekyba žmonėmis, o pačios metodikos, kaip tai atlikti ir šias nusikalstamas veikas tirti, tikrai pakanka; 4) rekomendacijose tikrai pakankamai aiškiai apibrėžta tarp įvairių institucijų, kas kokius veiksmus turi atlikti, nustatę galimą prekybos žmonėmis atvejį ir tam tikra dalimi tyrimo metodika yra aprašyta, kaip turėtų elgtis pareigūnai nustatę tokį atvejį.

18 lentelė. Prekybos žmonėmis tyrimo mechanizmai

Klausimas	Ar naudojate metodines medžiagas, dirbant su prekybos žmonėmis atvejais, ir ar pakanka metodinės medžiagos, dirbant su prekybos žmonėmis nusikaltimais?
Respondentas	Atsakymas
R1	<p>Anksčiau taip, naudodavau metodikas. Na, tos metodikos, atvirai pasakius, pas mus yra nedaug. Yra būtent tos pagrindinės rekomendacijos susijusios, o toliau yra tik atskiri straipsniai, mokslininkų parašytų. Aš vertinčiau straipsnius tuos, kurie yra rašomi mokslininkų praktikų, jie čiupinėja tuos atvejus, tas bylas, žino betarpiškai tą situaciją. Universitetų mokslininkai, taip, jie taip pat rašo, bet jų straipsniai yra pakankamai sausi ir jie yra pakankamai toli nuo praktikos, kada žmogus pats neturėjęs bylos. Teoriniame lygmenyje visai kaip ir supranta, kas taip yra, su kuo valgoma, bet praktiškai, kaip tai įgyvendinti, jis neturi pakankamų žinių. Va čia yra problematika. Todėl ir su tą metodika, jeigu šnekant apie mane asmeniškai, tai rekomendacijos jos yra jau senos pakankamai, berods 15 metų, jos yra. Tai jos visos perskaitytos ir nieko daugiau mes neturim naujo. Taip, jeigu kas pradeda dirbti naujai, tyrėjai, ar nauji prokurorai, kurie gauna specializaciją, tai beveik be jokios abejonės ta metodika jiems yra reikalinga, būtent tos specialiosios žinios, pradedant nuo būtent rekomendacijų, kas liečia prekybos žmonėmis, ir baigiant teismų praktika. Nes teismų praktika, vėlgi, ji nestoja vietoje, ji vystosi. Atsiranda naujos išnaudojimo formas, tai jeigu, kalbant apie prekybą žmonėmis, atsiranda vėlgi nauji sprendimai šiose bylose. Todėl, jeigu vertinti teismų praktiką ir sakyti, kad tai yra metodika tyrimo, gal ir būtų galima sakyti, kad aš ja naudojuosi. Bet kas liečia dabartinę, nelabai, ką mes turime. Tai yra vienos rekomendacijos, o toliau jau čia tavo gebėjimas susirasti informaciją. Aišku, tarptautinėje erdvėje yra daug medžiagos, bet klausimas, ar kas ją skaito, ar kas</p>

	<p>jos ieškos. Ar tik apsiriboja tuo, ką mes turim po ranka. Yra nemažai straipsnių parašęs Aurelijus Gutauskas, jo straipsniai yra pakankamai informatyvūs ir nesausi. Iš jų galima ir pasimokyti, ir kažką pritaikyti, kažkokias praktikas, tiek tyrimo, tiek palaikant valstybinį kaltinimą. Daugiau aš nelabai matau, ką galima būtų Lietuvoje rasti ir kuo galima būtų pasiremti. Lietuvoje yra vienas, kitas mokslininkas, kurie galėtų kažką padaryti, bet pakankamai sudėtinga. Tai toks arsenalas skurdokas, pas mus šitų dalykų, kurie galėtų būti taikomi kaip metodinė medžiaga Lietuvoje. Tai nėra pakankama.</p>
R2	<p>Mūsų teismų praktika, tai pagrindinis mūsų šaltinis. Tai mes ir dalijamės su kolegomis ir studijuojame, analizuojame, kiek ji keičiasi, o daugiau – nepasakyčiau, kad mes ją turim ypatingą, išskyrus rekomendacijas, teismų praktika ir savo patirtis, tuos laimėjimus ir pralaimėjimus teismuose. Tai tokios turbūt mūsų tos rekomendacijos metodinės, daugiau tikrai negaliu pasakyt.</p>
R3	<p>Kaip ir minėjau, yra rekomendacijos, kurios yra išsamios ir kurios tikrai padeda, padeda kryptingai atlikti ikiteisminį tyrimą. Atlikti apklausas tiek aukų, tiek ir įtariamųjų, aiškiai nurodytos, kokios aplinkybės nustatytinos ikiteisminio tyrimo metu ar kokiu tikslu atliekant vieną arba kitą veiksmą yra siekiama. Tai būtent tomis rekomendacijomis ir vadovaujamosi.</p>
R4	<p>Remiamės daugiausia tomis rekomendacijomis, kurios yra priimtose 2015 m. su tam tikrais pataisymais. Tikrai tyrėjams nuolat akcentuojama ir tyrėjai lygiai taip pat dalyvauja įvairiuose mokymuose kaip tokio pobūdžio nusikalstamas veikas tirti. Šiek tiek specializacija tyrėjams, taip pat yra tokia neoficiali, bet tie, kas jau yra turėję tokių ikiteisminių tyrimų ir tiria tokias nusikalstamas veikas, jie dažniau gauna tokius tyrimus tam, kad nereikėtų kitam tyrėjui iš naujo mokytis kaip asmenis apklausti, kaip parodymus rašyti, kaip gauti tą, kas reikalinga ikiteisminiam tyrimui, tuos duomenis. Realiai metodikos, mano nuomone, tai jos yra pakankamai efektyviai taikomos, kadangi, na, kaip žinia, specializuoti padaliniai atlieka šituos tyrimus, tai jie tas žinias kaupia, tiek iš mokymų, tiek iš metodikų, tiek iš rekomendacijų. Jie dar tam tikra prasme turi, vidinius savo teisės aktus, tai aš manau, kad jų yra tikrai pakankamai. Ir kažko naujo išrasti turbūt pakankamai sudėtinga, įvertinus tai, kad tos rekomendacijos, kurios yra, jos tikrai pakankamai išsamios ir skirtos konkrečiai, praktiškai vienai nusikalstamai veikai ir su ja susijusioms</p>

	gretimomis nusikalstamomis veikomis, prekybai žmonėmis, išnaudojimo priverstiniam darbui, paslaugoms ir t. t.
R5	Naudojam. Kai dirbam, naudojam visą informaciją, ką tik tai galima susirasti. Ir reikalinga vien tik ir pagrįsti kažkokį, vieną, kita žodį, jeigu ten nėra kažkas tokio, būna kartais rašai ir tau žodžių pritrūksta, argumentacijos tokios, tas būna kartais išdėliota rekomendacijose. Tu panašiai atrodo, kaip ir viską, žinai, bet atsiverti, pasižiūri, kad ir pranešimo apie įtariamą turinys, tai jis toks būna labiau paruoštas atskleistas, nėra visiškai iš galvos parašytas. Tai šiaip visada viskuo naudojamės, ir idėjų, ir minčių ieškom, ir žinom, kas yra ta prekyba žmonėmis, bet vis tiek, ir tos rekomendacijos jos yra tobulinamos, tikrai, dabar gal ir senokai, bet laikas nuo laiko prie jų grįžtama. Tai ar naudojam, tai tikrai taip, ar pakanka? Tikrai nežinau. Kartais atrodo, kad ne. Bet ne dėl to, kad jų nėra, o dėl to, kad nenorim.

Iš pateiktų respondentų atsakymų matyti, jog vienareikšmiškai yra naudojamos metodinės medžiagos, taip pat keli respondentai pažymėjo, jog trūksta metodinės medžiagos. Įvertinus gautus atsakymus išskiriami šie aspektai: 1) metodinės medžiagos nėra daug, yra pagrindinės rekomendacijos susijusios su prekybos žmonėmis tyrimu, o toliau tik atskiri straipsniai parašyti mokslininkų, taip pat jeigu vertinti teismų praktiką kaip tyrimo metodika, taip pat ja yra naudojama; 2) teismų praktika – pagrindinis šaltinis, ji yra studijuojama ir analizuojama, kiek ji keičiasi. Daugiau nieko nėra, išskyrus rekomendacijas, teismų praktiką, asmenines patirtis – laimėjimai ir pralaimėjimai teismuose; 3) esančios rekomendacijos, yra išsamios ir padeda kryptingai atlikti ikiteisminį tyrimą.

19 lentelė. Kvalifikacijos kėlimas tiriant prekybos žmonėmis atvejus

Klausimas	Ar turite galimybę kelti kvalifikaciją Lietuvoje kartu su užsienio kolegomis? Jūsų nuomonė, ar kėlimas kvalifikacija kartu su užsienio šalies kolegomis būtų naudinga, tiriant prekybą žmonėmis atvejus?
Respondentas	Atsakymas
R1	Graudus vaizdas su kvalifikacijos kėlimu. Kodekso nepakanka paskaityti, kodeksą galime mes visi pasiskaityti, bet iš to naudos nėra. Didžioji dalis yra tokių mokymų, kurie remiasi arba sausai paimtomis rekomendacijomis, arba

kodekso komentavimu. Yra pakankamai sudėtinga Lietuvoje kelti kvalifikaciją šioje srityje. Jeigu pats tuo nesidomėsi, bus pakankamai sunku. Kas liečia vėlgį užsienio kolegas. Taip, jeigu, sakysim, prieš pandemiją buvo labai daug mokymų (užsienio mokymai). Užsienio kolegos – taip, yra reikalingi, kadangi dalyvaujant mokymuose su jais, tu keitiesi informacija. Tu keitiesi informacija, tu sužinai apie tyrimo naujas metodikas. Apie jų šalyje esančią specifiką tam tikrų išnaudojimų formų. Apie įstatyminę bazę, ko galima, ko negalima daryti. Pvz., Britai nenaudoja telefoninių pokalbių savo procese, pas juos yra draudžiama. Jie gali tą informaciją rinkti, bet panaudoti procese negali. Tai yra didelė problema, tačiau bendraujant su užsienio kolegomis randi visokių išeičių. Pvz., mes klausomės telefoninių pokalbių Jungtinėje Karalystėje, tada mes jiems, prilygtinai siūlome pasinaudoti mūsų pokalbiais, bet jau mūsų fiksuotais pokalbiais, ne jų, nors ir jų teritorijoje. Tada jie, kaip ir sutinka pasinaudoti ir jie legalizuoja tuos telefoninius pokalbius, kaip įrodomąją duomenų bazę savo bylose. Taip mes esam darę ne kartą. Kada tu su kolegom dažnai bendrauji, tu randi tokių įdomių išeičių iš susidariusių situacijų, kurios atrodytų kaip ir beviltiškos. Vienareikšmiškai bendraujant tiek mokymuose, tiek ne mokymuose, tiek šiaip per Jungtines tyrimo grupes su kolegomis yra pakankamai efektyvu ir naudinga. Aš labai norėčiau, kad būtų kviečiama kuo daugiau specialistų į Lietuvą, iš užsienio būtent, skaityti paskaitų šiuo klausimu, bet deja, kol kas nesimato, kad tai būtų. Vietiniai skaito paskaitas, bet jos yra pakankamai sausas, ne informatyvios. Tikrai nėra labai efektyvu šiuo klausimu. Su mokymais Lietuvoje yra pakankamai sudėtinga. Kitų sričių specialistai, taip, jie turi daugiau žinių, bet kas liečia prekybą žmonėmis, tai ne ypatingai. Būtent pakankamas mažas kiekis specialistų, kurie yra susipažinę betarpiškai su šita problema ir galėtų pasidalinti savo įžvalgomis.

R2

Mes turim galimybes, ne mūsų pačios sistemos yra organizuojami ir organizuojami nacionalinės atstovės prekybos žmonėmis, Vidaus reikalų ministerijoje yra toks žmogus koordinatorius mūsų, tai jie dalyvauja įvairiuose tarptautiniuose projektuose, ir mes dabar su norvegais didžiulį projektą turėjom. Jie ir mus kviesdavosi į labai tokius aktyvius mokymus, kaip jie vadina dirbtuves. Tai mes ten ir dirbom, ir atsakinėjo, ir kūrėm, ir sprendėme visokius mazgus. Kažkada jie buvo atvažiavę, tai bendravimo kaip ir turim,

	<p>kiek įmanoma jį turėt. Nesakyčiau, kad jų labai jau daug, galėtų būt daugiau, bet jau kiek mes čia aprėpiam, kiek mus pakviečia. Tai išties yra labai naudinga, nes praktika kaip ir visur tas dalijimasis vis tik verčia tobulėti, skaityti, žinoti ir daugiau mokytis.</p>
R3	<p>Lietuvoje kartais vyksta seminarai. Jų nėra daug. Galimybė juose dalyvauti yra atvira ir iš esmės mes dalyvaujam. Ar jų pakanka? Galbūt ne. Nes prekyba žmonėmis bylos įvairėja. Kadangi visuomeniniai santykiai kuo toliau, tuo labiau tampa įvairesni ir žmonės išnaudojami įvairiais atvejais. Ir tų atvejų, kuo toliau, tuo turės daugiau. Tai iš to atvejo, tos praktikos viena vertus, nėra daug, tačiau ji yra labai įvairi ir tikrai tos kvalifikacijos kėlimo poreikis yra didelis. Bet kadangi bylų Lietuvoje nėra labai daug, praktikos nėra daug, todėl ir lietuvių, tokių galimų galbūt pranešėjų arba specialistų nėra daug ir jų patirtis nėra tokia įvairiapusė kaip užsienio šalių kolegų. Esu dalyvavęs užsienyje, seminaruose. Tikrai yra naudinga, kadangi jie turėję patirčių, kurias mes dabar turime. Įprastai išnaudojimas Lietuvoje perimamos iš užsienio šalių, kurioje yra jau užkardytas išnaudojimas. Tai tų susitikimų, mokymų, seminarų su užsienio kolegomis galėtų būti daugiau. Ir tikrai būtų naudinga tiriant šias veikas.</p>
R4	<p>Naudinga, vis gi kalbame apie tarptautinį nusikaltimą, apie tai, kaip jis suprantamas užsienio valstybėse, apie bendrą darbą su užsienio valstybių teisėsaugos pareigūnais. Iš tiesų tų mokymų esame turėję, ypatingai vienu laikotarpiu. Labai aktyviai mokymai vyko įvairiose valstybėse ir dabar realiai norint dalyvauti, tai labai daug yra ir “online“ mokymų ta tema, tiek prekybos žmonėmis, vaikų prekybos vaikais, išnaudojimu priverstiniam darbui. Yra praktiniai mokymai išvykus į užsienio valstybę arba, kad ir mūsų valstybėje, kaip vyksta tie pareigūnai. Jie yra tikrai pakankamai naudingi, ypatingai jeigu jie vyksta su simuliacinėmis situacijomis, kuomet duodama situacija ir tada bandoma ją kažkaip išnarplioti, kokią pagalbą galima naudotis su užsienio valstybių teisėsaugos pareigūnais. Tai yra tikrai naudinga, be kita ko, tiesioginių tokių mokymų metu, tam tikri kontaktai užmezgami su tais žmonėmis, kurie yra specializuoti toje valstybėje ir dirba su tomis nusikalstamoms veikom. Tai tokiu atveju, jeigu tie kontaktai užmezgami, tai daug paprasčiau, gali būti kitą kartą gauti neformaliai informaciją, kažkokią pagalbą, jeigu reikia. Dalintis patirtimi tikrai labai verta. Labai naudinga,</p>

	<p>kadangi tas nusikaltimas, vis tiek jis visoje ES yra daugiau ar mažiau taip pat suprantamas. Na, išskyrus tam tikrus niuansus, galbūt išnaudojimo priverstiniam darbui. Kai kalba eina, tai kai kuriose valstybėse yra tokia kaip nusikalstama veika, kai kurios kaip atskiros nėra, tai ir tą sužinai. Be kita ko, šitie mokymai su užsienio kolegomis, mano vertinimu, iš tiesų yra labai naudingi. Ir aišku, būtų džiugu, kad jų būtų kuo daugiau, bet čia vėl atsiduria tokie dalykai kaip dalyvavimas tokiuose mokymuose reikalauja pakankamai gerų anglų kalbos žinių. Ir čia jau turbūt mes, kad ir specializuoti prokurorai tą anglų kalbą taip sakykim daugiau mažiau mokam, tai tikrai ne tiek laisvai, kad visiškai laisvai galėtume bendrauti įvairiomis temomis. Tai čia vėl gali būti tam tikra kliūtis, bet tais atvejais, kai mokymai organizuojami, tai dažnai jie būna. Na, jeigu Lietuvoje, tai aišku tikrai būna ir lietuviškai su vertimu. Tuo tarpu jeigu tik mokymus kaip konferenciją klausyti, tai tos anglų kalbos žinių tikrai pakanka. Labiau tokie, kaip matote, kokie aktyvūs mokymai būna, kai darbas grupėse, situacijų sprendimas. Tada, tam tikra prasme, gali būti šiek tiek kliuvinys anglų kalbos žinios. Per mokymus sužinai, kaip užsienio valstybėse sprendžiamos tos vienos ar kitos teisinės neaiškios situacijos, kaip tyrimai atliekami. Tai tikrai manau, kad tokie mokymai yra ir naudingi, ir reikalingi, ir netgi būtini būtent šitose nusikalstamose veikose.</p>
R5	<p>Taip, jeigu organizuoja jie arba Lietuva. Gal ne taip dažnai kaip norėčiau, bet yra. Yra įvairių mokymų ir labai gerų. Kvalifikacijos kėlimas būtų naudingas ir su užsienio kolegomis, nes jie atsiveža savo patirtį, o mes turim savo patirtį. Tai jie dalinasi savo įžvalgomis pagal savo specifika šalies, mes pagal savo. Tikrai labai naudinga paklausti ir kartais net susimąstyti arba panaudoti vieną ar kitą būdą, tai, ką jie naudoja. Mokymai yra geresnė medžiaga negu parašytos metodikos.</p>

Kaip matyti iš tyrimo metu gautų duomenų, visi respondentai nurodė, jog yra būtini mokymai prekybos žmonėmis kontekste, tuo pačiu su užsienio kolegomis. Respondentai nurodo šiuos, pagrindinius aspektus: 1) Lietuvoje yra problema su kvalifikacijos kėlimu, o jeigu yra tokia galimybė, mokymai kai kuriais atvejais nėra naudingi, kadangi yra remiamasi tik sausa teorija; 2) reikalingi mokymai su užsienio kolegomis, kadangi dalyvaujant kartu su užsienio kolegomis yra keičiamasi informacija, patirtimi, naujomis metodikomis ir t. t.; 3) mokymai su užsienio kolegomis yra naudingi, kadangi jie turėję tokių patirčių, kurias dabar turime mes; 4)

tiesioginių mokymų metu, tam tikri kontaktai užmezgami su tais žmonėmis, kurie yra specializuoti toje valstybėje ir dirba su tomis nusikalstamomis veikomis, todėl kitą kartą gali būti daug paprasčiau gauti neformaliai informaciją ar pagalbą, jeigu reikia; 5) per mokymus sužinai, kaip užsienio valstybėse sprendžiamos vienos ar kitos teisinės neaiškios situacijos bei kaip tyrimai atliekami, todėl tokie mokymai yra naudingi ir reikalingi, netgi būtini būtent šitose nusikalstamose veikose.

20 lentelė. *Praktikos ryšys su aukštosiomis mokyklomis*

Klausimas	Jūsų nuomone, ar Lietuvoje pakankamas praktikos ryšys su aukštosiomis mokyklomis? Gal žinote gerų pavyzdžių?
Respondentas	Atsakymas
R1	Asmeniškai negalėčiau pasakyti, kad yra ryšys iš asmeninės patirties. Kreipiasi studentai ir Jūs dabar domitės, Jūs ne pirma, su kuria aš bendrauju. Jeigu tik tais per tą prizmę, taip, tai yra ryšys, yra studentai, kurie rašo diplominius ar kitus darbus, ar kursinius darbus, baigiamuosius darbus, taip, jie domisi, jie klausia. Bet ar tai yra pakankama? Nežinau. Tai yra daugiau iš studentų, taip, iš studentų pusės ieškojimas, kas galėtų tą problemą plačiau nušviesti. Bet ar dėstytojai, kurie betarpiškai dirba, būtent su šiuo klausimu ir dėsto šią temą, domisi pakankamai? Negirdėjau. Nei vienas dėstytojas, kad kuris kreiptųsi ar padiskutuoti, ar pasidalinti informacija ar patarimais, bet aš asmeniškai apie save sakau, aš to negirdėjau. Su studentais taip, tenka bendrauti, studentams tenka ir paskaitas skaityti karts nuo karto, bet tai čia iš esmės yra pačių studentų iniciatyva. Aukštoji mokykla, kol kas, į mane nei viena nesikreipė, dėl žinių, informacijos, paskaitų. Nežinau, aš manau, kad nepakankamas. Čia yra mano asmeninė nuomonė.
R2	Nepakankamas. Absoliučiai. Iš tikrųjų reikėtų šitą labai akcentuoti. Mes kiekvienais metais komisijai GRETA teikiame ataskaitas apie mūsų Lietuvoje vykstančius prekybos žmonėmis procesus. Ir kiekvienais metais jie klausia mūsų to paties, ar studentai mokosi aukštosiose mokyklose atskiro dalyko kaip prekybos žmonėmis. Mes sakom, kad ne, bet mokosi bendrosios baudžiamosios teisės. Taip pat viena mergina rašė magistro darbą, tai mes pusę metų su ja kontaktavom, tai toks bendradarbiavimas, asmeninis daugiau. Bendradarbiavimas tik, kas mus atranda, kas susipažino ar kas tiesiog prašo

	pagalbos, o kas prašo pagalbos, tai niekada mes neatsakome.
R3	<p>Ne. Nežinau, kad mes būtent šiose bylose arba, kaip ir kitose bylose, bendradarbiaujame su universitetais ar kolegijom, kurios yra aukštosios mokyklos. Yra dėstytojai, bet tuo pačiu jie dažniausiai yra teisės profesionalai, t. y. arba advokatai, arba teisėjai, kurie skaito tam tikrom temom pranešimus. Tai jeigu tai galima laikyti bendradarbiavimu, tai čia valio, bet mano manymu čia joks ne bendradarbiavimus. Ar galėtų būti kažkoks bendradarbiavimas? Manau, kad taip. Galėtų ir prokurorai, pasidalinti savo praktika, savo žiniomis, šiose bylose, ne kažkaip sausom teorijom, tačiau gal tai vyksta – aš to nežinau. Per pastaruosius dvejus metus turėjau gal keturis praktikantus. Iš tikrųjų vienas praktikantas rašė magistro darbą iš prekybos žmonėmis, o čia galima jau laikyti bendradarbiavimu. Tai mes labai su juo bendravome, dalinomės praktika, diskutavome dėl tų nusikalstamų veikų priežasčių, dėl aukų teisių užtikrinimo, dėl aukų teisių apsaugos ar dėl jų, dėl jų pačių apsaugos galimybių procese ir t. t. Tai čia vienas galėtų būti toks iš geresnių pavyzdžių.</p>
R4	<p>Mūsų kaip prokurorų darbe, su aukštosiomis mokyklomis kontakto turime pakankamai mažai, tačiau šioks toks kontaktas yra, kadangi, na, kaip žinia, praktikos studentai atvyksta atlikti į prokuratūrą ir tikrai kiekvienais metais ir ne po vieną žmogų. Vieni jų atlieka praktiką tik tam, kad ją atlikti, kiti akivaizdžiai, kurie turi didesnę motyvaciją. Panašu, kad net ir norėtų likti prokuratūros sistemoje. Tai tiek tas bendravimas vyksta. Aš negaliu, žinoma, atsakyti už bendravimą, kiek jis vyksta aukštesniu lygiu, vadovybės lygiu tarp dėstytojų, sakykim, tarp lektorių, universitetų. Tai aš galiu kalbėti tik kaip prokuroras, kuris, dirbantis tiesioginį savo darbą, mato praktikantus čia, prokuratūroje. Tuo tarpu kalbant apie prekybos žmonėmis bylas, tai realiai kontaktą iš principo matau tik tokį, koks su Jumis yra. Tikrai dažnai kreipiasi studentai, rašantys darbus, prekybos žmonėmis tema. Niekada neatsisakau padėti ta sritimi, kuri yra mano. Realiai matau, kad ta tema kiekvienais metais yra rašoma net skirtingų aukštųjų mokyklų darbuose, tam tikru skirtingu kampu, turbūt šiek tiek skirtinga tematika, tai ji turbūt yra įdomi, tam tikra prasme tema. Be kita ko, žinau, kad lyg ir yra nemažai prokurorų, vykstančių aukštosiose mokyklose, taip pat jie dalyvauja, žinoma, ir egzaminų priėmime, tam tikrame darbų galbūt taisyme, tai tiek prisilietimo. Tuo tarpu, jeigu su</p>

	prekybos žmonėmis byloje, tai konkrečiai kažkokių tai negalėčiau pasakyti, nei rezultatu, nei tų gerųjų tam tikrų labai pavyzdžių. Norėtusi, kad studentų, norinčių ateiti į prokuratūros sistemą būtų šiek tiek daugiau, galbūt iš aukštųjų mokyklų studentai paskatinti tų pačių aukštųjų mokyklų, nes nuo praktikos atlikimo prokuratūroje, užsimanys labiau eiti į prokuratūrą.
R5	Studentai kurie atlieka praktiką čia, tai tik toks ryšys. Kitas ryšys tik toks, kai studentai rašo baigiamuosius darbus arba kažkokį kitą darbą dėl prekybos žmonėmis. Tik toks. Jokių kitų tikrai nėra. Nežinau, kiek jiems to reikėtų iš principo. Bet jeigu jiems reikia, tai jie susiranda tuos besispecializuojančius prokurus, užduoda klausimus, ar testus.

Įvertinus pateiktus respondentų atsakymus, galima daryti išvadą, jog visi respondentai nurodo, jog Lietuvoje praktikos ryšys su aukštosiomis mokyklomis yra keliais aspektais, t. y. kai studentai atlieka praktiką prokuratūroje ir kai studentai kreipiasi pagalbos į prokurus dėl baigiamųjų ar kitų rašto darbų rašymo. Tačiau pastebėtina, jog respondentai nurodo, kad praktikos ryšys su aukštosiomis mokyklomis galėtų būti didesnis.

Atsižvelgiant į visus klausimus ir jų atsakymus kriminalistikos vektoriaus kontekste, galima daryti išvadą, jog beveik į visus klausimus atsakymai buvo panašūs, tačiau viename klausime, nuomonės stipriai išsiskyrė, o būtent respondentai nesutarė klausimu dėl praktikoje taikomų mechanizmų, t. y. dalis respondentų nurodo, jog geriausias mechanizmas praktikoje yra jungtinės tyrimo grupės, o kiti priešingai – Europos tyrimo orderis arba pagalbos prašymas. Šiuo atveju, darbo autorė pažymi, jog pareigūnai turi teisę patys spręsti, atsižvelgiant į bylos aplinkybes ir pobūdį, kokį mechanizmą naudoti, šiuo atveju tai yra labai subjektyvų. Tačiau darbo autorės nuomone, jeigu tik yra galimybė, jungtinės tyrimo grupės sudarymas yra tikslingesnis, t. y. greitesnis ir aiškesnis bendradarbiavimas su kitos šalies pareigūnais, o tai yra vienas svarbiausių veiksnių sėkmingam tarptautinio nusikaltimo ištyrimui.

Įvertinus kitų klausimų atsakymus, darbo autorė pateikia tokius kriminalistikos vektoriaus tobulinimo aspektus: 1) tyrėjai dirbantys su prekyba žmonėmis, nuolatos turi kelti savo kvalifikaciją, dalyvauti mokymuose ne tik Lietuvoje esančiais kolegoms, tačiau ir tarptautiniu lygmeniu; 2) trūksta metodinės medžiagos tiriant prekybos žmonėmis bylas, todėl šiuo atveju, yra pateiktas siūlymas šio baigiamojo darbo antro skyriaus antrame poskyryje bei XIX tarptautiniame, moksliniame, praktiniame kongrese „Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika“ darbo autorė parengė straipsnį apie tarptautinės kriminalistinės informacinės sistemos plėtrą; 3) reikalinga daugiau organizuoti arba dalyvauti

mokymuose, kurie būtų būtent apie prekybos žmonėmis tyrimą, mokymai turėtų būti realūs, praktiniai, o svarbiausia su užsienio kolegomis; 4) turi būti didesnis dėmesys skiriamas praktikos ryšiui su aukštosiomis mokyklomis, o būtent: prokurorai galėtų būti įtraukti į pedagoginį procesą, organizuojamas mokslininkų dalyvavimas kvalifikacijos kėlime, taip pat institucijos, dirbdamos su prekybos žmonėmis tyrimu, galėtų organizuoti užsakomuosius mokslinius tyrimus ir t. t., siekiant efektyvaus prekybos žmonėmis tyrimo.

3.4. Prevencijos vektorius

Prekyba žmonėmis nusikaltimas yra šiurkščiai pažeidžiantis žmonių teises, todėl svarbu, jog prevencijos priemonės veiktų ne tik jau po nusikaltimo, tačiau ir prieš jį, jog žmonės gebėtų atpažinti prekybą žmonėmis ir netaptų potencialiomis aukomis. Siekiant išnagrinėti prekybos žmonėmis prevencijos priemones ir jų galimybes nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu buvo atliktas empirinis tyrimas – struktūrizuotas ekspertų interviu. Tyrime dalyvavo Tarptautinė tarpvyriausybė organizacija ir Nacionalinė asociacija prieš prekybą žmonėmis. Tarptautinė tarpvyriausybė organizacija atrinkta buvo pagal tai, jog ji bendradarbiauja su Lietuvos ir tarptautinėmis organizacijomis, kurios vykdo prekybos žmonėmis prevenciją, teikia aukoms pagalbą bei apgyvendinimą. Nacionalinė asociacija prieš prekybą žmonėmis buvo parinkta, pagal tai, jog ji rengia prekybos žmonėmis prevenciją ir jos mokymus, teikia kompleksinę socialinę pagalbą aukoms, taip pat vienija nevyriausybines organizacijas kurios dirba su prekybos žmonėmis aukomis ir su jomis bendradarbiauja.

Darbo autorė, atlikdama empirinį tyrimą, vadovavosi pagrindiniais etikos principais – savanoriškumo, informuotumo, anonimiškumo ir konfidencialumo. Svarbu paminėti, jog tyrimas buvo atliktas nuotoliniu būdu per pokalbių platformą „ZOOM“, Jiems patogiu laiku. Respondentams dalyvavusiems tyrime buvo užduodami šeši atviri klausimai (Priedas Nr.4), taip pat atsiklausus ir Jiems leidus, interviu metu buvo daromas garso įrašas.

Empirinio tyrimo rezultatai yra pateikiami darbo autorės sudarytose lentelėse. Kiekviena sudaryta lentelė yra atskira pagal skirtingus interviu klausimus. Lentelėje nurodytas respondentas, kuris įvardijamas nuo R1 iki R2, klausimas ir jo atsakymas.

21 lentelė. Prevencijų priemonių efektyvumas

Klausimas	Ar visos prevencinės priemonės kovojant su prekyba žmonėmis yra efektingos? Jei ne, tai kodėl?
Respondentas	Atsakymas
R1	<p>Prevencinių priemonių yra labai daug, nuo to ką daro policija, kur daugiau įeina ir į regionus, ir socialiniuose tinkluose skleidžia informaciją, tai to tikrai yra daroma nemažai. Lygiai taip pat ir nevyriausybinės organizacijos, kurios tiesiogiai dirba su tais žmonėmis, kurie yra nukentėję nuo prekybos žmonėmis. Vis daugiau kalbame apie jaunimo kategoriją, kad nuo kuo ankstesnio amžiaus žmonės sužinotų apie pavojus ir visus verbavimus internete ir visa kitą. Tačiau trūksta, trūksta susiderinimo ir nuoseklumo, kad būtų informacija renkama ir tam tikras planas. Kadangi dirbant su keliomis nevyriausybinėmis organizacijomis, yra pastebima, kad jos kur bendradarbiauja su kokiais rajonais, tai kiekvienais metais tą patį ir kartoja. Žinoma, turbūt ir specialistai keičiasi ir moksleiviai – viena ar kita klasė, bet man atrodo, kad nėra daug motyvacijos išeiti į kitus laukus, į kitas galbūt savivaldybes, kurios yra pvz., sakančios, kad ne pas mus prekybos žmonėmis atvejų nėra ir mums šitos informacijos nereikia, tačiau, gal nėra todėl, kad neidentifikuota, kad žmonės galbūt negeba atpažinti? Moteris, kuri net nesusivokia, kad ji čia yra galbūt seksualiai išnaudojama, ima pinigus ir nežino, kad tai yra prekyba žmonėmis, tai čia galime sakyti, nėra, nes žmogus nesupranta. Ir apie tai kalbama, kad reikalingas planas, galbūt bendras su policija. Iš to nebuvimo koordinavimo, nesusižymėjimo kur buvome, o kur nebuvome, o ko dar nepabandėme, tai aš bendrai pastangas vertinčiau iš 10, tai 6-7.</p>
R2	<p>Prekyba žmonėmis apskritai yra sudėtingas reiškinys, komplikuotas ir įvairus. Tai, kad visos prevencinės priemonės veiktų, turbūt neįmanoma. Tai ar visos ir visada jos veikia? Tikrai ne. Nėra visos efektingos, bet tada klausimas kodėl? Tai pirmiausia manau, kad pati nusikaltimo forma nuolat keičiasi. Prekyba žmonėmis nėra tiesiog vienoks nusikaltimas, kuris amžinai vienodai atliekamas, o labai skirtingai. Tie gali būti skirtingos formos. Tai paskutiniaisiais metais turbūt ir covidas net irgi turėjo įtakos dėl perėjimo prie internetinių nusikaltimų išnaudojimo, tai žinom, kad yra aukų, kurios darbinamos dirbti</p>

web transliacijose ir pan. Turbūt tam dar nebuvo jokių kampanijų ir žinių, tai nauja, bet į tai irgi atkreipė dėmesį ir ta koordinavimo komisija ir ekspertai kalba apie tai konferencijose ir pan. Neįmanoma turbūt taip sureaguoti iš karto ir čia natūralu. Tada kitokie, dar visokie faktoriai, nulėmę, t. y. prasidėjęs karas, kuris pakeitė situaciją. Vėl atsirado naujos formos, pažeidžiami asmenys, kurie gali patekti, todėl tos prevencinės priemonės irgi turi į tai reaguoti pastoviai. Bet aš manau, kad tų paskutiniu metu kampanijų yra vykdoma ir stengiamasi informuoti tiek migrantus, tiek ir Lietuvos piliečius apie šį nusikaltimą. Yra sukurti puslapiai internetiniai, programėlės, kalbama apie tai žiniasklaidoje, tai visa tai yra vykdoma. Bet manau, kad kada atsiranda tos naujos formos ir tas sureagavimas šiek tiek atsilieka. Tai jeigu kalbama apie kažkokį švietimą, tai gali ir daugiau jo būti, ar informavimo visuomenės, viso to gali būti daugiau, daugiau informacijos viešoje erdvėje. Tai aš su tuo viskuo sutinku, kad visada galima būtų daugiau.

Įvertinus respondentų atsakymus, galima drąsiai teigti, jog prevencijų priemonių yra, tačiau jos neveikia arba nėra efektingos. Respondentai išskiria pagrindinius prevencijų priemonių planų trūkumus: 1) trūksta nuoseklumo, koordinavimo ir susiderinimo, kad būtų renkama tam tikra informacija apie vykdytą prevenciją; 2) pastebima, kad nevyriausybinės organizacijos kiekvienais metais laikosi tokių pačių prevencijos priemonių ir nėra linkusios išplėsti savo veiksmų į kitas sferas; 3) kadangi prekybai žmonėmis nėra būdingas stabilumas, kuris visada atliekamas vienodai ir atsiranda vis naujos šių nusikaltimų formos, todėl sunku tinkamai ir laiku į jas reaguoti; 4) trūksta visuomenės informavimo apie prekybos žmonėmis nusikalstamas veikas, taip pat daugiau informacijos viešoje erdvėje.

22 lentelė. Kovos su prekybos žmonėmis veiksmų planai

Klausimas	Kovos su prekybos žmonėmis veiksmų planai: Ar tokio pobūdžio veiksmų planai kovai su prekyba žmonėmis yra tikslingi?
Respondentas	Atsakymas
R1	Bendrai tas planas kovos su prekyba žmonėmis galėtų apimti ir galbūt teisės aktų peržiūrą ir galbūt tarptautinį bendradarbiavimą, bet kai nėra sau užsidėto laiko, termino, kad iki tada tą padarom, pasižiūrim ar tas suveikė, koks jo rezultatas, tai taip niekas ir nevyksta. Lietuvoje yra veikianti kovos

	<p>prieš prekybą žmonėmis tarpinstitucinė nacionalinė komisija. Visą tą dalyką koordinuoja Vidaus reikalų ministerija ir yra sudarytas komisijos narių nuolatinis sąrašas. Spręstinių klausimų tikrai yra daug, yra ir daug daugiau kitų svarbesnių temų, karo visa problematika ir t. t. Taigi, prekyba žmonėmis kaip ir nuvažiuoja į kažkurį planą, tas klausimas turėtų būti daug efektyviau liečiamas, kad kažkoks planas galėtų atsirasti, jis tikrai kryptingumo duotų. Kitas momentas – kasmet iš Jungtinių Amerikos Valstijų atvyksta deleguotas žmogus, kuris vertina, kaip Europoje yra kovojama su prekyba žmonėmis, pagalbos teikimas, visas tas modelis, kas pasikeitė, kas nepasikeitė. Pvz., šiais metais, Lietuva gaus ženkliai žemesnį vertinimą dėl dviejų dalykų: 1) kad buvo uždaryta pernai metais vienintelė Lietuvoje veikusi prekybos žmonėmis aukų saugi pastogė, kiti vadina prieglauda, kur buvo policijos iškvietimo aktyvus mygtukas, budintis žmogus, socialiniai darbuotojai ir pan. Baigėsi su organizacija, viena su kuria dirbama, patalpų naudojimo sutartis, Vilniaus savivaldybė tiesiog ją nutraukė, siūlė alternatyvias patalpas, bet joms įrengti reikia laiko, remontuoti ir t. t. 2) kad labai neaktyvi nacionalinė komisija, kad ji nacionaliniu lygmeniu net nesprendžia tam tikrų klausimų, tai vadinasi jau išeiti į tarptautinių klausimų sprendimus yra ganėtinai sudėtinga.</p>
<p>R2</p>	<p>Veiksmų planai yra tikslingi, tai yra svarbu, kad yra iškeliami tikslai, paskui stebimas jų įgyvendinimas. Nes jeigu nebūtų tikslų, tai tada toks chaotiškas, visas veikimas būtų, bet tas planas, strategijos, jos yra iš esmės sveikintinos. Mes kaip organizacija patikrinam statistiką iš savo pusės, kas ką nuveikia, tada vyksta komisijos posėdžiai, būna derinami veiksmai tarp institucijų, institucijos dalinasi savo žiniomis. Tai apskritai veiksmų planai ir visa jų priežiūra yra svarbi ir viena iš esminių dalių prevencijos, ir apskritai tų nusikaltimų ištyrimo. Žinau, kad Vidaus Reikalų Ministerija rengia kiekvienais metais ataskaitas ir stebi tą įgyvendinimą. Taip pat yra tekę bendrauti su GRETA organizacija, kuri irgi daro tarptautinius stebėjimus, tada ir Europos komisijos dar yra irgi instrumentai. Tai aš manau, kad ta priežiūra ir stebėjimas vyksta, bet negaliu pasakyti ar įgyvendinimo vertinimai yra patys geriausi. Žinau, kad Lietuva yra pirmame lygyje, geresniame lygyje vertinama. Tai reiškia, kad nėra blogas įgyvendinimas.</p>

Atsižvelgiant į respondentų atsakymus, teigtina, jog kovos su prekyba žmonėmis veiksmų planai yra tikslingi, tačiau vienas iš respondentų nurodo, jog planas kovos su prekyba žmonėmis galėtų apimti teisės aktų monitoringą ir tarptautinio bendradarbiavimo vystymą. Pastebėtina, jog paskutiniu metu prekyba žmonėmis yra nustumiami į antrą planą, tačiau žinoma, kad tai turi įtakos kiti svarbūs valstybei spręstini klausimai (karo, migracijos problematika ir t. t.). Taip pat vienas iš respondentų nurodo, jog prevencijos priemonės nuolatos yra prižiūrimos, yra teikiamos statistikos ir vertinimai, o Lietuva yra gerai įvertinta būtent prevencijos srityje, o tai reiškia, kad planų įgyvendinimas nėra blogas.

23 lentelė. Baudžiamoji teisinė ir kriminalistinė politika

Klausimas	Jūsų nuomone, ar Lietuvoje yra baudžiamoji teisinė ir kriminalistinė politika?
Respondentas	Atsakymas
R1	Iš nevyriausybinių organizacijų pusės, su teisininkais kalbam, kaip pagalbą reikia teikti. Būna santykio, kad baudžiamosios ir kriminalinės teisės politika tokia, kad yra keli pasišventę žmonės, pvz., gerbiamas teisėjas Aurelijus Gutauskas ar kt., kurie tikrai mato problemą iš savo profesinės pusės ir jie vis bando tuos klausimus pajudinti. Bet, kad būtų politika ir, kad valdžia pasirašytų galbūt netgi tuos klausimus atskirai. Tai kai nevyriausybinių organizacijos atneša klausimą Žmogaus teisių komitete, galbūt yra svarstoma, bet, kad tai būtų – kur mes norim eiti, ką mes norim pakeisti? Pakankamai drąsiai galiu sakyti, kad nėra tvirto, atsakingo požiūrio, kad pasakytume, kad mums, tai yra svarbu. Lygiai taip pat, kaip koks nors nacionalinis saugumas, gamtos apsauga, lygių galimybių teisės ir visa kita. Turint omenyje, kaip įvardija tyrėjai ir akademikai, kad prekyba žmonėmis yra latentinis nusikaltimas, labai sunku identifikuoti. Reikia stiprinti viską, nuo tyrimo iki pagalbų, ir t. t. Tokiam latentiniam dalykui, reikia didesnių pajėgų, reikia kryptingumo. Tai sakyčiau čia yra ir toks pakankamai didelis minusas.
R2	Aš manau, kad taip, tačiau nemanau, kad galiu tai vertinti.

Iš tyrimo metu gautų respondentų atsakymų matyti, jog respondentų nuomonė išsiskyrė, vienas iš respondentų nurodo, jog baudžiamoji teisinė ir kriminalistinė politika Lietuvoje yra, tačiau plačiau nieko nenurodė. Respondentas Nr. 1 nurodė, jog Lietuvoje baudžiamosios teisinės

ir kriminalistinės politikos nėra bei pateikia tam tikras problemas: 1) nors yra keliami probleminiai aspektai, tačiau, Lietuvos vyriausybė neskiria didelio dėmesio tiems klausimams atskirai; 2) prekybos žmonėmis problemų sprendimai reikalauja didesnių pajėgų ir kryptingumo.

Šioje vietoje nors trumpai norime paminėti, jog vertiname lietuvių autorių, kaip vienu iš pirmųjų, vaidmenį nagrinėjant baudžiamosios teisinės ir kriminalistinės politikos santykį (V. E. Kurapka, H. Malewski, S. Matulienė, Ž. Navickienė, ir I. Tamelė) bei pacituoti tokias išvalgas: „[...] kriminalistinės ir baudžiamosios politikos santykis pirmiausia sietinas atskleidžiant ir tiriant nusikaltimus [...] Baudžiamoji politika įgyvendinama per baudžiamųjų ir baudžiamojo proceso teisės aktų normų taikymą, baudžiamąjį nusikaltimą padariusių asmenų persekiojimą, teisingumo įgyvendinimą baudžiamajame procese. Valstybė, atstovaujama įstatymų leidėjo, priima baudžiamosios teisės normas, nustato nusikaltimų sampratą, rūšis ir sudėtines dalis, nustato baudžiamojo persekiojimo procesinę tvarką. Siekdamas sėkmingai išaiškinti ir tirti nusikaltimus, teisėsaugos institucijos pritaiko kriminalistikos mokslo pasiekimus [...] Kalbant apie kriminalistinę politiką, mes ją [...] galėtume suprasti pagal „sudvigubintą“ kriminalistikos mokslo objektą, t. y. nusikaltimų ir juos lydinčių veiksmų pasireiškimo (būklės, dinamikos, tendencijų) funkcinę pusę bei atitinkamų valstybės institucijų reakciją į šiuos reiškinius“¹³². Pritartina respondentui Nr. 1, jog Lietuvoje baudžiamosios teisinės ir kriminalistinės politikos nėra. Pažymėtina, jog jau vien tai, kad kiekvienais metais Pranešėjas teikdamas Ataskaitas nenurodo, konkrečių išskylančių problemų kovai su prekyba žmonėmis ir jų sprendimo būdų, rodo, jog Lietuvoje baudžiamoji teisinė ir kriminalistinė politika, nėra tinkamai funkcionuojančios.

24 lentelė. Strategijos užkardant prekybą žmonėmis

Klausimas	Kaip vertinate, ar kuriamos strategijos užkardant prekybą žmonėmis yra realios?
Respondentas	Atsakymas
R1	Mes turėjom susitikimą su Lietuvos policijos departamento atstovu, kuriam yra patikėta prekyba žmonėmis, Generalinės prokuratūros deleguotu vieno iš prokuroru ir Vidaus reikalų ministerijos atstovu. Ir buvo tarp nevyriausybinų organizacijų ir šitų institucijų pasitarimas. Dabar, pvz., yra srautas ukrainiečių,

¹³² Vidmantas Egidijus Kurapka, Žaneta Navickienė ir Ilona Tamelė, „Pagrindinių kriminalistinės politikos sąvokų klausimu – harmonizavimo vektorius“, *Kriminalistika ir teismo ekspertologija : mokslas, studijos, praktika : recenzuojamų mokslinių straipsnių rinkinys* (2022): 17-19, <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/a12d5ddd-d7b6-4d0a-a3f5-fa2d20a62c0e/content>.

	<p>kurie atvyksta į Lietuvą su kitu kultūrinio supratimu. Ir yra atvirai žinoma, kad daug moterų ukrainiečių, teikia prostitucijos paslaugas Lietuvoje. Policijos departamento atstovas sako, kad ir prie geriausių norų, yra beprotiškai sudėtinga įrodyti. Pvz., mums nurodo, kad tam tikrame bute vyksta nelegali veikla, kad tikriausiai yra suteneriai, ateina, kažkuo aprūpina ir t. t. Mes galime pasibelsti į tą butą, įsiveržti, turėti netgi kažkokį tai planą, kad mes darysim taip ir taip, kad miestuose reidus kažkokius darysime ir t. t. Bet ateiname, randame vyrą ir moterį ir jie sakys mes tiesiog susitikom, mūsų pasimatymas, pinigai kur nors ant staliuko, sakys, tai čia mano pinigai arba aš remiu savo draugę. Tiesiog labai sunku įrodyti nusikalstamą veiką. Teismai Lietuvoje kuo toliau, tuo labiau jie reikalauja, kad būtų priimtas tinkamas sprendimas, kad būtų pakankamai daug įrodymų. Kur pvz., užsienio šalyse girdisi visai kitokia praktika, kur iš detalių sudėlioja, bet Lietuvoje dar to nėra, tiesiog galbūt yra per didelis krūvis, galbūt jiems nėra kada analizuoti tokių abstrakčių įrodymų ir t. t. Tai sakykim, kad nebūtų strategijos, tai jos galbūt nėra. Tarkim, į Lietuvą daug kas veža užsieniečių net iš tos pačios Ispanijos, visokius darbininkus, fūrų vairuotojus ir t. t. Policijos departamento atstovas sako, aš kalbuosi su pareigūnais rajonuose, miesteliuose, pvz., mes pasiimam tą moterį, bandom su ja kalbėtis, kad tu supranti, kad tai yra nelegalu ir pas mus yra tokie įstatymai, o ji juokiasi į akis ir sako, nu taip, aš susimokėsiu tą baudą, bet aš puikiai uždirbu, čia lietuviai vyrai, jie daug geresni nei ukrainiečiai, jie bent jau nemuša. Jai tiesiog, tai suprantama kaip darbas. Strategija tokia nacionaline galbūt tampa, su ja labai sunkiai galima pasiekti rezultatų. Ant popieriaus gerai, bet kai tie realūs žmonės pradeda veikti, tai labai sudėtinga.</p>
R2	<p>Yra realios ir žinau, kad yra vykdomos strategijos, tai tas įgyvendinimas, apie kurį prieš tai kalbėjom irgi, visi susitikimai vykdomi tarp instituciniai, visa tai yra svarbu ir tai padeda užkardyti prekybos žmonėmis nusikaltimą. Vėlgi, jis yra sudėtingas, tarptautinis dažnu atveju, dėl to ne vien tik mūsų vidinės tos strategijos šalies veikia, bet jos yra nulemiamos ir kitų šalių veiklos. Nes jeigu kita šalis, kuri turi didelį kiekį žmonių atvykstančių į Lietuvą, jeigu ten nusikaltimas vykdomas ir yra atgabunami į Lietuvą ir čia jie yra išnaudojami, tai nebūtinai Lietuva tą pastebės, arba yra vėl tranzitas, tai tarptautinis pats bendradarbiavimas, manau, yra svarbus, ne vien tik šalies vidui.</p>

Įvertinus pateiktus respondentų atsakymus matyti, jog respondentų nuomonės išsiskyrė. Respondentas Nr. 1 išskyrė tam tikrus aspektus: 1) problemos įrodinėjant nusikalstamą veiką: užsienio valstybėse pakanka abstrakčių įrodymų ir iš jų dalių yra sudėliojamas nusikalstamos veikos paveikslas, tuo tarpu Lietuvos teismai reikalauja, kad būtų surinkta pakankamai daug įrodymų, kad įrodyti nusikalstamą veiką; 2) yra sudėliojama strategija, tačiau ji neveikia, kadangi yra skirtingų mentalitetų žmonės, kurie pvz., prostituciją suprantą kaip darbą, todėl strategija nors ji ir yra, tačiau su ja sunku pasiekti norimą rezultatą ir ji tampa tik formali.

Kitas respondentas laikosi kitos nuomonės ir nurodo, jog: 1) yra strategijos realios ir jos vykdomos, visi susitikimai tarp institucijų ir tai padeda užkardyti prekybos žmonėmis nusikaltimą; 2) prekybos žmonėmis nusikaltimas yra sudėtingas ir dažnu atveju tarptautinis, todėl strategijos yra nulemiamos ir kitų šalių veiklos.

25 lentelė. Bendradarbiavimas tarptautiniu lygmeniu

Klausimas	Kaip vertintumėte skatinimą nevyriausybinėms organizacijoms plėsti bendradarbiavimą tarptautiniu lygmeniu?
Respondentas	Atsakymas
R1	Aš tai būčiau tikrai labai už dėl kelių dalykų. Prekyba žmonėmis yra labai retai lokalus dalykas. Tai yra tarptautinis dalykas. Tada būtų galimybė galbūt daugiau Lietuvos nevyriausybinėms organizacijoms rasti lietuvių, kažkur užsienyje ir apskritai gerą patirtimi apsisiekti, kaip kiti dirba, kaip organizuoja savo darbą. Aš įvardinčiau Lietuvoje gilėjančią nevyriausybinių organizacijų, kurios dirba pagalbos prekybos žmonėmis srityje, problema: visos jos yra įsikūrusios maždaug prieš 20 m. arba vos tik nepriklausomybei prasidėjus 1991 m. ar 1992 m.. Dirba įkūrėjos, jos vis dar dabar vadovauja, jos yra pensinio amžiaus, turi savo matymą. Ir kai kuriose vietose aš matau, kad trūksta tam tikros pažangos, trūksta noro bendradarbiauti netgi viduje Lietuvoje, tarp nevyriausybinių organizacijų. Jos labiau išvelgia viena su kita tam tikrą konkurenciją, kad aš čia pirmoji buvau, tai aš nuolat čia esu ta, kuri geriausiai žino, kaip tą pagalbą teikti. Tai patekti mažesnei nevyriausybinei organizacijai iš regiono yra labai sunku. Nebent tu kažkaip palaikai ryšius ir tu esi labiau nusiteikęs mokytis iš tos didesnės organizacijos, bet daug prekybos žmonėmis aukų neturėsi, nes yra jų pasiskirstymas. Žinau, kad kelių nevyriausybinių organizacijų vadovės, jau šiais metais planuoja išeiti į pensiją

	<p>ir jos, tą toną toki uždeda. Aš matau, kaip jos nespėja, ir jos labai daug nori. Bet kai ateina kažkas iš nevyriausybinių organizacijų ir paprašo kažkokių mokymų, kaip mums aukas identifikuoti, būna užsidarymas, kad mes neduosime savo žinių, nes jie dalyvaus dabar projektuose, finansavimas yra ribotas, kaip ir visose srityse, tai yra konkurencija, tačiau nacionaliniu mastu ji turi būti sveikas dalykas. Jeigu tu gerą dalyką pasiūlai, gerą pagalbos modelį, tai viskas yra su tuo gerai – eini, diskutuoji, pletiesi ir visa kita. Su tarptautinėmis tuo labiau paprasta, kuo daugiau tos plėtros, kuo daugiau atviresnio požiūrio. Čia yra tas sektorius nevyriausybinių organizacijų, kuriam trūksta iš tikrųjų kitokio administracinio susitvarkymo savo nevyriausybinesė. Manau nevyriausybines organizacijos bendradarbiaudamos su užsienio nevyriausybines organizacijomis, tuos pavyzdžius geriau matytų.</p>
R2	<p>Tarptautinis bendradarbiavimas yra esminis veiksnys nusikaltimo ištyrimui ir prevencijai. Tai pirmiausia dėl to, kad pats nusikaltimas yra tarptautinis, aukos dažnai būna migrantai, arba trečiųjų šalių piliečiai ir Lietuvos piliečiai, kurie būna į užsienį iškeliavę, tai tas tarptautiškumo elementas yra. Tada yra tarp institucijų ne vien tik ir Lietuvoje svarbus informacijos apsikeitimas, bet ir su užsienio institucijomis, tai tiek policija, prokuratūra, nevyriausybines organizacijos padedančios aukoms ir pan. Tada tarptautines organizacijos padeda aukoms grįžti į savo šalį, būti saugiems savo šalį, tai čia tas integravimas į visuomenę yra svarbus, bet iš esmės tarptautines organizacijos teikia pagalbą ir padeda finansiškai, psichologinę pagalbą, teikia socialinę kažkokią paramą ir visa kita. Tai tarptautines organizacijos tikrai čia gali prisidėti ir prisideda, o prevencijos sritis irgi yra svarbi, nes jeigu kaip minėjau prieš tai, kad jeigu vienoje šalyje sustabdomas nusikaltimas, gali iškilti kitoje, tai šis nusikaltimas yra labai tarptautinis, ypač ES mastu, kadangi lengva keliauti tarp šalių, rinka yra viena, tai darbe išnaudojami žmonės arba nusikalstamosioms veikoms, jie labai lengvai gali pasklisti po kitas ES šalis.</p>

Iš tyrimo metu gautų respondentų atsakymų, teigtina, jog respondentai pritaria, jog nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimas tarptautiniu lygmeniu yra naudingas ir būtinas. Respondentai išskiria šiuos aspektus: 1) bendradarbiaujant su kitų šalių nevyriausybines organizacijomis būtų galimybė daugiau Lietuvos nevyriausybines organizacijoms rasti lietuvių užsienyje, būtų galimybė apsikeisti gerąja patirtimi, būtent kaip kiti dirba ir kaip organizuoja

savo darbą, kuo daugiau plėtros, tuo daugiau atviresnio požiūrio; 2) Tarptautinis bendradarbiavimas yra esminis veiksnys nusikaltimo ištyrimui ir prevencijai, o būtent: 1. nusikaltimas yra tarptautinis, aukos būna iš kitų šalių arba Lietuvos piliečiai, kurie yra išvykę į kitą šalį; 2. naudinga apsisiekti informacija ne tik nacionaliniu lygmeniu, tačiau ir su užsienio institucijomis; 3. kai yra padedama aukoms grįžti į savo šalį ir jų integravimas į visuomenę.

Tačiau yra pateikiami ir probleminiai aspektai, pvz., kai kurios nevyriausybinės organizacijos yra įsikūrusios prieš 20 metų, ir trūksta tam tikros pažangos, trūksta noro bendradarbiauti netgi nacionaliniu lygmeniu, yra išvelgiama konkurencija, trūksta administracinio susitvarkymo tarp nevyriausybinių organizacijų, todėl bendradarbiavimas su užsienio nevyriausybinėmis organizacijomis, joms padėtų praplėsti savo požiūrį.

Darbo autorė pritaria respondentams, jog yra būtina bendradarbiauti tarptautiniu lygmeniu, vis dėlto prekybos žmonėmis nusikaltimas turi tarptautinį elementą, todėl nevyriausybinėms organizacijoms ne tik būtų lengviau rasti kitoje šalyje esančias aukas, padėti joms grįžti į savo šalį bei ginti savo pažeistas teises, tačiau bendraujant su nevyriausybinėmis organizacijomis, būtų plečiamas požiūris, keičiamasi patirtimi, mokymais ir t. t.

26 lentelė. Prevencijos taktikos (priemonių planas) ir strategijos santykis

Klausimas	Kaip vertinate, ar prekybos žmonėmis prevencijos taktikos (priemonių planas) ir strategijos turi santykį?
Respondentas	Atsakymas
R1	Ne. Jos kartais prasilenkia. Gaunasi, kad strategija susidėliojama, jeigu ji susidėliojama. Bet eigoje atsiranda iš išorės pokyčių, nenumatytų dalykų, kad kažkas keičiasi. Ir taip, galbūt, ataskaitose nurodyta, kad įvyko tokie pokyčiai, todėl reikėjo kažkaip kitaip daryti ir pan. Strategiją, tai sudaro iš vieno nacionalinio organo arba kelių nacionalinių institucijų vizijų. Bet yra mentalitetas, tiek tų verbuotojų, tiek manipuliutojų, tiek tų pačių aukų, ir jie kitaip tą pagalbą supranta. Strategijos ir ta pati taktika sudaroma ant žmonių, kurie teisiškai žino iš socialinės pagalbos, žino, kad tai yra problema, bet kažkur prasilenkia žmonių mentalitetas, kad čia aš pardaviau, gavau pinigų, čia kažkas nusipirko, tas moteris ar vaikus ir t. t. Ir tada tu su taktika daryk ką nori, bandyk žmonėms iš tos prevencinės pusės kažką pasakyti, tu gali susidėlioti, kad prevenciniai planai ten, tokia strategija yra ten, paskaitysim tiek paskaitų ir tada žmonės, kurie dalyvavo, sakykim, suvokiantys, kad čia yra

	<p>blogai, jie sugebės atpažinti tuos pavojus ir t. t. Strategiją sudaryti gal ir nėra sudėtinga, bet veikti pagal ją kryptingai, taktiškai ir, kad tikrai tas atneštų tiksluosius rezultatus, kas buvo suplanuota, yra sudėtinga. Pvz., tokie dalykai kaip teisės aktų pakeitimas – tu turi strategiją, tu nori pakeisti, įtvirtinti kažką, tam tikras sąvokas, pvz., prostituciją nelegalizuoti, o įvesti, kad tie, kurie perka paslaugą yra darantys nusikaltimą, o moteris atleidžiama nuo bausmės. Taip, tu susidėlioji, tada žiūri, kokius dar kitus gretimus teisės aktus reikia pakeisti, tai tas rezultatas galėtų būti matomas, bet reikia dirbti su informavimu, su kažkokiais pasikeitimais informavimu ir tie, kurie dirba su pagalba, kad visuomenė suprastų, kad pastebėję pradėtų ir pranešti apie tam tikrus įvykius.</p>
<p>R2</p>	<p>Santykį turi. Aš manau, kad priemonės, jos nėra visiškai, kaip pasakyt, sugalvotos iš niekur, atsiremia į tą strategiją. Kitas dalykas, kad jos keičiasi per laiką, ir strategija turi būti atnaujinama ir priemonės. Bet strategija turi duoti tą tokį toną priemonėms, kryptį sakykim, aš kaip suprantu, iš darbo su Vidaus Reikalų Ministerija, kad tas klausimas nėra toks visai užmestas ar nesvarbus, jis yra atnaujinamas ir stebimas. Galbūt didesnis įsitraukimas galimas, bet, aš kaip suprantu, Lietuvoje šiuo metu situacija yra pasikeičianti, t. y. seniau būdavo, kad Lietuvos žmonės išsiunčiami, o dabar Lietuvoje prasidėjo daugiau išnaudojimo, būtent kaip jau čia atvykus užsieniečiams, tai į tą reikėtų didesnę dėmesį kreipti, kaip seniau būdavo lietuviai išnaudojami, dabar čia Lietuvoje. Vidurinės Azijos šalių darbuotojų labai išaugo skaičius Lietuvoje, atsirado šita tema nemaža apie vairuotojus, krovinių sunkvežimio vairuotojus ir jų darbo sąlygas, tai ta strategija yra, jos šiek tiek keičiasi, bet reikia neužmigti ir stebėti naujas formas, ir pagal tai pritaikyti priemones. Taip pat atsižvelgti į tai, kad labai auga migrantų skaičius šalyje ir kai užsienietis nežino savo teisių, dažnai gali galvoti, kad čia yra normalu, arba jie yra iš kitokios šalies, kurioje yra kitokia darbo kultūra, kitokie įstatymai, tai čia atsiranda terpė. Santykis yra, visą laiką reikia atnaujinti ir žiūrėti kaip veikia.</p>

Įvertinus tyrimo metu gautus respondentų atsakymus, matyti, jog respondentų nuomonė išsiskyrė. Vienas iš respondentų nurodė, jog prevencijos taktikos ir strategijos neturi santykio ir jos prasilenkia, išskyrė šiuos aspektus: 1) yra susidėliojama strategija (jeigu ji yra susidėliojama), tačiau atsiranda tam tikrų pokyčių ir nenumatytų dalykų ir strategija keičiasi; 2) strategijos ir taktika yra sudaroma ant žmonių, kurie žino, kad tai yra problema, tačiau prasilenkia žmonių

mentalitetas; 3) strategiją sudaryti nėra sudėtinga, bet veikti pagal ją kryptingai, taktiškai ir kad tikrai tas atneštų tiksluosius rezultatus, kas buvo suplanuota yra sudėtinga.

Kitas respondentas nurodė, kad strategija ir prevencijos taktikos turi santykį: 1) priemonės atsiremia į strategiją, todėl kai atnaujinama strategija, turi būti tuo pačiu atnaujinamos ir priemonės bei prižiūrima kaip visa tai veikia; 2) visada gali būti didesnis įsitraukimas, reikia stebėti naujas formas, pasikeičiančią situaciją prekybos žmonėmis kontekste ir pagal tai pritaikyti priemones.

Apibendrinus tai, kas išdėstyta, galima drąsiai teigti, jog prevencijos srityje sulaukiama didelės diskusijos, dauguma klausimų respondentai turėjo skirtingas pozicijas bei pateikė visiškai skirtingas nuomones. Darbo autorė, įvertinus visus klausimus ir respondentų atsakymus, teikia tokius prevencijos tobulinimo kryptis: 1) reikalinga daugiau visuomenės ir valstybės įsitraukimo į prekybos žmonėmis prevenciją, t. y. turi dažniau kalbėti viešai apie prekybos žmonėmis problemą ir jos prevenciją, valstybė turėtų nusistatyti kasmetinį atskirą planą ir tikslus, kurių pagalba būtų skiriamas atskiras dėmesys šiai problemai, taip pat prokuratūros ir teismų atstovai viešai skelbtų tokių bylų apžvalgas ir t. t.; 2) turi būti pakeistas strategijų ir priemonių planų įgyvendinimas, t. y. strategijos ir priemonių planai turi būti numatyti ilgesniam laikui, kad būtų galima tiksliai matyti, ar tai veikia ar neveikia; 3) tikslinga nusistatyti nacionaliniu lygmeniu koordinuotą ir nuoseklų bendradarbiavimą, mažinti konkurenciją tarp nevyriausybinių organizacijų bei turi būti sukurtas tikslingesnis ir išsamesnis nevyriausybinių organizacijos veiklos peržiūrėjimas, su tikslu koordinuoti bei suderinti jų vykdomas veiklas; 4) reikalinga aiški strategija ir priemonių planas, kurie būtų orientuoti į tarptautinį bendradarbiavimą ir jo galimybes prevencijos srityje.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Tarptautiniu ir nacionaliniu lygmeniu, prekybos žmonėmis nusikaltimą yra siekiama užkardyti, bei prisitaikant prie laikui bėgant vykstančių pokyčių, teisės aktai koreguojami siekiant kovos su prekyba žmonėmis. Vienas sėkmingiausių tarptautinių dokumentų – Palermo protokolas, kuris išsamiai apibrėžia prekybą žmonėmis, toks baigtinis prekybos žmonėmis apibrėžimas yra sąlygotas įvairia istorine patirtimi, atsižvelgiant į technologijų tobulėjimą, visuomenės žmogaus teisių suvokimą, suklestėjusią geopolitinę situaciją. Šis Palermo protokolas įgavo tarptautinį pripažinimą ir tapo vienu reikšmingiausiu teisiniu dokumentu tarptautiniu lygmeniu.

2. ES įtvirtinti dokumentai dėl kovos su prekyba žmonėmis buvo sudaryti vadovaujantis tarptautiniais dokumentais. Pažymėtina ir tai, jog laikui bėgant kiekvienas naujas ES atsiradęs dokumentas yra papildytas vadovaujantis ankstesniu dokumentu.

3. 2016 m. gegužės 12 d. BK redakcija yra naujausia, kuri galioja šiai dienai, išskyrus kelis aspektus, o būtent: BK 147 str. 1 d. ir BK 157 str. 1 d., papildė naujas prekybos žmonėmis požymis: priverstinė, fiktyvi santuoka, bei BK 147-1 str., pateikiama galimybė, atleisti asmenis nuo atsakomybės padarius šiame straipsnyje nurodytas nusikalstamas veikas, taip pat kartu ir įtvirtina juridinio asmens baudžiamąją atsakomybę. Apibendrinus nacionalinę teisinę bazę, galima daryta išvadą, jog Lietuva, siekdama vykdyti tarptautinius įsipareigojimus ir kovoti su prekyba žmonėmis, sėkmingai kriminalizavo prekybą žmonėmis bei nuolatos koregavo prekybos žmonėmis nusikaltimo reglamentavimą.

4. Prekybos žmonėmis kriminalistinės charakteristika neatsispindi nei bylų nuosprendžiuose, nei kiekvienais metais skelbiamose ataskaitose dėl kovos su prekyba žmonėmis. Pagrindiniams elementams – nusikaltimo būdai, asmeniui, padariusį nusikalstamą veiką, nukentėjusiajam ir nusikaltimo situacijai nėra skiriama pakankamai dėmesio.

5. Kriminalistinėje erdvėje nėra sukurtos kriminalistinės informacinės sistemos, kuri apimtų metodinius duomenis, kurių pagalba pirmos grandies pareigūnai, tyrėjai ir prokurorai galėtų ne tik greičiau identifikuoti tam tikrą nusikaltimą, atliktų greitą ir efektyvų tyrimą, bet ir lengvai naudotųsi tarptautinio bendradarbiavimo galimybėmis.

6. Tyrimo rezultatai patvirtino ginamąjį teiginį, kad reikia kurti tarptautinę informacinę sistemą, kurios pagrindinis vaidmuo būtų teisingas duomenų tvarkymas apie tarptautinius nusikaltimus, duomenų prieinamumas nuo pirmos grandies policijos pareigūnų, bei šių duomenų apdorojimas ir panaudojimas tiriant tarptautinius nusikaltimus.

7. Informacinė sistema apimtų šiuos galimus elementus: Duomenų bazę, paieškos ir filtravimo funkcijas, ryšių analizes, duomenų valdymą, saugumą ir kontrolę, ataskaitų ir statistikos generavimą, nevyriausybinių organizacijų įtraukimą. Šie elementai būtų tik baziniai, kuriais remiantis būtų sudarytas pagrindas Tarptautinei kriminalistinei informacinei sistemai, o sistema galėtų turėti funkcijų nuo specifinių poreikių iki teisinių reikalavimų.

8. Išanalizavus tarptautinio bendradarbiavimo mokslinį, teisėkūrinį, kriminalistinį bei prevencinį vektorius, galima daryti šias išvadas:

8.1. Kriminalistinių informacinių sistemų, kurias naudoja Lietuva yra, tačiau jos nėra tarpusavyje susietos kaip vienas tyrimo instrumentas, todėl išryškėja problema sistemiškume ir prieinamume, atsižvelgiant į tai, informacinės sistemos turėtų būti susistemintos į vieną įrankį arba turėtų būti sprendžiamas subjektų prieinamumo klausimas;

8.2. Kriminalistinės charakteristikos programa būtų tikslinga kaip papildomų studijų programa skirta subjektams jau dirbantiems su ikiteisminiu tyrimu bei baudžiamosiomis bylomis (tyrėjams, prokurorams, advokatams, teisėjams ir kt.), tam, kad būtų daugiau gilinamasi į atskirų nusikalstamų veikų kriminalistinę charakteristiką, o ši būtų kaip papildomas instrumentas tiriant atskirų rūšių nusikalstamas veikas;

8.3. Prekybos žmonėmis nusikaltimo teisinis reglamentavimas nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu tarpusavyje dera, o kvalifikuojant prekybos žmonėmis nusikalstamą veiką, tiek tarptautiniu lygmeniu, tiek nacionaliniu, yra pakankamas. Valstybės institucijos rinkdamos ir teikdamos statistinius duomenis apie prekybos žmonėmis nusikaltimą ir prevenciją turi nusistatyti vieną planą, schemą ar kitą įrankį, kurio pagalba būtų koordinuotai skaičiuojami statistiniai duomenys, būtent su tikslu, jog jie atitiktų vieni kitus bei parodytų tikrą prekybos žmonėmis nusikalstamumo paveikslą Lietuvoje;

8.4. Nacionalinis teisinis reglamentavimas susijęs su prekybos žmonėmis nusikaltimais turi būti peržiūrimas, atsižvelgiant į BK kodekso randamas prekybos žmonėmis potekstes. BK 307 str. 3 d. ir 308 str. 3 d. reikalauja korekcijų arba eliminavimo iš BK, t. y. šioje dalyje įtvirtintų normų dalys turėtų apimti prekybos žmonėmis įtvirtintą normą, o būtent 157 str. nepilnamečių kontekste. Nepilnamečiai, jau savaime yra pažeidžiami dėl savo jauno amžiaus, nebrandumo, socialinių įgūdžių stokos ir t. t., todėl nepilnamečių išnaudojimas įtraukiant juos į prostituciją, atitinka prekybos žmonėmis požymius.

8.5. Tyrimo rezultatai patvirtino ginamąjį teiginį, jog keičiantis prekybos žmonėmis formoms turi būti keičiama ir prekybos žmonėmis tyrimo metodika ir prevencinės priemonės, efektyviau panaudojant tarptautinio bendradarbiavimo priemones ir galimybes.

8.6. Pareigūnai turi teisę patys spręsti, atsižvelgiant į bylos aplinkybes ir pobūdį, kokį mechanizmą naudoti, šiuo atveju tai yra labai subjektyvu. Kita vertus, jeigu tik yra galimybė, jungtinės tyrimo grupės sudarymas yra tikslingesnis, t. y. greitesnis ir aiškesnis bendradarbiavimas su kitos šalies pareigūnais, o tai yra vienas svarbiausių veiksnių sėkmingam tarptautinio nusikaltimo ištyrimui.

8.7. Tyrėjai dirbantys su prekyba žmonėmis, nuolatos turi kelti savo kvalifikaciją dalyvaujant įvairiuose mokymuose, ne tik nacionaliniu lygmeniu, tačiau ir su užsienio kolegoms;

8.8. Trūksta metodinės medžiagos tiriant prekybos žmonėmis bylas. Turi būti didesnis praktikos ryšys su aukštosiomis mokyklomis, pvz., prokurorai galėtų daugiau būti įtraukti į pedagoginį procesą, turėtų būti atkreiptas dėmesys į mokslininkų dalyvavimą organizuojant kvalifikacijos kėlimą, taip pat institucijos, dirbdamos su prekybos žmonėmis tyrimu, galėtų organizuoti užsakomuosius mokslinius tyrimus ir t. t., siekiant efektyvaus prekybos žmonėmis tyrimo;

8.9. Reikia daugiau visuomenės ir valstybės įsitraukimo į prekybos žmonėmis prevenciją, t. y. turi būti dažniau kalbėta viešai apie prekybos žmonėmis problemą ir jos prevenciją, valstybė turėtų nusistatyti kasmetinį atskirą planą ir tikslus, kurių pagalba būtų skiriamas atskiras dėmesys šiai problemai, taip pat prokuratūros ir teismų atstovai, viešai skelbtų tokių bylų apžvalgas;

8.10. Turi būti pakeistas strategijų ir priemonių planų įgyvendinimas, todėl siūlytina, strategijos ir priemonių planus numatyti ilgesniam laikui, kad būtų galima tiksliai matyti, ar nustatytos priemonės veikia, ar jos reikalauja korekcijų;

8.11. Tikslinga nusistatyti nacionaliniu lygmeniu koordinuotą ir nuoseklų bendradarbiavimą, mažinti konkurenciją tarp nevyriausybinių organizacijų bei turi būti sukurtas tikslingesnis ir išsamesnis nevyriausybinių organizacijos veiklos peržiūrėjimas, tikslu koordinuoti bei sudaryti planus su jų vykdomomis veiklomis. Reikalinga aiški strategija ir priemonių planas, kurie būtų orientuoti į tarptautinį bendradarbiavimą ir jo galimybes prevencijos srityje.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai

1. „1959 m. balandžio 20 d. Europos konvencija dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose“. LRS. Žiūrėta 2023 m. gegužės 18 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.31313>.
2. „Europos konvencija dėl baudžiamojo proceso perdavimo Nr. 73“. LRS. Žiūrėta 2023 m. gegužės 18 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.49154>.
3. „Europos konvencija dėl tarptautinio baudžiamųjų nuosprendžių pripažinimo“. LRS. Žiūrėta 2023 m. gegužės 18 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.43807>.
4. „Dėl Integruotos baudžiamojo proceso informacinės sistemos įsteigimo ir jos nuostatų patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2024 m. sausio 5 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=2r1ml6yv&actualEditionId=MKwTMODwMO&documentId=TAIS.434268&category=TAD>.
5. „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES „Dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR““. EUR-Lex. Žiūrėta 2023 m. gegužės 18 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0036&from=LT>.
6. „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES „Dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR““. EURLex. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 27 d. <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0036&from=LT>.
7. „Europos Tarybos Konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis“. LRS. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 27 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.416349>.
8. „International Convention for the Suppression of the Traffic in Women and Children Geneva, 30 September 1921“. ICC Legal Tools Database. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 22 d. <https://www.legaltools.org/doc/9d9c4q/pdf>.
9. „International Convention for the Suppression of the Traffic in Women of Full Age. Geneva, 11 October 1933“. United Nations Treaty Collection. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 26 d. https://treaties.un.org/doc/Treaties/1933/10/19331011%2006-00%20AM/Ch_VII_5p.pdf.
10. „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“. LRS. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 29 d. <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555>.

11. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147, 147-1, 157, 303 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 147-2 straipsniu įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2023 m. spalio 3 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.429564?jfwid=4t5u6wz5l>.
12. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 147(1), 199(1), 199(2), 267(1), 270(1), 308(1) straipsniais įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2023 m. spalio 3 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.258888?jfwid=-153nfmurt6>.
13. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 8(1), 25, 32, 35, 45, 47(1), 53(1), 54, 55, 131, 239, 241, 242, 306, 321(2) straipsnių pakeitimo ir papildymo bei papildymo 131(3), 310(1) straipsniais įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 29 d. <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.60340>.
14. „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl Prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijų patvirtinimo““, LRS, žiūrėta 2023 m. gegužės 18 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7a3026a0a8ae11e59010bea026bdb259/asr>.
15. „Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos Konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą“. LRS. Žiūrėta 2023 m. gegužės 18 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.211307?jfwid=->.
16. „Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos Konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą“. LRS. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 26 d. <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.211307?jfwid=->.
17. „Slavery, Servitude, Forced Labour and Similar Institutions and Practices Convention of 1926 (Slavery Convention of 1926), 60 L.N.T.S. 253, entered into force March 9, 1927.“. University of Minnesota Human rights library. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 22 d. <http://hrlibrary.umn.edu/instree/flsc.htm>.
18. „Tarybos pamatinis sprendimas 2002/629/TVR „Dėl kovos su prekyba žmonėmis““. EUR-Lex. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 27 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002F0629&from=LT>.

19. „Tarptautinės darbo organizacijos 1930 m. birželio 28 d. konvencija Nr. 29 „Dėl priverstinio ar privalomojo darbo““. LRS. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 26 d. <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.25643?jfwid=>.

Moksliniai šaltiniai

1. Bazylevas, Igoris, ir Renaldas Žekonis. Prekybos žmonėmis prevencija ir kontrolė Lietuvoje. Vilnius: S. Rudalevičiūtės individuali leidybos įmonė, 2003.
2. Bazylevas, Igoris, ir Virgilijus Pajaujis. *Prekyba žmonėmis ir sisteminis požiūris kaip problemos sprendimas*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015. <https://renate-europe.net/wp-content/uploads/2016/06/PREKYBA-%C5%BDMON%C4%96MIS-IR-SISTEMINIS-PO%C5%BDI%C5%AARIS-KAIP-PROBLEMOS-SPRENDIMAS.pdf>.
3. Bilevičienė, Tatjana, Eglė Bilevičiūtė ir Romualdas Drakšas. „Development of forensic science information system in the context of international environment“, *Russian journal of criminology*, 10, 3 (2016). https://www.researchgate.net/publication/309251403_Development_of_forensic_science_information_system_in_the_context_of_international_environment.
4. Birckley, Jacquelyn, Michelle Jeanis ir Bryanna Fox. „On the Illegality of Sex Work and the Impact on Victimization, Health, and Human Trafficking: Is Criminalization a Cure or Disease?“. *Victims & Offenders* 18, 3 (2023): 572–85. https://www.researchgate.net/publication/369076512_On_the_Illegality_of_Sex_Work_and_the_Impact_on_Victimization_Health_and_Human_Trafficking_Is_Criminalization_a_Cure_or_Disease.
5. Bolzanas, Darius, ir Anna Drakšienė. „Prekybos žmonėmis samprata“. *Teisė* 53 (2004). <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB0001:J.04~2004~1367154564264/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.
6. Burda, Ryšardas, Edita Gruodytė, ir Rolandas Krikščiūnas. Prekybos žmonėmis tyrimo bei teismo nagrinėjimo problemos Lietuvoje. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, 2006.
7. Fedosiuk, Oleg. „Prekybos žmonėmis nusikaltimo normos naujosios redakcijos (2005 m. birželio 23 d.) aiškinimo ir taikymo problemos“. *Jurisprudencija* 98, 8 (2007): 54–61. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/12316/2692-5710-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

8. Grigutytė, Neringa, Rita Augutienė ir Kristina Mišinienė. *Prekybos žmonėmis ir jų išnaudojimo prevencija*. Kaunas: Nacionalinė švietimo agentūra, 2022. <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2022/12/2022-Prekybos-zmonemis-ir-ju-inaudojimo-prevencija-B5-2022-12-09.pdf>.
9. Gutauskas, Aurelijus. „Prekybos žmonėmis baudžiamojo teisinio vertinimo ypatumai Lietuvos teismų praktikoje“. *Verslo ir teisės aktualijos* 3 (2009).
10. Hounmenou, Charles, ir Sachi Toepp. „Exploring Private Investigation Agencies’ Experience of Collaboration with Law Enforcement in Investigations of Human Trafficking Cases“. *Societies* 13, 2 (2023): 44. <https://www.mdpi.com/2075-4698/13/2/44>.
11. Jarovojūtė, Laura. „Prekybos žmonėmis tyrimas: tarptautinio bendradarbiavimo galimybės ir realijos“. Magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2023. <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:184912017/datastreams/MAIN/content>.
12. Jozef Metenko ir Miriam Metenkova, „Digitalisation in the criminalistic“, *Tematic conference proceedings of international significance*, 9, 1 (2019): 66-67, <https://eskup.kpu.edu.rs/dar/issue/view/3/2>.
13. Kaminskaitė, Gertrūda. „Prekybos žmonėmis ypatumai“. Magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2023. <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:167534216/datastreams/MAIN/content>.
14. Kardelis, Kęstutis. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai: Lucilijus, 2007.
15. Kurapka, Vidmantas Egidijus, Hendryk Malevski, Snieguolė Matulienė, Eglė Bilevičiūtė, Gabrielė Juodkaitė – Grunskienė, Žaneta Navickienė, ir Sigutė Stankevičiūtė. *Europos kriminalistikos bendros erdvės 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2020. <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/25bd8788-a34a-4e72-b723-ed725fbcc5df/content>.
16. Kurapka, Vidmantas Egidijus, ir Hendryk Malevski. „Šiuolaikinė nusikaltimų tyrimo koncepcija ir jos kriminalistinis bei procesinis užtikrinimas – dabarties mokslinis įdirbis ir ateities perspektyvos. *Jurisprudencija* 65, 57 (2005).
17. Kurapka, Vidmantas Egidijus, Snieguolė Matulienė, Eglė Bilevičiūtė, Janina Juškevičiūtė, Lina Novikovienė, Raimundas Jurka, ir Renata Valūnė. *Kriminalistika. Teorija ir technika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.

18. Kurapka, Vidmantas Egidijus, Snieguolė Matulienė, Eglė Bilevičiūtė, Ryšardas Burda, Redas Davidonis, Edgaras Dereškevičius, Janina Juškevičiūtė, Rolandas Krikščiūnas, Lina Novikovienė, Eglė Latauskienė, ir Egidijus Radzevičius. *Kriminalistika. Taktika ir metodika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013. <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/2f55c0ba-4da5-46fc-a26d-7e3c908c7564/content>.
19. Kurapka, Vidmantas Egidijus, Žaneta Navickienė, ir Ilona Tamelė. „Pagrindinių kriminalistinės politikos sąvokų klausimu – harmonizavimo vektorius“. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija : mokslas, studijos, praktika : recenzuojamų mokslinių straipsnių rinkinys* (2022): 17-19. <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/a12d5ddd-d7b6-4d0a-a3f5-fa2d20a62c0e/content>.
20. Kvederaitė, Radvilė. „Šiuolaikinės prekybos žmonėmis baudžiamosios atsakomybės ypatumai“. Magistro baigiamasis darbas, Vilniaus Universitetas, 2022. <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:175678779/datastreams/MAIN/content>.
21. Matulienė, Snieguolė, Gabrielė Juodkaitė-Granskienė, Žaneta Navickienė, Rolf Ackermann, Bakhtiyar Alijev, Marek Fryštak, Mieczysław Goc, Andrej Gorbatkov, Vidmantas Egidijus Kurapka, Vaclav Krajník, Josef Metenko, Giedrius Mozūraitis, Ella Simakova-Yefremian, Valery Shepitko, ir Tadeusz Tomaszewski. *QUO VADIS, KRIMINALISTIKA?*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2023. <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:182100133/datastreams/MAIN/content>.
22. Matulienė, Snieguolė. „Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika nusikaltimų tyrimo metodikoje: teorinių ir praktinių problemų šiuolaikinė interpretacija“. Daktaro disertacija, Lietuvos teisės universitetas, 2004. <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/3b1b7289-8b40-4b5c-9625-c8980852d849/content>.
23. Meyer, Silke. „Trafficking in Human Organs in Europe: A Myth or an Actual Threat?“. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 14, 2 (2006): 208–229. https://www.researchgate.net/publication/240679336_Trafficking_in_Human_Organs_in_Europe_A_Myth_or_an_Actual_Threat.
24. Mickevičius, Darius. „Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintų prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo arba pardavimo sudėčių atitikties Lietuvos Respublikos tarptautinėms sutartims ir Europos Sąjungos teisei aspektai“. *Teisė* 54 (2005).

- <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2005~1367155716975>
[J.04~2005~1367155716975.pdf](https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2005~1367155716975.pdf).
25. Nikartas, Simonas. „Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata“. *Teisės problemos* 64, 2 (2009): 104–133. <https://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/2009-2-nikartas.pdf>.
26. Novikovienė, Lina. „Kriminalistikos profilaktinė funkcija: kai kurie teoriniai aspektai“. *Jurisprudencija* 22, 14 (2001): 188. <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/b654f8fc-5dc6-459b-9f95-8ff9f50f81c7/content>.
27. Seniutienė, Danguolė, ir Linas Ubartas. „Tarptautinis bendradarbiavimas tiriant nusikaltimus: teoriniai ir teisiniai pagrindai“. *Mokslinių straipsnių rinkinys, visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 1, (2013). <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15112/Seniutien%20et%20al%20-%202013%20-%20Tarpautinis%20bendradarbiavimas%20tiriant%20nusikaltimus%20teoriniai%20ir%20teisiniai%20pagrindai.pdf>.
28. Sirgedienė, Reda. „Nacionaliniai kovos su prekyba žmonėmis koordinavimo modeliai ir galimybės stiprinti nukentėjusių nuo prekybos žmonėmis asmenų teisių apsaugą“. *Societal Innovations for Global Growth* 1, 1 (2012). <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367188624454/J.04~2012~1367188624454.pdf>.
29. Sirgedienė, Reda. „Prekybos žmonėmis masto vertinimas: tarptautinės ir nacionalinės iniciatyvos“. *Socialinių mokslų studijos* 4, 4 (2012). <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367187047091/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.
30. Tidikis, Rimantas. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
31. Urbelionytė, Agnė. „Europos Sąjungos teisinio prekybos žmonėmis reglamentavimo pokyčiai priėmus direktyvą 2011/36/ES“. *Socialinių mokslų studijos* 4, 3 (2012): 1143–1155. <https://ojs.mruni.eu/ojs/societal-studies/article/view/538/501>.
32. Winterdyk, John, ir Philip Reichel. „Introduction to Special Issue: Human Trafficking: Issues and Perspectives“. *European Journal of Criminology* 7, 1 (2010): 5-10. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1477370809347894>.
33. Яблоков, Николай Павлович, ir Игорь Викторович Александров. *Криминалистика. полный курс*. Москва: Юрайт, 2018.
34. Яблоков, Николай Павлович. *Криминалистика: Учебник*. Москва: Юристъ, 2005. [http://koldin-msu.ru/wp-](http://koldin-msu.ru/wp-content/uploads/2014/04/Яблоков-Н.П.-Криминалистика-Учебник-2005.pdf)

[content/uploads/2015/03/%D0%A3%D1%87%D0%B5%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%81%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9-2005.pdf](https://www.folex.lt/content/uploads/2015/03/%D0%A3%D1%87%D0%B5%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%81%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9-2005.pdf).

Teismų praktika

1. „Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. vasario 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-38-485/2019“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 14 d. <https://www.infolex.lt/tp/1740240>.
2. „Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. gruodžio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-12-966/2019“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 14 d. <https://www.infolex.lt/tp/2065366>.
3. „Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. kovo 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-13-238/2020“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 14 d. <https://www.infolex.lt/tp/2002922>.
4. „Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. rugpjūčio 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-9-926/2020“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 14 d. <https://www.infolex.lt/tp/2020292>.
5. „Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. birželio 21 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-48-417/2018“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 13 d. <https://www.infolex.lt/tp/1667290>.
6. „Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. gruodžio 21 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-19-255/2018“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 13 d. <https://www.infolex.lt/tp/1812647>.
7. „Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. rugsėjo 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-27-174/2018“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 13 d. <https://www.infolex.lt/tp/1712456>.
8. „Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. spalio 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-32-651/2018“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 15 d. <https://www.infolex.lt/tp/1779821>.
9. „Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. lapkričio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-149-318/2019“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 15 d. <https://www.infolex.lt/tp/1776822>.

10. „Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. birželio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-218-870/2020“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 15 d. <https://www.infolex.lt/tp/1896249>.
11. „Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. lapkričio 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-276-579/2021“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 14 d. <https://www.infolex.lt/tp/2041965>.
12. „Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. balandžio 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-90-626/2022“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 14 d. <https://www.infolex.lt/tp/2076004>.
13. „Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. balandžio 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-7-768/2018“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 14 d. <https://www.infolex.lt/tp/1770073>.
14. „Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. sausio 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-6-531/2018“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 13 d. <https://www.infolex.lt/tp/1602002>.
15. „Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. spalio 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-22-350/2018“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 14 d. <https://www.infolex.lt/tp/1691757>.
16. „Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. gruodžio 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-5-531/2019“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 13 d. <https://www.infolex.lt/tp/2115082>.
17. „Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. balandžio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-6-337/2020“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 13 d. <https://www.infolex.lt/tp/1955651>.
18. „Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. kovo 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-23-417/2021“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 14 d. <https://www.infolex.lt/tp/2041252>.
19. „Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. lapkričio 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-49-337/2021“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 14 d. <https://www.infolex.lt/tp/2044510>.
20. „Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. lapkričio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-9-491/2021“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 14 d. <https://www.infolex.lt/tp/2175667>.

21. „Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. liepos 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-7-337/2021“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 13 d. <https://www.infolex.lt/tp/2077500>.
22. „Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. lapkričio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-13-744/2019“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 14 d. <https://www.infolex.lt/tp/1964356>.
23. „Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. liepos 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-35-316/2021“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 14 d. <https://www.infolex.lt/tp/2043427>.
24. „Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. gruodžio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-79-875/2022“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 14 d. <https://www.infolex.lt/tp/2138712>.
25. „Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. liepos 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-42-190/2018“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 14 d. <https://www.infolex.lt/tp/1714073>.
26. „Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. vasario 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-28-574/2019“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 15 d. <https://www.infolex.lt/tp/1737869>.
27. „Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. gegužės 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-68-908/2022“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 15 d. <https://www.infolex.lt/tp/2126670>.

Internetiniai šaltiniai

1. „Duomenys apie užregistruotas ir ištirtas nusikalstamas veikas įstaigose, atliekančiose ikiteisminius tyrimus (Forma_1G-IT)“. Informatikos ir ryšių departamentas. Žiūrėta 2024 m. gegužės 6 d. https://www.ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=10374&datasource=81063.
2. „Europol“. European Union Agency for Law Enforcement Cooperation. Žiūrėta 2023 m. gegužės 18 d. <https://www.europol.europa.eu/>.
3. „Europos parlamento ir tarybos reglamentas“. Europos Komisija. Žiūrėta 2024 m. vasario 1 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016PC0194&from=EN>.

4. „GLOBAL SLAVERY INDEX“. Walk Free. Žiūrėta 2024 m. gegužės 2 d. <https://www.walkfree.org/global-slavery-index/>.
5. „Interpol“. The International Criminal Police Organization. Žiūrėta 2023 m. gegužės 18 d. <https://www.interpol.int/en>.
6. „Kas yra SIS ir kaip ji veikia?“. Europos Komisija. Žiūrėta 2024 m. vasario 1 d. https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/schengen-borders-and-visa/schengen-information-system/what-sis-and-how-does-it-work_lt.
7. „Kova su prekyba žmonėmis“. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija. Žiūrėta 2024 m. gruodžio 12 d. <https://vrm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/viesasis-saugumas-1/kova-su-prekyba-zmonemis-1/>.
8. „Prekybos žmonėmis mastas Lietuvoje kelia nerimą: daugybė atvejų net neužfiksuoti“. *15Min*, 2020 m. sausio 24 d. <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/prekybos-zmonemis-skaiciai-lietuvoje-kelia-nerima-daugybe-atveju-net-neuzfiksuojami-56-1255232>.
9. „The EU Entry/Exit system and EU travel authorisation system“. UK Parliament. Žiūrėta 2024 m. vasario 1 d. [https://commonslibrary.parliament.uk/the-eu-entry-exit-system-and-eu-travel-authorisation-system/#:~:text=enter%20the%20EU,-.EU%20Entry%2FExit%20System%20\(EES\),launch%20date%20in%20early%20October](https://commonslibrary.parliament.uk/the-eu-entry-exit-system-and-eu-travel-authorisation-system/#:~:text=enter%20the%20EU,-.EU%20Entry%2FExit%20System%20(EES),launch%20date%20in%20early%20October).
10. „Lietuvos Respublikos vidaus reikalų Ministrui pavestų valdymo sričių 2024–2026 metų strateginis veiklos planas“. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija. Žiūrėta 2024 m. sausio 6 d. <https://vrm.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2024/3/SIB2CnVjOns.pdf>.
11. „2019 metų kovos su prekyba žmonėmis situacijos Lietuvoje apžvalga“. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija“. Žiūrėta 2024 m. gruodžio 12 d. https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Prekyba_z_monemis/2019%20m_%20apzvalga.pdf.
12. „2020 metų kovos su prekyba žmonėmis situacijos Lietuvoje apžvalga“. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija“. Žiūrėta 2024 m. gruodžio 12 d. https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Prekyba_z_monemis/2021%202024_NACIONALINIO%20PRANESEJO%20ATASKAITA_tin_klapiui.pdf.
13. „2021 metų kovos su prekyba žmonėmis situacijos Lietuvoje apžvalga“. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija“. Žiūrėta 2024 m. gruodžio 12 d. https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Prekyba_z_monemis/2021%20MET%C5%B2%20KOVOS%20SU%20PREKYBA%20%C5%BDM

[ON%C4%96MIS%20SITUACIJOS%20LIETUVOJE%20AP%C5%BDVALGA%2B.pdf](#)
f.

14. „2022 metų kovos su prekyba žmonėmis situacijos Lietuvoje apžvalga“. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija“. Žiūrėta 2024 m. gruodžio 12 d. https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Prekyba_z_monemis/PRANESEJO%20ATASKAITA_final.pdf.
15. „Situacija kovos su prekyba žmonėmis srityje Lietuvoje 2018 m.“. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija. Žiūrėta 2024 m. gruodžio 12 d., https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Prekyba_z_monemis/nacionalinio%20pranesejo%20ataskaita_2019%2B%2B.pdf.
16. „Vizų informacinė sistema“. Informatikos ir ryšių departamentas. Žiūrėta 2024 m. vasario 1 d. <https://www.ird.lt/lt/paslaugos/vizu-informacine-sistema>.

PRIEDAI

Priedas Nr.1

Mokslinio vektoriaus ekspertų interviu klausimai

1. Ar prekybos žmonėmis kriminalistinė charakteristika yra svarbi siekiant efektyvaus prekybos žmonėmis tyrimo tarptautiniu lygmeniu?
2. Jūsų nuomone, ar plačiai yra nagrinėjamas prekybos žmonėmis tarptautinis bendradarbiavimas ir jo galimybės?
3. Jūsų nuomone, ar prekybos žmonėmis kriminalistinio tyrimo mokslinė problematika yra „disertabili“? Jei taip, kokios kryptys galėtų būti tiriamos?
4. Jūsų nuomone, ar šiuo metu esančios tarptautinės kriminalistinės informacinės sistemos pakankamos prekybos žmonėmis nusikaltimų tyrimui? Ar būtų tikslinga plėsti tarptautines sistemas arba sukurti naują kriminalistinę informacinę sistemą siekiant efektyvaus prekybos žmonėmis tyrimo?
5. Kur matytumėte kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos neišnaudotą potencialą?
6. Kaip vertinate, ar prevencinės prekybos žmonėmis programos neturėtų būti grindžiamos moksliniais tyrimais? Kodėl?
7. Kaip manote, ar perspektyvu būtų kriminalistinės charakteristikos reikšmės tyrimo mokslo programa Lietuvoje bei tarpvalstybiniu lygmeniu, pvz., „Horizont“ ?

Priedas Nr.2

Teisėkūros vektoriaus ekspertų interviu klausimai

1. Ar tarptautinis bendradarbiavimas teisinio reglamentavimo kontekste yra efektingas?
2. Ar prekybos žmonėmis Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtinta norma atspindi tarptautinės teisės reikalavimus?
3. Ar reikia tobulinti nacionalinį teisinį reglamentavimą prekybos žmonėmis kontekste? Jei taip, tai kodėl?
4. Jūsų nuomone, ar Lietuvoje esantis teisinis reglamentavimas neatsilieka nuo praktikos poreikių?

5. Jūsų nuomone, ar prekybos žmonėmis nacionalinis reglamentavimas ir tarptautinis reglamentavimas yra harmonijoje?
6. Kaip vertinate, ar prekyba žmonėmis yra pakankamai reglamentuota taikant žemesnius nei įstatymo galią turinčius teisės aktus?

Priedas Nr.3

Kriminalistinio vektoriaus ekspertų interviu klausimai

1. Kokius mechanizmus praktikoje taikote dažniausiai: kreipimąsi į užsienio valstybę teisinės pagalbos prašymo/tyrimo orderio ar inicijuojate jungtinės tyrimo grupės sudarymą? Kodėl?
2. Kaip manote, ar ikiteisminiuose tyrimuose dėl prekybos žmonėmis turėtų būti taikomi ar sukurti supaprastinti tarptautinio bendradarbiavimo įrankiai/mechanizmai?
3. Kaip vertinate, ar reikėtų daugiau specialiųjų tyrimo metodikų tiriant prekybos žmonėmis atvejus? Gal turite ką pasiūlyti?
4. Ar naudojate metodines medžiagas dirbant su prekybos žmonėmis atvejais? Ar pakanka metodinės medžiagos dirbant su prekybos žmonėmis nusikaltimais?
5. Ar turite galimybę kelti kvalifikaciją Lietuvoje? Kartu su užsienio kolegomis? Jūsų nuomone, ar kėlimas kvalifikaciją kartu su užsienio šalies kolegomis būtų naudinga tiriant prekybos žmonėmis atvejus?
6. Jūsų nuomone, ar Lietuvoje pakankamas praktikos ryšys su aukštosiomis mokyklomis? Gal žinote gerų pavyzdžių?

Priedas Nr.4

Prevencijos vektoriaus ekspertų interviu klausimai

1. Ar visos prevencinės priemonės kovojant su prekyba žmonėmis yra efektingos? Jei ne, tai kodėl?
2. Kovos su prekybos žmonėmis veiksmų planai: Ar tokio pobūdžio veiksmų planai kovai su prekyba žmonėmis yra tikslingi?
3. Jūsų nuomone, ar Lietuvoje yra baudžiamoji teisinė ir kriminalistinė politika?
4. Kaip vertinate, ar kuriamos strategijos užkardant prekybą žmonėmis yra realios?

5. Kaip vertintumėte skatinimą nevyriausybinėms organizacijoms plėsti bendradarbiavimą tarptautiniu lygmeniu?
6. Kaip vertinate, ar prekybos žmonėmis prevencijos taktikos (priemonių planas) ir strategijos turi santykį.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Prekyba žmonėmis – tai reiškinys, kurio metu yra brutaliai suvaržoma žmogaus laisvė ir pažeidžiamos prigimtinės žmogaus teisės. Įvertinus nacionalinius statistinius duomenis, darytina išvada, jog Lietuvoje prekybos žmonėmis atvejai nemažėja, o atsižvelgiant į viso pasaulio vergovės atvejus, nustatyta, jog visame pasaulyje prekybos žmonėmis aukų skaičius stipriai auga, todėl nusikalstamos veikos padėtis tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu mastu vertinama grėsmingai. Prekybos žmonėmis aktualijoms analizuoti skirtas šis magistro baigiamasis darbas tema „Prekybos žmonėmis tyrimo šiuolaikinės aktualijos: kriminalistinė charakteristika ir tarptautinio bendradarbiavimo vektoriai“, kurio tikslas parodyti nepakankamai nušviestas šiuolaikinės prekybos žmonėmis tyrimo aktualijas ir pateikti pasiūlymus dėl šių veikų tyrimo tobulinimo vektorių. Tikslui pasiekti iškelti šie tyrimo uždaviniai: įvertinti prekybos žmonėmis tyrimo reglamentavimo teisinę bazę; atskleisti šiuolaikinę prekybos žmonėmis kriminalistinę charakteristiką, parodyti jos realaus panaudojimo perspektyvas, pateikiant savo pasiūlymus; išanalizuoti galimus svarbiausius tarptautinio bendradarbiavimo vektorius, t. y. mokslo, teisėkūros, nusikaltimo tyrimo ir prevencijos, kartu pateikiant atliktais tyrimais paremtas jų tobulinimo kryptis ir perspektyvas. Atlikus prekybos žmonėmis tyrimo reglamentavimo teisinės bazės analizę prieita prie išvados, jog vienas sėkmingiausių tarptautinių dokumentų – Palermo protokolas, kuris išsamiai apibrėžia prekybą žmonėmis, jis įgavo tarptautinį pripažinimą ir savo vienu reikšmingiausiu teisiniu dokumentu tarptautiniu lygmeniu. Lietuva siekdama vykdyti tarptautinius įsipareigojimus ir kovoti su prekyba žmonėmis, sėkmingai kriminalizavo prekybą žmonėmis bei nuolat koregavo prekybos žmonėmis nusikaltimo reglamentavimą. Įvertinus kriminalistinę charakteristiką, daryti išvada, jog prekybos žmonėmis kriminalistinė charakteristika neatspindi nei bylų nuosprendžiuose, nei kiekvienais metais skelbiamose ataskaitose dėl kovos su prekyba žmonėmis. Pagrindiniams elementams – nusikaltimo būdai, asmeniui, padariusį nusikalstamą veiką, nukentėjusiajam ir nusikaltimo situacijai nėra skiriama pakankamai dėmesio. Remiantis empirinio tyrimo metu gautais rezultatais, darytina išvada, jog keičiantis prekybos žmonėmis formoms turi būti keičiama ir prekybos žmonėmis tyrimo metodika ir prevencinės priemonės, efektyviau panaudojant tarptautinio bendradarbiavimo priemones ir galimybes.

Current affairs in contemporary human trafficking: criminalistic characteristics and vectors of international cooperation

Human trafficking is a phenomenon in which human freedom is brutally restricted and human rights are violated. After analysis of national statistical data, it can be concluded that cases of human trafficking in Lithuania are not decreasing. Having in mind the cases of slavery all over the world, it has been found that the number of victims of human trafficking is growing rapidly all over the world, therefore the situation of the crime activities internationally and nationally viewed as threatening level. This master's thesis on the topic "Current affairs in contemporary human trafficking: criminalistic characteristics and vectors of international cooperation" is dedicated to the analysis of the actualities of human trafficking, the purpose of which is to show the insufficiently illuminated actualities of the investigation of modern human trafficking and to present proposals for the improvement vectors of the investigation of these acts. In order to achieve the goal, the following research tasks were set: to evaluate the legal framework for the regulation of human trafficking investigation; to reveal the modern criminalistic characteristics of human trafficking, to show the prospects of its real use, presenting my proposals; to analyse the potentially most important vectors of international cooperation, i.e. science, legislation, crime investigation and prevention, while presenting directions and perspectives for their improvement based on the conducted research. The analysis of the legal basis for the regulation of human trafficking investigation led to the conclusion that one of the most successful international documents, the Palermo Protocol, which defines human trafficking in detail, has gained international recognition and is one of the most significant legal documents at the international level. To fulfil international obligations and fight human trafficking, Lithuania has successfully criminalized human trafficking and constantly adjusted the regulation of the crime of human trafficking. After evaluating the criminalistic characteristics, it can be concluded that the criminalistic characteristics of human trafficking are not reflected in the judgments of the cases, nor in the reports published every year on the fight against human trafficking. Important, that not enough attention is paid to the main elements – the method of the crime, the person who committed the crime, the victim and the situation of the crime. Based on the results obtained during the empirical study, it can be concluded that as the forms of human trafficking change, the methodology and preventive measures of human trafficking must be changed, using the tools and opportunities of international cooperation more effectively.